

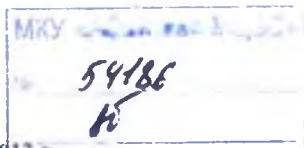
Хувьсал *Рагуст*

Санаа тууцмэхтэрэ

Николай РАДИСТ

Санаа турвумдхторо

(Кэпсээннэр, кордоох кэпсээннэр, ахтылар,
сценка, хоһооннор, үгэлэр)

Абый влууһа, 20...

УДК 821.512.157
ББК 84(2Рос=Як)6-44
С 47

Слепцов Николай Семенович.

С47 Санаа түүхмэхтэрэ: кэпсээннэр, сценка, үгэлэр, хоһооннор
Н.С.Слепцов - Радист. - Бела́й Го́ра: [и.с.] 2013 (Улуус. ред.). - 242 с.

Кинигэҕэ автор кэҕкэ сылларга суруйбут кэпсээннэрэ, ахгыылара, сценкага, хоһоонноро, үгэлэрэ киирдилэр.

Ааҕааччы кизн аранатыгар туһуланар.

УДК 821.512.157
ББК84(2Рос=Як)6-44

© Слепцов Н.С.- Радист, 2013
© Оформление. АУ РС(Я) “РГ “Хогугу кыым”, 2013

ААН ТЫЛ

Мин иннибэр «Аймах дьоммор», «Байанайдаах булчут Сэмэн-чик», «Дууһа аймалжана» дьэн олохтоох автор Слепцов Николай Семёнович - Николай Радист суруйбут кинигэлэрэ сыталлар. Сана суруллубут кинигэлэр, сана төрөөбүт оҕо тэнэ, араас үтүө санаалары үөскэтэллэр...

Н.С.Слепцов-Николай Радист 1933 с. ыам ыйын 1 күнүгэр төрөөбүтэ, онон 80 сааһын көрсө «Санаа түһүмэхтэрэ» кинигэтин таһааттарда, бэйэтигэр уонна аабааччыларга бэлэх уунна. 80 саас - эттэххэ дөбөҥ. Бу - олох муудараһа муһнууллубут, үтүөтүн, оннооҕор ыараханын барытын ааспыт кэм, ол да иһин Николай Радист сана кинигэлэригэр олобу анааран көрөр.

Николай «Радист» дьэн ааттаммыта оруннаах. Кини армияба сулууспалаан баран, 6 ыйдаах арадьыыстар анал үөрэхтэрин бүтэрэн, сибээскэ 33 сыл үлэлээбитэ. Төрөөбүт төрүт сирин-уотун мунура суох таптыырыгар, кини айылбатынаан алтыһыытын аабааччыларыгар хомоҕойдук тиэрдэригэр тус бэйэм Николай Семёновичка сүгүрүйэбин. Ордук эбэтин Индигири хоһуйар:

*«Мин бэйэм даҕаны билбэккэ,
Мэдьитин киирэбин биэрэккэ,
Мээчиктээн ойуолуур оҕолуу
Мэниктиир бааллары одуулуу»...*

Эбэтэр Эбэтин тыыннаабымсытан, бухатыыр киһи уутуттан уһуктуутун санатардыы:

*«Саас буолан, санныыйар санааны кынаттыы,
Сытыы ох сырдыктар сыдыаайа тыктылар,
Көһөҥө муустары көһөрөн, кизэр кыйдыы,
Күүс ылан, тыыллан наан, Индигир уһуктар»...*

Николай Радист, кырдык, айылба оҕото. Ити тыл дэгэрэнэр этиллибэт сайын, күһүн кини курдук балыктыыр, «балык хаамыытын билэр» киһи, бука, аҕыйах буолуо. Дэлэбэ да улуус араас гаһымнаах балыктааһынна күрэхтэригэр кыайыылаахтык кыттыа дуо. Ол туоһутунан 2005 с. кини салайааччылаах Майыар нэһилиэгин балыксыттара улуус күрэхтэрэ I миэстэни ылбыттара. Кырдыга да, айылбалыын алтыспакка сылдьан, айылба туһунан айымньыны хайдах дьонно тийэр гына суруйуонуй?!

Иккиһинэн, Николай Радиһы өрүү изйиитэ киирэ сылдыар поэт курдук сыаналыбын. Ол курдук бүгүн буола турары тута хоһуйан, сарсын «буруолаабытынан» хоһоону дьонго аахтарыан сөп хомоҕой тыллаах поэт. Киниэхэ ордук көрдөөх-күлүүлээх, сыты тыллаах айымньылар тахсыылаахтык суруллаллар. Маныаха үгүстүк үгэлэри суруйара буоллар диэн баҕа санаабын тиэрдэбин. Бу үөһэ этиллибиттэр кинигэбэ киирбиттэрэ кэрэхсэбиллээх, онон аҕыйах гылынан сана «Санаа түһүмэхтэрэ» кинигэ туһунан. Кинигэни автор таайыгар Н.В. Абыйчанинна анаабыга, биллэн турар, мээһэбэ буолбатах. Ол да иһин «Хоту дойду хотойо» диэн уобарастаан аагтаан, Николай Васильевич Слепцов-Абыйчанин туһунан ахтыттан, атын суруйааччылар санааларын түмүү курдук суруйуута бастатан туран киирбит. Онтон ааҕааччы көрдөөх кэпсээннэри, дойдутун дьонун туһунан иһирэх ахтыылары, этэргэ дылы, санаа түһүмэхтэрин кытта көрсүөбэ. Кинигэ сүрүн чааһын хоһооннор, анабыллар ылаллар, арыгы уонна таптал туһунан «Таптал уоһунан» тэттик пьесата (мин «пьеса» диэтим) киирбиттэр. Инники этиллибит, эрдэ күн сириҥ көрбүт кинигэлэриттэн талыллыбыт хоһоонноро, үгэлэрэ бэчээттэннилэр.

Н.С. Слепцов-Николай Радист дьиннээх норуоттан, биһиги кэксэбиттэн тахсыбыт тыл сытыы маастара, поэт эрэ буолбатаһын, бары хайысхаларга дэгиттэр суруйарын бу кинигэттэн итэҕэйиэххит. Ол курдук очеркист, прозаик, пьесалары да суруйуон сөп. Ону, ааҕааччылар, бэйэбит сыаналаан...

Е.В. Дохунаев-Наҕыл.

Убаастыыр, кичи туттар таайбар
Н.В. Абыйчанингга аныыбын.

Төрөөбүт тыл суолтатын кичи умсугутан, уйгуурдан, дууһаны уһугуунарар сүдү күүһүн оҕо саасыттан игэрбитэ. Олобун тыйыс дьылбатынан, хорсун хотойдуу санаатынан кэрэбэ, үрдүккэ тардыһы күүһүн илэ көрдөрбүтэ. Бу сааһыламматах кинигэм кичи кэриэстээһин, махтаныы, сүгүрүүү туоһутунан буоллун.

Автор.

Хоту дойду хорсуна

Николай Васильевич Слепцов-Абыйчанин туһунан ахтыы

Абый улууһуттан маҥнайгы суруйааччы Н.В.Слепцов-Абыйчанин 75 сааһын 2005 сыл олунньу 3 күнэ № 8 олохтоох «Хотугу кыым» хаһыакка Абый улууһун дьаһалтатын сылын ахсын кини аатын үйэтитэр сыалтан кини аагынан бириэмийэни муниципальной тэриллии дьаһалтатынан көрөр комиссия киэн балаһыанньалаах уурааҕа бүтүн биир страницаҕа тахсыбыта. Онно олохтоох автордар, биирдиилээх дьон олус актыыбынайдык кытыбытгара.

Мин чугас, бэйэ киһитэ (ийэлэрбит бииргэ төрөөбүттэрэ) да буолан, кини аатын үйэтити кэскиллээхтик саҕаланна диэн, сүргэм көтөбүллэн көрсүбүгүм.

Кини тыыннааҕар да, анаардас ыалдьар эрэ кэмигэр буолбакка, бэлиэтэнэр үбүлүөйдэригэр кыттыһан сылдыһааччыбын. Билигин бэйэм киниттэн биэс сыл аһара олорон (ытыс саҕа да буоллун), чугас доҕотторбор аҕа дьоннорбун ахтыы быһыытынан суруйан хааллардарбын диэн баҕатан урут ырыата барбагах кылгас ахтыыларбын суруйарга быһаарынным. Ол иһин киниэхэ анаан, кини олорбут олоҕун эйгэтин ахтыыттан саҕалыым.

Кырдыга, ордук тыыннааҕар, кэлин да кини туһунан ахтыылар үгүстэр. Тус бэйэм да ахтыыларым аҕыйаҕа суох эбиттэр. Ол тухары ис хоһоонноро биир, барыта маарыннаһар. Оннук да буолара сөп курдук. Чуолаан биир киһи туһунан ахтыылар буоллахтара. Ол да иһин урукку ахтыыларбыттан быһан-отон, кылгатан, суруйарга күһэлинним. Ааҕааччыга ситимэ суох, били спортсмен үстэ төхтөрүйэн ыстанарыны, ис хоһоонноро быстан, атын өйдөбүллээх буолуохтарын сөп. Ол барыта ааҕааччы кини туһунан сиһилии биллин диэбит санаабыттан буоларын саатар сэрэйэ саныахтаах.

Н.В. Слепцов-Абыйчанин ыам ыйын 13 күнүгэр 1925 с. Абый улууһун Майыар нэһилиэгин Кириэс Майыар диэн, бэйэтэ этэринэн, алаады курдук ырааһыа томтордоох кыра сэлиэнньэҕэ төрөөбүтэ.

Аҕата – Слепцов Василий Николаевич. Кэрэмэс Баһылайынан ааттыылара, хаһаактан төрүттээҕэ үһү. Мин аҕыс саастаахпар улахан кириипкэ өлбүтэ. Эһэбин үчүгэйдик өйдүүбүн.

Ийэтэ, Слспцова Матрена Степановна – эбээн, Муома улууһугтан торүттээх. Кинилэр эдэрдэриттэн манна олохсуйан олорубуттара. Абыйчанин 9-с оҕонон күн сириҥ көрбүтэ. Оччотооҕуга ийэтэ биэс уон биэһин туолан баран сылдьара үһү. Аҕата алта уонун лаппа ааспыт. Чугас дьон кэпсииринэн, аҕата Баһылай «Эмээхсиним туох эрэ буолбут» диэн кистээн, эбээн ойуунун аҕалан кыырдарбыта үһү. Ойууна «Куһаҕан тыын буулаабыт!» диэн көрүүлэммит. Эбэбит ону билэн, айдааны тарпыт: «Билэргит эрэ абааһы, мин бачча сааспар диэри дыахтар буолбуппун билиммэт үһүбүн дуо? Өссө кырыыска дылы куһаҕан тыыннааххыт!» Эбэбит кырдьан, сүүһүн туолара уонча хонук хаалбытын кэннэ бэрт холкутук кэриэһин этэн, кэпсэтэ сытан бараахтаабыта.

Абыйчанин бу түбэлтэни да гөлө туптата. «Умнууга хаалбыт киһи күн сириҥ көрүүм мээнэбэ буолбатах буолуохтаах – туох эрэ уратылаах буолуохтаах этим» диирэ. Абыйчанин сытыы юмордааба, наһаа итэҕэйимтиэ этэ. Иллэн кэмигэр сылдьан, астына кэпсэтэн, күлэн-салан арахсааччыбыт. Кэлин сөбүлээбитин эрбэҕин өрө анһан биллэрээчи. Билигин суруйууларыгар юмору туттубатаҕыттан хомойобун. Өйдөтөн биэриэххэ баара диэн сэмэлэнэ саныыбын.

Дьинэр, санаабычча сүбэни, сэмэни тута ылынан иһээччитэ суоҕа. Бэйэтин кыаҕын таһынан көрдөбүллээбэ. Билиигэ-көрүүгэ аһары түһүүллээбэ. Сааһыран баран, Дружинаҕа киэһээнни 8-с кылааска үөрэммитэ. Онно милиция начаалынньыга Семенов, Рудольф Петрович Туласынов бииргэ үөрэммиттэрэ. Кинилэр Абыйчанин учууталларын кытта точнай да предмеккэ (алгебраҕа) тэннэ ырыгыһан, мөккүһэн быһаарсарын сөбүн кэпсииллэрэ. Бүтэрбит аттестагыҥ көрдөрө-көрдөрө, аны онуһу бүтэрдэхпинэ саганыыһы диэн сагарбытыгар убайынаан Өлөксөйдүүн оҕолуу айдааран, гохтотон гурабыт. Кэлин бириэмэбин бараабатаҕым ордук эбит диэн билиммитэ. Кырдьыга, ордук бэйэ дьонугар тута сөбүлэһэн испэт, бэйэтин этиитин куоһур тутгар идэлээбэ. Эдэр сааһыттан ыарыһах буолан, оҕолуу атаах сыһыаннааба. Ол эрэри бэйэтин итэбэһин туга билиммэтин иһин тус бэйэ гигэр көрдөбүллээбэ. Ону билэрбит. Тоҕоостоох эрэ түбэлтэлэргэ эрдэттэн, ордук суруйан, бэйэбит санаабытын биллэрэрбит.

Ожо да эрдэбитгэн оннуга үһү. Ону кинигтэн икки сыл урут-таан кирибит Корякин Дмитрий Гаврильевич (авиатехник Ким Корякин аҕага) кэпсээн соһуһуугаах. Биһиги Хабаров Гавриллыын (Хабыттакаан) кинини мэнигин иһин муннуурбут. Көр, онно иккиэммитигэр кыайтарбакка эрэйднирэ. Тусна сырыттаһпыттына, биридиитин кыйдыра. Куотан эрэ биэрэрбит. Абыйчанин төһө да олоһун устата кэлиэкэ буоллар, олоһор элбэҕи ситистэ, чизскэ, бочуокка тигистэ. Республикаҕа да биллэр-көстөр, аата ааттанар. Киһи дьылҕата айылҕаттан айдарыылааҕа чахчы быһыылаах. Доруобай эбитэ буоллар, атын да суолунан барыан собо. Ону онорууга хаарчаһыаҕа диэбиттээх. Мээнэҕэ Дмитрий эппэтэбин билэн, ытыктыыр киһибин Хабырыылы көрсөн кэпсээбинэр бэркэ сэргээбитэ. «Оннук, оннук, дэлэҕэ да Кутумахаан диэн ааттыаһпыт дуо! - диэбитэ. Ону биир кэмнэ: «Ожо сааһын доһоҕоро эн да ожо сааскар оттомо суоххун кэпсээтилэр» диэн суруйан биэрэн эппитим. «Дуо?» диэн сэргээбитэ. «Ожо сааһым аата, кырдык, Кутумахаан диэн этэ. Ол аата «куттаммаг хаан» диэн, быһааран үөрбүттээх! Көр, оннук мэник ожо саас өйдөбүлэ күндү!

Мин Абыйчанин бэйэтин намтатыммакка, дуоснуруннаахтык туттарын ордук бэлиэтиэхпин баҕарабын. Ол да иһин кэмин чулуу суруйааччылары ытыктыыллара, ытар откриткаларыгар, суруктарыгар «Хоту дойду хорсуна», «Ураанхай убай», «Абий ааттааҕа» уо.д.а. айхал тылларынан арыллаллара. Кини элбэх кордөрүүтэ хайдах толоруллан иһэрэ барыга быһаарыылааҕа киһи эрэ астына үөрэрэ бэрг элбэх. Кинини элбэхтик үрдүктүк сыаналаан ахтыбыттара тахсар бэчээккэ бэрт үгүс буолара. Саха ааҕааччыларыгар бэркэ биллэр Николай Габышев бэйэтин «Сүүс кэпсээн» кинигэтигэр «Мин ордук икки убаастыыр дьоннорбуттан Амма Аччыгыя «Ханнык суруйааччылары ордук сыаналыыгын?» диэн ыйытыыга хоруйдаан, түөрг биллэр суруйааччылары ааттаабытыттан онно миигин киллэрбитэ уонна Абийган Абыйчанины. «Эн биһинэхэ хоту дойду дьонун агитаторун курдук көстөбүн?» - диэн суруйбуттан «Эр ылабын, күүсүр күүс эбиллэр» диэбитэ мээнэ суруллубатаҕар эрэнэбин. Иннокентий Артамонов «Комсомол туһунан» республикатааҕы биллэриллибит куонкурууска кытан,

саха Корчагина Н.Абыйчанин туһунан очсканы «Кыымга» бэчэ-эттэтэн, миэстэлэһэн, бириэмийэ ылан турар. Ону бэйэтэ сөбүлээн, үөрэн-көтөн аахпытын өйдүүбүн.

Онно, кырдык да, кини олобун эйгэтин, айар айымныылара уратыларын сиһилии ахтыыта элбэх аабааччылары сэнээрдибитэ чаччы. Саха бөдөн тыл маастардара үрдүктүк сыаналаан, аабааччылар киэн эйгэлэригэр кынат үүннэрэн көтүппүт үтүөлэрин махтана ахтара. Мин курдук киһи литератураба кириитэ сэдэх . Улахан көмөтө суох. Ол курдук үгүс сылларга кинигэ издательствотыгар уһуннук үлэлээбит поэт И. Артамонов, маннайгы кинигэгиттэн сабалаан бөдөн поэт Семен Руфов аан тыллаан, көрөн-истэн, элбэх кинигэлэрин күн сириин көрдөрбүттэрэ. С.Руфов аан тыллаах кинигэтигэр оннооһор бэйэтиттэн үрдүктүк тутан суруйбута баар. Бэрт үгүс үтүө тыл сүмэтинэн ахтан, кини олоххо модун дьулуруун сөбүн, ахтыытын үрдүк сыанабыл быһыытынан ылынара. Бу ытыктыыр дьоннорун көмөлөрө, сыанабыллара инники айар үлэтигэр угуйар эрэ буолбакка, көлүүр оҕустуу көлөһүн аллан дьүккүрдээхтик үлэлиригэр, эрэллэрин толорорго эрчимнээх айар үлэтинэн эрэ боруостуурун билэрэ. Оннук да буолан, олобун усгата тахсар хаһыаттарга кэмэ суох ыстатыйалары, уочаркалары, суоллаабы бэлиэтээһиннэри тиһигин быспакка бэчээттэтэрэ. Ол да иһин айар командировкаба чаастатык үбүлээн, соруудах биэрэн ыыталлара. Элбэх улуустарга сылдыбыта. Үтүө түмүктээһин үгүс махтал, хайбабыл суруктара бигэргэтэллэр. Олоһор ордук айар үлэтинэн бэрт элбэби ситиспитэ, ордук тыыннааһар киэн аабааччыга биллибитэ. Кини олобун усгата ыытан биэрбэт ытарчалыы ылбыт ыар ыарыыга (үйэ анаарыттан ордук) - кулгаабынан олох истибэт, харабынан аага эрэ сирдэтинэр, тайабынан бигээн эрэйдээхтик хаамар, сотору-сотору суорбантэллэх киһитэ буолар дьылбалаах киһи күн сириин судургу да олобунан тыыннаах эрэ буолан сылдыааһар сөп эгэ.

Мин үчүгэйдик өйдүүр киһим, сэрии кэмигэр тыл үөрэхтээбэ, ученай Васильев Георгий Митрофанович кэлэн, учууталлыы сылдыбыта. Хайдах, хаһан билсиспиттэрин билбэппин. Арай Георгий Митрофанович фольклорга олохтоох үһүйээннэри, ааспыт историческай сволталаах кэпсээннэри хомуйан ыытарыгар соруудахтыыра.

Кини буочара наһаа үчүгэйэ, чуолкайа. Бэл мин да иннигэһэ суох оччолорго ааҕарбын билигин да өйдүүбүн. Хас сыллаахха Кириэс-Майыар диэн, гоҕо ааттаммытын, сирдэр ааттарын (холобур, Майыартан чугас баар Наҕараадалаах күөл туһунан, оннооҕор олохтоох ырыаһыттар, олонхоһут Хабырыыл Никулин (Чаахча Хабыыттата) айымньыларын ытталыыра. Кэлин, улаатан баран, Г.М. Васильевы, Абыйчанины сирдээн, көрсөн турабын. Хараҕынан эмиэ бэркэ эрэйдэнэрин истэrim. Көрдөххө да, кэтэ сылдыар ачыкытын таһа халынтын киһи соһуйа көрөрө. Оччолорго да республикаҕа биллэр туспа суоллаах, чахчы да дэгиттэр талааннаах сэдэх суруйааччы этэ. Кини айымньытын аахпыт киһи тута итэбэйиэбэ. Абыйчанины литератураҕа сиэтэн киллэрбит, саха чулуу суруйааччыларын билсифиннэрбит, истин доҕор оноһуннарбыт, тылынан этиллибэт мунура суох сүдү үтүөлээх – кини. Ол курдук Семен Руфов, Николай Габышев, Николай Тобуруокап, Винокуров-Урсун, Иннокентий Артамонов уо.д.а. анаардас литература эрэ эйгэтигэр буолбакка, истин доҕор, үтүө сүбэһит буолан, аһара атаахтаппыт кинилэр этилэр. Ону үгүс сылга кинини арыалдьыттаан сылдьан билэбин. Ол да иһин Абыйчанин рукопистарын бэрийэ сылдьан, кинилэр үгүс суруктарын, открыткаларын мунһан уурбутум. Наада буолуо диэбит докумуоннарын кыыһыгар Галина Николаевнаҕа тиксэрбитим. Кини манна аҕатын дьиэтигэр олорон, дуогабарынан гимназияҕа үлэлээн барбыта. Былырыын доҕоро, суруйааччы Николай Габышев 90 сааһын туолуохтааҕа (ону уруута, убаастабыллаах киһибит Надежда Васильевна Атласова өйдөппүтэ). Мин икки хонукка көрдөөтүм да, туһалааҕы булбатым. Оннооҕор аҕага күн сириттэн күрэниэн иннинэ оностубут альбомун ылбакка барбыт этэ. Аҕата кыыһым туһа диэн кылайарын барытын биэрэрэ. Оннооҕор «Чучунаа уонна Суланһа» кинигэтин гонорара хараҕын оноттороругар тийбэтэх үһү диэн соһуйбутун кэпсээбитэ. Онон кыыһа Галина Николаевна аҕам туһа диэн кыһамматаҕыттан бэйэм эрэ улахан хомолголоохпун.

Абыйчанинга эргилиннэххэ, мин дөксө кини олоҕор олоҕор («айыы» буолуо да буоллар) ымсыыра саныыбын. Киһи киһини өйдөһөр, сир-майгы да быһыытынан инникигэ эрэллээх, кэрэбэ.

сырдыкка тардыһыылаах, үтүөнү эрэ онорууга киэн өйдөбүллээх кэм этэ. Абычанины элбэхтэ арыалдьыттыы сылдьан, саха киэн гутгар норуодунай суруйааччыларын дьиэлэригэр-уотгарыгар билсэн турабын. Ордук Николай Мординов-Амма Аччыгыйа долгуппута. Оннооҕор ол түбэлтэни ахтан суруйбуттаабым. Дьэ оннук бэйэтин көлүөнэтин кырдыаҕас, уһулуччулаах суруйааччыларын көмөтүнэн сурукка-бичиккэ бэйэтин суолун хааллардаҕа. Кини норуот айымньытын сэргүтээччи (ол архыыпка баара биллэр), олохтоох историяны, республика атын да улуустарын олохторун (суоллаабы бэлиэтээһиннэрэ) журналист быһыытынан кэпсээннэрэ, хомоҕой хоһоонноро ону кэрэһэлиллэр. Маны таһынан бэйэтин биир дойдулаах эдэр ыччаттарын литература эйгэтигэр (ордук поэзияҕа) көбүппүт үтүөлээх. Анаардас дьоҕус «Таптал чарана» кинигэтэ ааҕааччыларга кэрэхсэппитэ. Оннооҕор мин кэлэ-бара сылдьан, кини сейфэтигэр (баанкатыгар) хоһоон суруйан хаалларарым. Хайдахтарын билбэппин. туһаммыппын да өйдөөбөппүн. Арай «Баҕалаах киһи талаана биллэр, дьарыктаныхха наада. Көр, Прокопий Егорович Слепцов хайдах курдук дьулуурдаабы, соморуодак, абалаах, үөрэбэ суох» диэн миэхэ хаста да этэн турардаах. Ону «Миигин сэнээн этэр» дии саныырым. Кырдык, сэниирэ. Маннайгы кинигэбин биллэрбэккэ бэчээттэппитим. Ааҕан баран, «Миэхэ этэн, сүбэлэтэрин буоллар» диэбиттээх.

Николай Радист.

«Таммах да саба буоллар, дьонго туһалыыр иэспин төлөөн, кэниибэр кэрэни, үтүөнү эрэ хааллараары, бу олоххо олорбун!».

Н.Абыйчанин.

Саха суруйааччылара Абыйчанин туһунан уонна киниэхэ суруктарыттан

И.Артамонов: *«...Эн талааггар мин мэлдьи эрэнэрим уонна эрэнэбин!»*

С. Руфов: *«...Дьэ, доҕор, доруобуйабын харыстан, туох кыалларынан тулуктаһа сатаа. Үйүг тухары олох туһугар охсуһан-охсуһан кэлбитиг. Онон санаабын түһэрбэккэ, оссо да осөһөн бизэр. Эйигин айар идэг, ол имэгэ, күүрүүтэ абыраатабына абырыыр буолуохтаах. Олус дьөбүрдээх, кыахтаах киһигин, эн!*

Үчүгэйи, үтүөнү эрэ баҕарабын.»

Н. Габышев: *«...Санаабын түһэримэ, олө сатаама, хата суруй, ай, онон туругур! Уруй-тускул!*

Иван Борисов: *«... Семен Руфов эпитетини, Николай Абыйчанин агаардас биир эрэ таптыыр дьахтардаах – онто литература, соботох эрэ суон соруктаах – ол уус-уран тыл көмөтүнэн төрөөбүт дойдутун дьонугар-сэргэтигэр туһаны оноруу. Сыччах ити эрэ – олоһун тыына, ис хоһооно».*

И. Иванов, Саха ААСР оскуолатын үтүөлээх учуутала: *«...Сарсын үөрэтэр оҕолорбор тийэн, Николай Абыйчанин «Чучунаа уонна Суланья» кинигэтин эргитэн-урбатан көрдөрө-көрдөрө:*

- Оҕолоор, бу кинигэ авторун уонна кини олоһун туһунан билэбит дуо? Бу тутан турар кинигэм хайдах уонна тоһо сыранан суруллубутун сэрэйэргит дуу? - диин ыйытыам. Николай Васильевич олоһуттан тугу билэрбин, ханнык баҕарар кинигэ, ордук чуолаан бу кинигэ, хас эмит сыллар усталарыгар эллэхэн, хайдахтаах курдук сыранан суруллубутун эдэр, оҕо киһи ойүгэр-санаатыгар тиийэрин курдук кыһаллан кэпсииргэ бэлэмниэм...

Кытаат, быраат!

(Николай Абыйчапинга)

Олох дьолун билбэтэх быраат!
Ылары мунгуу таннары кыйдаат,
Сайын буолан ,таһырдыа тахсаат,
Хатын иннигэр тийиэн тураат,
Өндөл халлааны өрө мынгаат,
Сиккиэр тыалы толору тыынаат,
Сибэкки сытын сонно хабаат,
Иэйиинэн дууһааг туоллун, быраат!
Суруйуу дьолун билбит быраат!
Ааһан иһэр тыл абын туттаат,
Сүрэххэр сөрөөт, быаргар былаат,
Минньитэ илбээн уоскар аҕаат,
Ыраас илиискин тобуккар уураат,
Харандааскын харбаан ылаат,
Суруйа оҕус тутта, кытаат –
Эйигин күүтэр албан аат, быраат!

Семен Руфов.

(«Хотугу кыым» №40. Ыам ыйын 19 күнэ 2005 с.)

Дууһа ымыыта, ыгык сир

«Дорообо, үрдүк сыырдаах, сүрэхпэр-быарбар күндү, төгүрүкчээп томтордоох Майыар, мин торообүт дойдум!» – маннык ахтылҕаһаах, иһирэх тылларынан арыллар Николай Абыйчанин төрдүс дьобус «Таптал чараһа» дииһ кинигэгэ.

Салгыы «Дойдубуттан биир миһэтэни ордук минньигэстик саныбын. Сырдык үрүйэ көмүс быарыгар, ичик ойууриһигэр кистэммиттии үүммүт хатынчааннар бааллар. Ол мин хатынчааннарым – ону олохтоохтор Абыйчанин чараһа дииһчилэр. Манна хатын маһы хаһан да харахтаабатах хотугу ыччаттар кэлэннэр, айылҕа кэрэтигэр сүгүрүйэр, көннүөрэ таалалыыр, этиллибэтэх тыллары этэр, тапталларыи суруйар үгэстээхтэр», – дииһ ааһааччыга быһааран суруйар. Кырдык, кини бу сирин сөбүлээни, бэйэтэ остуол оностон, ор бириэмэһэ бэйэтин ахтыыларын дневник курдук суруйан, улахан тимир баанҕаһа хаалаан, түһэр ардаһтан хаһхалаан таннары ыйаан, хатын лабаатыгар баайан хаалларар үгэстээһэ. Оччотооһу ыччаттар кэлэ-бара онно сылдьан, бэйэлэрин иһиилэрин, сүрэхтэрин кистэлэнин суруйан хаалларар идэлэммиттэрэ. Кэлин манна кэлбит эрэ барыта ааһан, үөрүүтүн, кутурҕанын үллэстэп, суруйан хаалларара үгэскэ кубулуйбута. Мин эмиэ бэлиэ сурук хааллартыырым. Оччолорго да хоһоону суруйан холонорум, икки хоһоону суруйбуппун өйдүүбүн. Олортон Абыйчанин ордук «Танталы талбаккын» хоһоону сөбүлээбит этэ. «Бэйэбэр уура сылдьабын», - диирэ. Кини сөбүлээбитин, хайҕаабытын истибэтэх буолан, улаһаннык дыктиргии санаабытым да, суолта биэрбэттэһим. Кэлин бу кинигэтин бэлэхтээбитин ааһан баран: «Били сөбүлээбит мин хоһооммун кыбытан, аанын ааттыаһын», – дииһиннэр киһим: «Кэпсээним ис хоһоонун биэрнибэр темага сөн түбэспэтэ, киһи гөрөннүттэрин (ийэни, аһаны) талбаһын курдук тапталы эмиэ талан ылбаккын, дьийэ-уот тэринни, кэргэнни буолуу үөһэттэн айда-рыылаах оноруу буоларын этэп, ордук кэргэнни төкүнүтэ сылдьан ууруу таптыыргын аһаһастык суруйуу таптал сэмэй, килбик буоларын утарар,» - диибитгээх. Кырдык да, оччотооһу таптал иһиигэ симиктик, сүрэх эрэ сэрэйэриннэн суруллара.

Дьэ ити Абыйчанин миэхэ хардарбытыны, оччотообу нэһилиэк ыччаттарын сэмэй, килбик тапталларын үллэстэр, истин иэйиилэрин түмэр киининэн таптал чарана буолбута. Бу кэпсээн дьиннээх буолбут түбэлтэ, оннооһор ахтыллар геройдар ааттара, суруктара олох да уларытыллыбакка киирбиттэр. Тема ис хоһоонун, тутулун өгтүнэн документальной. Ону суруйааччы айылҕа абылаһар, кэрэ костүүтү эр, сирдээҕи олоххо дьүөрэлээн, төрөөбүт тыл сүмэтинэн суруйбута ааһааччыны ордук умсугутар. Оттон «Таптал чаранар» суруллар геройдар билигин үгүстэрэ бааллар. Эһэ, эбэ буолан олоҕоллор. Кэрэхсэбиллээҕэ – ити хаалларар суруктарыгар ахтыллар уолаттарын, кыргыттарын кытта олохторун холбоон, дьоллообунан аабынан, хос сизнэрин көрө-истэ олоҕоллор. Ол курдук икки Линалар подводник-морьяк Володя Слепцовка, биирдэрэ Коммунар Чирковка, Ира – сержант Коля Черемкигна, Дуня Ш. – Слепцовка, Лиза – Миша Свешниковка, Капитон – Елизавета Заболовская уо.д.а. төрөөбүт түөлбэлэригэр, Майыарга, тийэн, уруу малааһынын онгороннор, урууну-аймаҕы, бар дьоннорун үөрдүбүттэрэ баара...

Түмүктээн эттэххэ, таптал чарана (билигин Абыйчанин чаранынан аатырар) оччотообу нэһилиэк ыччаттарын инники кэскиллээх олохторугар эрчими угар, эрэли үөскэтэр дууһа ымыытынан, ытык сиринэн буолбута. Оччотообу уохтаах уолаттар, кэрэни ырапалыыр кыргыттар билигин ол эдэр саастарып эргитэ санаан, олоххо уостубаг уог төлөттөөх тапталларын өйдөтөн, өрө тыннараран эрдэҕэ.

Николай Радист.

Таптыыр сүрэх иэйинтэ

Н.Абыйчанин «Таптал чарана» кинигэтин туһунан

... «Таптал чаранар» киһи кута-сүрэ айылбалыын уруулуутун, кини санатын иэгэйэр икки атахтаах итиитик ылынарын таба арыйбыт...»

(Н. Дьяконов).

... «Кини уонна мин» очеркатыгар үөлээннээхтэригэр үтүөнү баҕарар, сэниэ эстэр, өлөр-хаалар, куттал суоһуур кэмигэр санаа күүһүгэр эрэнэргэ ыгырар...

... «Абыйчанин кэпсээннэрэ төрөөбүт айылба хатыламмат кэрэтин айхаллыыр музыкальнай айымньыга холоонноохтор, табыллыбыт ырыа көнүл кутулар мелодиятын стилинэн суруллубуттар...»

(Ф.Егорова)

... «Дьоннор икки ардыларыгар иллээх-эйэлээх сыһыан, болжомтолоох буолуу, аһынсар, харыстаһар, бэйэ-бэйэни үөрдэргэ-көтүтэргэ кыһамны олох араас моһуоктарын туоруурга көмөлөһөллөр.

Ханнык да үйэбэ буоллун - дьон-сэргэ олобуттан гуох эмит туһалааҕы ылбаан ылыы, ону олоххо сыһыары тутан көрүү, үчүгэйин олохпутугар туһаныы - эмиэ бэйэтин туһугар туспа муударас, маастарыстыба...»

(И.Иванов)

«Хотугу кыым» №40, ыам ыйын 19 күнэ 1999 с.

И.В.Слепцов - Абыйчанин төһө да айар үлэтин хоһоон суруй-
гутунан сабалаатар, поэзиянан үлүһүйэн дьарыктамматаҕа. Ол
эрээри кэпсээни, суоллааҕы бэлиэтээһининэри, ыстатыйалары умсу-
луйан суруйуу кэнниттэн хоһоон суруйар идэлээбэ. Онон күүс-күдэх
илистибитин чөлүгэр түһэрэрэ, санаа аралдьыйарын түмэрэ. Он-
нук суруллубут сорох бэчээттэммэтэх хоһооннорун аабааччыларга
билиһиннэрбит.

Тобулбакка аалларбытым

Эмискэ кинини көрдөхпүнэ,
Сүрэҕим итийэн кэлэрэ.
Иккиэйэх көрүстэхпитинэ,
Өссө күүскэ тэбэрэ.
Сааскы сырдык түүн этэ –
Сарсын кыыс барыахтааҕа,
Таһырдыа олорбута,
Уйадыйа ытаабыта...
'Тоҕо ытыгың, этиий», – диибин.
Хоруй тыл эппэтэҕэ...
Санныгар ууртум илиибин –
Садыйан кээспэтэҕэ.
Аргый кууһан ылбыппар –
Антах аспатаҕа,
Төбөбүн түөһүгэр туппуппар –
Туран барбатаҕа.
Өр олорбуппут, уһундук,
Ньимиликээн дьон курдук.
Кини букатын барбыта,
Мин дойдубар хаалбытым.
Сыарҕаҕа эмиэ ол кыыс
Ытыы-ытыы олорбута,
Тиһэх хараҕын уотун
Мин диэки хатаабыта.
Өйбүтүн сүппэг тапталбын
Эппэккэ хаалларбытым,
Тоҕо кини ытаабыгың
Тобулбакка аалларбытым.

54186

Б.

Күнчээнэ

(Кылгатыллан)

Халлаан дьикти кустугунуу, арылыһа кыһабын,
Санаа тиспит оһуорунуу, саха кэрэ кыһабын.
Өһөн эрэр харахпынан халампаастаан кыһаатым,
Өргөс, кылаан уол оһолуу, өрүкүйэ таластым.

Ууранылла да илик обуйукаан уостааба,
Хараначчы кынаатыныы, хаймыы хара хаастааба,
Түөһэ, биилэ, самыыта төлөннүрэр суостааба,
Уон аһыстаах (бадаба) сиппит кыыстыы саастааба.

Иирэ курдук имигэс кынтабаркаан уңуохтааба –
Үгүс уолан иириэбэ, мөлтөх өтгө уңуоҕа!
Умсугутар уохтааба отон хара хараба,
Үчүгэйкээн нарын, кылбаа манан тарбаба,
Үс салаалыы өрүллэр толбоннурар баттаба.
Көбүтэрдии көрүннээбэ буута уонна атаба,
Эмньик сааһын өрөгөйө – үөрүннээнэ сыттаба
Халлаан чабыл сулустара симитиннэ килбиэнэ,
Оннук уран умсугутар кэрэн наһаа эйиэнэ!
Олох мүөтүн билбэтэхпин уйадыта өйдөттүн,
Эргиллибэт ааспыт кэммин кырыа аанын өнөттүн.
Эдэрбиттэн эрэйдэнэр ыарыы мунун билбиппин
Мунатыйан, ытаан-соһоон, этэн көрө иликпин.
Олох ыарын, эрэйин ымдаан курдук иһэбин.
Инним барык, харана – тыйыһыран иһэбин.
Сүллэстигэс сүүрүктээх Индигиртэн сылдыабын,
Охтон биэрбэт оноруулаах улуу Абый уолабын.
Эттим кыыска: «Балыыһаттан тахсабын, чэ, быраһаай!
Эн кэрэн абылана миигин олус долгутта,
Сүрэбим итии төлөнө соһо илигэ соһутта.
Чэ, быраһаай, сир симэбэ Кэрэчээнэ,
Мэлдьи үөрэ, чэмэлийэ, сырдыы сырыт, Күлүмчээнэ!»

Дьокуускай – Белаи Гора.

**Кэцээнэр,
көрдөөх кэцээнэр,
ахтылар, сценка**

Отгон мин да торообүт күммүн сир быһыытынан оһонгүн аһарыам ээ буолуҥа... Ону баара оу күнү былдаһыы ооҕото. Мин бас кини быһыытынан маннаһынан тыл котоһоһун:

Чэ, тух да ан даана сүөх күммүтүн үлгөстөх диибин.

Баҕар буоллун, эи хаһан торообүккүңүй, киһиэхэ дүх, күнүс дүү? дии кэргэним ыйытар.

Дэ ити тугунан ийдэх аҕабыттан ыйыһыатах буоламмын, чуолкаһын ондоотим. Арай бырааһыннык хайа бириэмэтэ ортун ондор буолаһым.

Киһиэ, киһиэ дииһинни куннаһым эрестэи хаалла.

Дэ, ол курдук күммүтүн үлгөстөй, онрдэ эрэ бырааһынныктаабыһыт баара (олох олорор дьон буолумуна). Уол оҕолонон кэбиһэйи.

Торообүт да күнэ тогторүтүн көрүө эһини! Били былдаһыктаах ийэбин күнэ буолан биэрдэһэ...

Аны торообүт күннэх дьоннор күммүтүн үлгөһингөһингүнэ ийэни эрдэх сурукка кириби сокуоннай күнүтүн матарыаһт ийэр эблэр күммүтүн үс аһы үлгөһингөһитинэ, мин түгэйтүүн торообүт күммүн ыларбар тиниэби.

Ол иһин торообүт күннэри ыт сирэни! Хага күн сирини бу күнү кордорбүт күн күбэй ийэлэр, эблэр күннэри үс бүк үөрүүнэ атаарыһын! диибин.

Ийэбин эрдэх иһинни тэриэ, үөрөи-көтөи, күннэх киһи буолан, сүүрүү-көгүү, сүпсүлэи үлүтэр!

Түмүтэр били маргыардаах былдаһыктаах күммүт өйүни дьэ кэргэни э бири кэрэ-бэлэ, үрдүк үөрүү бырааһынныһынан буолбута.

СҮГҮРҮЙӨР СҮҮС СААС

Аһыах сылдааһыта аһыһылы сирини тутуллуохт үрдүк аакылааһыта дьон уон үс үктэни иһэр аҕа дьоннор өһи үктэни, иһиллэк бири ытыктыыр аҕа кыр ыаһаһа Селицов Николай Михайловичын - Гатах-тэс эблэр баһалаах кириэби.

Тоһо даһаны сүүһүн тхлар кыетык хаарын тоһо көһи тхоран эрдэр, айбы айыһага чачы даһаны араһаччылыы, кыр ыһыахыы тыйыс дьыһатын тһинэ, квоһтара тхрарын көһөр көрүнүн көһөр тхран, соһо маһаһа, сүгүрүйө санһыбын. Саһаһан оһолоһ,

киппэ көрүнгэ, чяхчыга да күрэнсийэн көрбөтөх чохтуу килэбэчийэр хойуу хара баттаҕа ааһар күнү-дьылы мэлдьэһэ турдаҕа!

Манньык ытык киһини кытта көрсөн кэпсэтэр инникитин кыал-дыа да суоҕун сэрэтэн:

– Дьэ, ытык кырдыаҕас, быйыл түспүт 100-күн туолар кыстык хааргын 1050 кэһиэхтээххин өйдөөн, бу эйиэхэ анаан ааттаан, атах-гэпсэ кэпсэтэ кэллим – диэн наадабын быһаччы этэр киһи буоллум.

– Кэпсэтэр, сонуну истэр бэрт буоллаҕа дии – чяхчы бу эрэ түгэни күүппүттүү, хоһун иһигэр киллэрэн, олох мас биэрэн, утары олордон кэбистэ.

Ыйытыыбын ыраахтан-ыраахтааҕыттан саҕалаан, кырдыаҕаһым кэпсээнин истэбин.

Ыраахтааҕы бөрөстүөлүттэн уһулуутун сүүрбэччэлээх сааспар истибитим. Эдэр-эдэрим өттөбө! Кут-сүр хамсаан долгуйбуһун, соһуйбуһун өйдөөбөппүн, баҕар умнубутум да буолуо... Оттон саасга өттө “күммүт-дьылбыт кылгаатаҕа, үгэр гангарата, үрдүк ыраахтааҕыта суох хайдах олоробут!” – диэн мунатыйалларын өйдүүбүн. Олох диэн олох! Тугу барытын умуннараары умуннараар, ааспыты аһара турар аналлаах. Ол сиэринэн бу да сүпсүлгэн сүһүтэ. Аҕыйах сыл буолаат, «саҕа былаас тойотторо кыһыллар иһэллэр, кыра-хара дьону кыа хаанна уһаарар, ааттыын кыһыл, кыырыктаах дьоннор!» – диэн сурах ытан, тоһуур онотторон, ол кыһыллары кыдыйы буолбутун бэйэн билэбин. Хаҕа, ол саҕана урукку Ураһалаах сиригэр ыраах түбэ баһыгар анаардас сүөһү иитиитинэн дьарыктанан олодор кэммит буолан, ханнык да аймааһыҥна кыттыбатахпыт.

Кэлин сана былаас дьону-сэргэни түмэн, табаарыстыбаны тэрийэн, кырдык да биир кыһалҕалаах, соруктаах буолбуппут. Урут ыа баһынан тарҕанан олоробут дьон-сэргэ гүмүллэн, күүһүн-уоҕун холбоон, сүөһү ииттэн, биир сиргэ кииннэнэн олорон, киһи күүппэтэх өрүттэрэ олохпугар көстүтэлээн, барыта сана, дыкти, ураты олох саҕаламмытын ис сүрэхтэн ылынан, сэргии көрсүбүппүт. Соҕоҕо үөрэхтээһин даҕаны... Бэл биһигини, оччотооҕу кумааҕы диэни көрбөтөх дьону, хайдах курдук бүтүн дьийэнэн мунһан үөрэтэллэрэй?! Оскуола арыллыта, эмтээһин, көмүлүөк оһох сыр-дьыттан атыны билбэтэх дьонно анаардас кыраһыын лаампа сыр-

дыга иккис күнгэ тэннээбэ! Охсор, харбыыр келө массыналара кэлиилэрэ оччотообу киһиэхэ барыта умнуллубат дыкти түтэн этэ.

– Тус бэйэм олобум дуо? Атыттартан туох уратылаах буолуой?! Сэрии ыар кэмнэрэ, аччыктааһын барыбыт кыһалҕабыт этэ буоллаҕа. Уһун үйэм тухары танара курдук үнэн тардыспыт суолум – үөрэх! Киһи өркөн өйүн айыытын илэ харахпынан көрбүтүм - орто дойдуга олохбут дьолум. Арааһа, уһун үйэлээх киһи наһаа хойутаан сайдар, ситэр быһыылаах. Мин түөртүөнчэ быдан ааһан иһэн, кэргэннэммит киһибин. Өй-санаа, күүс-уох да өттүнэн быдан хойутаан сиппит курдук өйдүүбүн. Кэлин түөрт оҕолонон, наар кинилэр үөрэхтээх дьон буолалларыгар мөхсүбүт киһибин. Арай кыра уолум Костя уу ньирэй биһиккэ сытар эрдэбинэ, табанан көһүү саҕана оһоллонон, кыайан үөрэммэккэ хаалбыта. Ол күһүнү табалар күүстэрэ-уохтара баарына биһиктээх, кэлгиллибит оҕону, сыарҕа түннэстэн, хара сиргэ умсары соһуллубутун харыстыахтара дуо?! Сирэй-харах - көрөргө дьулаана! Хата эмп-том дэлэйбит, үгүө быраастар баар буоланнар, быһан-отон, тигэн, бэттэх кэлэн, дьон сиэринэн оҕо-уруу төрөтөн, сааһыран эрдэбэ.

Оттон үс оҕом үрдүк үөрэхтэнэн (кырдык да улууска убаастанар дьон), улахан уол Дмитрий советскай-партийнай үлэһит, норуот үөрэҕириитин туйгуна, кыһым Анна «Бочуот знага» уордьаннаах республика үтүөлээх учуутала, орто уол Миитэрэй эргин үлэтин туйгуна, Муома улууһугар олохсуйбута ыраатта, бары этэнгэ олохтор. Онон төрөппүт оҕолорбунан дуоһуйан, дьоллоох оҕонньорбун.

Оттон сиэннэрбинэн... Эн да сиэннэрдээх киһи билэн эрдэбин. Сиэн диэн омуна суох оҕолордооҕор күндү. Мин икки сиэн уолаттарым - бэйэм аналларым, тахсар күннэрим этилэр. Бу бөһүөлэккэ кыстыыр буолбугум аҕыйах сыл буолла. Сиэннэрим аармыйаҕа барыахтарыгар диэри кыра эрдэхтэриттэн биир да сайыны көтүппэккэ, бииргэ сайылыыр үгэстээх этибит. Улаатан да баран (хайдах эрэ бириэмэни булбуттара эрэ баар буолааччы), мантан түөрт көстөөх олобум анаарын ыппыт «Төрүт күөлбэр» тийбиттэрэ эрэ баар буолааччы. Ол сиэним Алеканы Саҥа дьыл иннинэ киһи дэнгэнэн... Бэйэн билэр суолун. Оттон Вовам быйыл киин куоракка, үрдүк үөрэҕи бүтэрэн, тутуу инженерин идэтин ылан кэлбитэ. Бүтүн алта сыл – күүттэххэ уһун. Аны үөрэх төлөбүрдээх буолан, дьонноро кыайан харчы булбакка, үөрэҕин гохтоотторо сыстылар ээ... Ому-

на да бэрт, хас эмэ молуиуөнүнэн. Хага уруу-аймах комолоһон, үөһү боқотун туттан, үрдүк үөрхтэтиһит дин үөрбүһүнүт баара. Ол киһиһини эр сыл анаарытан ордук көмүс үлэ көстүбөккө, соторутаабыта баһаары умуһуларар үлэү киирбитэ. Дьинэ-уот тутуугулар илгээх киһи телефону мыһаан баран олороро сүрү бэрт. Олорор дьинэ тутуллубат, олох тохтуур буоллаҕа!

Былаас уларыһыта кырдык быһыылаах. Сокуон эрэ буолбакка, киһи быһыыта-майгыта, сирэ-туома уларыһыта сүрдээх. Мин санаабар, Урукку олохнутугар олох утары - киһи ондообото үкээни иһэр.

Чэ, ити тахсар да быһылааннары ылан кор. Бачча бэйэлээх алдьархайдар тахса турдахтарына, ымыгтан да көрбөттор. Олорооччу олорор, уоттааччы уоттуур, уорааччы уорар. Үөрөхтөхтэрибит көңүл былаас кэлэ диилэр дии. Дьон-сэргэ көңүлүнэн бардагына, сөччү бэрдэ суох буолара дуу?!

Кырдыаҕаһым санарар саната иччилээн, этэр тыла илбиһирэн эрригэн, ханык да түгөһү маньык тыһыстык өстөөхү өгөрү көрөрдүү өһүөннэхтик корбүтүн хаһан да корботох буолан, соһуйа, дыкени санаатым. Олоһун устата биһигэ олорбут күндү киһигин уонна ити ахтар күн сиригэн соһуччу, хомолтолоохтук сүтэриит сизин тигэх суолларыгар араһнакка атаарсыбыт буоламмын, биһир мунатыһар, хараастар тыны голо тардан иһигини эрбэтэх дьинигэн майгытыгар дьүөрлөһөт курдуга.

Тугунаан да оһоруллубат ыар сүтүк, ыһыктан биһирбэт ыар кутурҕан үйэ тухары үтүс быһылааннары уйан кэлбит уһууҕатын хамсаган, уот-голор, кыһыы, аба-сата тылларын санаран эртүү!

Бэрт кырачаан кыыс хоско киирбөккө ааны сэргээн, көнөйөрдөөх суругу ууна турарын көрөн, кырдыаҕаһым аа-дьуо туран, суругу ылан, мигэхэ биһэрэр. Корбүтүм — аадырыһа киһиэхэ. Ыһырыны откыртка буолан биһэрдэ. Эмиэ бу бөһүөлөк ыһыктанар кырдыаҕаһа Акулина Николаевна Садовникова бу кэлэр сыһылаанна сүүс сааһын томтойо туолар үбүтүөһүтэр ыһырыбытар.

-- Бардахнына сатанара буолуо... Бэйэбит да иккигэн эрэ хааллыбыт. Сааһырыбыт да киһи суоқун курдук. Арай ити уһуор харалта дьигини эр сытар иһи-бии Духанаевтар аһыс уоннарын ланна аһаран эрдэхтэрэ.

-- Сүүс саас! Этгэххэ доһон. Ньюкулай, түс бэйин санааҕар уһундук олорууга, бастаан, түтү чорботон эһин эһэй? дииһин.

– Бэйэм саныырбынан, төрөөбүт төрүт буорбут дын олохтоох кыыла-харамана, балыа, нитэр суоһүтүн этэ эһинигэр-хааммытыгар нитэрэ быһыылаах. Биллэн турар, табаҕы, арыгыны аргыстастаххына, сатаммага чаччы. Бэрт бэлнэ түгэниэргэ биһир, муугутаан икки үрүүмкэни иһээчибин, табаҕы тарианын билэбин. Биһини да до-руобуһа сөбүтөр диибин, арай харахпынан буорайдым. Оһон дойдубар арааһа тиһэх сайыммын сайылаан киирдим дуу дэһ, муһатыһа саныыбын. Иһиним кылгаабыт киһи үчүгэйи тугу кэтэһиэмий? Сигэн-нэрим олохторо көһөр суолга киирэрин биллэхпинэ бэрт этэ.

– Улуу алдьархай буола иһик, оннук улахан сэрин да суох, эйэл-лээх кэм буолаҕа. Ама эһини-быстыы кэмигэр иһигэр үһүбүөт! – эрэл кыымын биллэрэн, тыл ыһыктабын.

– Олох төрдүттэн уларыһара охсуулаах, бачча балыыханык, уруккуну урусхалыы саҕаламмыт олох көһүүтэ, сир уһугар – хотуларга, биһинэхэ, арда атан биэрэрэ буолуо. Арай ыччаттарбыт үөрэхтээх буолан, ону-маны толкуйдаан, үүт-хайаҕас буолан, дьон олоһун айгыраһнат иһигэр.

– Истэр иһини, бэйэбит бигэ чулуу уолаттарбытын улуусу-тугар баһылык өһөстөөрү сылдыарбытын. Ханнык оҕобут өрдүк туһалаах буолуон сөбүүй?

– Мин сурахтарын эрэ истэр оҕолорум. Чоччу бу дэһэн эгэр кыабым суох. Ол эрээри чаччы кэһэн биһини тээх, үрдүк соллооохто-ру кытта атах-тэһсэн кэһэһэр, ыһыһарыһаах тыллаах, тус бэйэтэ байарын иһин дьулуһнат, дын дьонун иһин эр сүүрэр-көһөр киһи наада. Урукку олоһу бигэр буолан, кыаһырбыт, байбыт киһи май-гытын билэбин. Үлэ көрдөһөн үтүрүһэ сылдыар киһини үрдүнэн көрүө! Тог уонна ачык иһэ сиргэ иккэһэн гэннэ үктэнэ сылдыал-ларын иһин дын олоххо хаһан да тэһнэһнэхтэрэ суоҕа. Ол - олох кырдыга! Отһон бары биһигэ түмэһи, күүһү түмэһи, үлэһини-хамсыы сырыһтаһтарына, олох барахсан ама уостуо, көһтиэ буолаҕай?!

– Кырдык даҕаны! – сана алдайбыһыны кулгаабым эрэ истэн хаалды.

Маннык кэһи, дриһи санаалар алтыһаннар, үйө устата үрдүтөр түһүт өкөһөнү үрэн ыһан, сырдыкка, көрөһэ угуһа, буулаҕа күүһү, модун санааны үөскэтэ турдаҕа!

Дуоһуһа көһөһөн, оҕоһиһор санааһаһын аһсын түһөр-таһсар кириллиһин эһигэ истэр ааҕа тэһиргэһчи үктэһи, түһэһи.

Соторутаагүйта суйданан оноһуллубут оҕонньорум тайах маһын
ара дьэ эркинигэр өйонпорэ уурбутун көрөн:

*Ити тайах эргэрэн,
Элэйэрэ диэн ыраах
Оҕонньор орто дойдуга
Олорбохтуур санаалаах!*

диэн биллэр поэт Семен Руфов хоһоонун өйдөөн кэлэбин.

2003 сыллаахха өлбүтэ.

1997 с.

БЭЛЭХ

(Билигин олохтон кэпсэн)

Пенсиям эбиллэн, эбиитигэр компенсацияланан, бу ыйга
бүтүн сүүс тыһыынчаны олордон ылым. Үйэбэр түһээн да
гуһнатах харчым. «Дьол хараҕа суох» диэн манныгы этэн эрдэхтэ-
р). Харчылааммычча, бииргэ кырдыбыт биебэйкээммэр бу бэлиэ
бырааһынньыгар киһи бэлэх диир бэлэбин атыылаһарга сананым.

Ама да билигин сыана үрдүү турарын иһин сүүс тыһыынча
диэн сүүс тыһыынча буоллаҕа! Хайа, олох соторутаагыта билигин
сирэй-харах анһар ааспыт олохпугар бу харчынан маанылаах
сүүрбэччэ «Москвич» массыынананы атыылаһар кыахтаабым ээ.

Үөрүүбүттэн илиим-агабым босхо баран, табаар маҕаһыныгар
көтөн түһэбин. Уруккуттан да маҕаһынгна сылдыбатах киһи,
сонурҕааһын, көрүү-истиин мааныта. Киһи үөрүүх, эчи табаара
үксэ, дэлэйэ да бэрт. Атыылаһааччы элбэх да, атыылаһан биербэт-
тэр, эмнэ мин курдук сана киирэн, көрөн эрдэхтэрэ.

Бэрэдьитис кыыс иллэнинэн туһанан:

– Тоойуом, бырааһынньыгынан кэргэммэр бэлэхтиирбэр көмөлөөс,
туох эрэ үйэлээби, үчүгэйи ылыам этэ - диир киһи буоллум.

– Күн бүгүн киирбит тири сапожка баар.

– Кээмэйэ, сыаната төһөнүй?

– 36 – лаах, икки сүүс.

– Икки сүүс тугай?

– Сыаната буоллаҕа!

– Тоҕо омунай, оттон мин сүүс тыһыынчачалаахпын дии – диэтим,
өрк) үөрэ гурбут киһи хомойон.

Улахан, үлдэн тахсыбыг хаатыгтан киһи кыаан таба туһнат үс кырыылаах тимэх саҕа быһыылка оҕотун хостоон, утары хунар. Эһи бистим, ыстыам дии эххэ, кыратын, корон турап, хаадак ылыахпынны!

Туох эмэ танааста.

– Ол эһи сүүс тыһыынчаҕар туох көстүөй? Арай бу куюнта дигэр, чараас буолан баран, көрөргө кырдык да үчү эһи, ханык эрэ ойуулаах куюнтаны ылан кордорор.

Хаһы сирин-талан! Бэйэм да салтым, маһаидаһан бүтүргэ быһаарыштым, ылааҕым дии.

Дьэ, кырдыһа, сүүс тыһыынча дии эххэ, астына суох бөлүк буолсу. Ол эрэри эмэхсиним, сыананы билгэр киһи, ойдүүрүни, голору биһирыйга аһыыр-таннар харчыбын тура тэбээн, ылааҕым дии...

Доҕорбун үөрдө охсоору, бэйэм да мучумаан санаалартан тэһиэс буолаары, тиниһэг да, бөлүкхүн эүрдэни кытта туттаран көбүн эбим.

Аллараангыта, дьуушната ханынны?! дии эһиһтар.

– Суох ээ, итинник билгэрдилэр дии.

– Дьуушната суох сыгыныах сырытыннараары билгэр аллараа өтүбөр урукку муодалаах түбүһү эх дьуушнаны көрдөри тыһаһын дуу... акаары!

Дьэ, кырдык, ойдөөхтүк быһаардахха, дьүөргө суох быһыы тахсыбыт. – Уоһ ээ быһаҕаһа сүүс, аллараангыта урукку харчыһан уонча солкуобай буолара сүрү бэри, көннөрдөххө саганыһы!

Сойуус эрдэһинэ сирин-дойдуу көрүһүбүт улахан кыыһар тиниһи, көмөлөһөрүгэр көрдөстүм.

Хата, мин дьөлбөр, бөдөн киһиэхкэ ойуулаах хормуоскалыы бүк тутуу тиниһгөрдөх (муодунайа чахчы быһыылаах) дьуушнаны ыраастаан, өтүүктээн, саланаан моһооччүккө суулаан билгэрдэ.

Дьыбэр кэлэи, болтуо этикеткатын сыанатын эрэ хаалларан (бөлүк буоллаҕа), атынын согон, маһаһынтан ылылыбыгыты он орон көбүстим. Дьэ, билгэни ким акаарытын быһаарыахны!

Атыыластым, танаһың анаарын ыл диибим.

Тоҕо бэрдэй! Сыаната ботуччу эбит ээ. Эдэр киһи көһиһи, билгэ басытаагал Вера кыыс бырааһынныкка көрүһүгэр туһулаһан эрэрэ.

Дьуушналаах куюнтатын ыла охсоот, элэстэни хаалар. Голору наас да буолбат, көрүһүм сүтэи-котоһои киһрбэи дуо?

Биш мин кыайан агыыласпатах саножкам, духуум, эбнигигэр

Хайаан?

Хантан харчыланан? – дигэн ийытар эрэ киһи буоллум.

Оттон эн бэлэххин агыылаагаҕым уонна иккиэ буолан, күнү

буһа сүүрбүһүнүт сыттаҕа, хайаан эппэт буолуоххунуй! – киһим
буоку, буолуохтаах буолбутун курдук.

Түмүгэр астык бэлэх!

Дьэ, сүүгэр, сүүгүгэрэр сүнсүлү эһиэх олох дигэтэбин!

1994 с. Сүтүрүөхө.

САҢА ДЬЫЛЫ КӨРСҮҮҮ (Буолбут быһылаантан кэпсээн)

Уруккута оройуон киһинигэр Дружинаҕа алта уонус сыллар-та маҕаһыыннарга буодка арааһа, кыталык ойуулаах быттыкалара кырыы-кырыыларынан кыстаналларын саҕана, мин табаарысыныаан Саҥа дьылы көрсөн турарбыгын санаан кэлэбин. Биеһини кэлэн санаатахха, көр-күлүү курдугун иһин, оччолорго ууга уокка түһэриэх түбэлтэ этэ.

Дьыбэр нэдиэлэни быһа түбүгүрэн баран, отут биһирис сарсыарда суукканы быһа дьуһуурунайдаан, дьыэм тэлгэһэтинигэр киһини-бэрэрини тэрилтэтигэр үлэниир аллар атаһым Вася массыынагын эмискэ туормастаан кыычыгыратар да, аанын аһнатан олорон:

Дьэ, доҕоор, бу күнүргэ нэһиликтэргэ табаар тиэрдинтигэр дэһон сылайан, сылбаахы буолан иһэбин. Дьоммун бырааһынныыкка Кэбэрэҕэҕэ ыһыһытым. Бэйэм Наһаар төһүүтүгэр эбиэт кэһиниг-тэн барсыахтаахһын, массыынабын гаражка илдьэн туруорус – дигэн көрдөстө. Мин улгумнук сөбүлэһэн, тута сылдьар суумкабын дьыгэ-бэр уура охсон, массыынаҕа олорсон барсабын. Үлэ күнэ буолан, гаражка харабыл суох. Онон массыынабытын туруоран кэбиһтибит. Гаражһын аана сүгүн сабыллыбакка, бэркэ тиниктэһэн ыраастаан, сии оһун булардыбыт.

Иккиэн да утуйбакка сылдьар буоламмыт, күттүүһүннээх кэпсэ-тин суох, быһыта-орута тыл бырахсыбыта буолабыт. Ол да буоллар наадабытын быһаарсабыт.

Доҕоор, үлэҕиттэн иһэр эбиккин дии, таарыччы дьыгэбэр киһи-Рыт аас – киһим ыһырыда.

Оччолорго системанан ититиллэр дьизэ Дружинаға суоѳун кэриэтэ этэ. Онон итии дьизэѳэ сылдьан үөрүү танараға тиксии кэриэтэ этэ.

Киһим суунуон икки ардыгар оргута ууруллубут электрочаанньык үрүүг паарынан ыһыахтанан, хаппаға өрүтэ эскириир тыаһа иһилиннэ.

– Чэ, бэйи, биһиги да дьон тэгинэн дьоммут, сылы куһағана суох түмүктээн, эбиллии да баар. Үлэѳэ ситиһиилэнэн, коммунистической үлэ удаарынньыга буолуу... Онон үөрэ-көтө ааспыт сылбытын бэлиэтээн аһардахпыт дии – диэт, московской буодканы ыскаабыттан өстуолугар лас гына уураар. Маннайгы үрүүмкэни бэрт көхтөөхтүк, үөрэ-көтө охсуһуннаран, түһэрэн кэбиһэбит. Онтон-мантан тардыалаһан, аһыахча буолан иһэн, санабыт-иигэби улам уостан, угуктаан да ылабыт - утуйбагахпыт таайдаға.

Мин өй булан:

– Доѳоор, биэс чааска бараѳын дии. Хага будильнигы 3 чааска туруоран кэбис. Утуйан ылыахха баара – диэн сүбэлээбитэ буолабын.

– Эмиэ тугун будильнигай, туруллуо! – диэт, сыттыктары ағала охсон, дыбыаны кэтирэтэ тардан, атах гаһастарын уһулута тэбээт, танастыын таралыйдыбыт.

– Эйигин билбэтим, мин утуйдахпына, бухатыырдыы барааччыбын, уһуктубакка суукканан.

– Сарыннааххын дии! Сахсыйыллыа! – диэн сана ханна эрэ өй дуорааныны иһиллэн ааспыта. Минньигэс уу чараас кынатыгар уйдаран, устата биллибэт киэн куйаарга устан эрэрбит баара...

– Бэѳэһээ даа... Бүгүн диэ! Арыыйда эрдэ тутуллубуккун! – диэн киһим телсфонунан ыаһахтаһар санатыттан уһуктан кэллим.

– Тоѳо туочунайай! 3 чаас буолара ағыйах мүнүүтэ хаалбыт дии, – диибин. Киһибин сөѳө саны-саны, унтуум үрдүгэр түһэбин.

– Хайаларын кытта телефоннастын? – диэн киһибиттэн ыйыгабын.

– Бэйэм билбэтим, бэѳэһээннитин, бүгүннүтүн билбэт киһи баар дии, оттон ... Доѳорум ыраах айанныыр буолан, мин да дьизэбэр түбүк үрдүгэр түһүөхпүн сэрэйэн, суһаллык сууна, бирийдэнэ, эбиитигэр одьукулуоннана охсон, санаа хоту Сана дьылы көрсүһүргэ дэһэн, арахабыт.

Оболорум ааммын да ситэ сабыам икки ардыгар сырсан кэл-
лилэр.

– Ийээ, ийээ! Аҕабыг... Аҕабыт кэллэ! – диеҥ айманыы бөбөтүн
түһэрэллэр.

– Чэ, бэйи, оргууйун! – дии- дии. оҕолорбун тэйтэ сатыы-сагыы,
гас таҥастарбын аа-дьуо устан ыйыыбын.

– Ийэбитин быраас кэлэн, эмиэ укуоллаан барда – диеҥ улахан
кыһым айманар. Бэрт ыксалынан утуйар хоско көтөн түһэбин.
Кэргэним эрэйдээх сотторунан баанан, үрүн таҥастыы кубар-
ыйан, эмиэ да мичээрдиир харабыттан таммах уу ыгыллан, эмиэ да
соһуйуу холбоһон, дыкти көрүҥнэммит эгэ.

Мин маннык буолбутун хаһан да көрбөтөх буолан:

– Доҕоруом, хайдах буоллун? – дии-дии, саба түһэбин.

– Ханна сүтэ сырыттын, гоҕо куттуугун? Көрдөөһүн, сүпсүлгэн
бөбөтө! Өр да буоллун! – кэтэһпиттэн саба тардан, кулгаахпар
үлүгүнэйэр.

– Ама ... доҕоор, ор аатырдаҕай, түөрт эрэ чаас ааһан эрэр,
хата, эн ыалдьан хаалбытын куһаҕан. Саҥа дылы көрсүү, баал-
маскарааг барыта хааллаҕа!

– Били Баһылайы кытта Кэбэргэнэҕэ дуу, Сыһааннаахха дуу
барбыт сурахтаабын, хайдах эрдэ эргиллиэххиний

– Мин ханна да барбатабым. Васяҕа баран, аҕыйах чаас утуйан
кэллэҕим дии.

– Аҕыйах чаас ааттаах! Барбатах буоллаххына, ханнык Васяҕа
хоннун? Ол да иһин духуунан анылыһар эбиккин. Иһээччи эбигин
буоллар, баҕар, итэҕэйиэххэ да сөп этэ. Илэ өйгүнэн сылдьан,
сирэйэ–хараҕа суох албынныгыҥ! – диэт, омуругар оронугар оло-
ро биэрэр.

– Уоскуйууй! Хоннун даа?! Оттон мин аҕыйах чаас утуйан
... Акаары баара, кэлин өй ылан, саалаҕа турар сана халандаа-
ры көрөбүн. «Мин эрэ кытарыам дуо? Эн да кытар!» – диирдии,
маннайгы чыыһыла кытаран ахан турар. Бу алдьархайы, ама, суук-
ка устата гэбэн көрбөккө утуйдаһпыт! Суолгатыгар ааны тобугура-
та тонсуйаат, доҕорум Вася котөн түһэр.

– Доҕоор, өлөн баран тиллибиппитин билэбин дуо? – улаханнык
соһуйбут киһи айманан киирэр.

– Кыбыстыма, утуйар хоско аас, туоһу буол, мин ханна утуй-
буппун кэргэммэр этэн биэр! – диибин.

– Санаарҕаама, кэргэн өйдүөбү, оннооҕор милииссийэлэр
өйдөөгүлэр ээ. Арба да, мааҕыын эйигиттэн араха түһээппин кыт-
та милииссийэ массыынага утары көрсөн, тугу да этиппэккэ, тутан
илтилэр ээ. «Ханна сүтэ сылдьан, суукканы быһа көрдөгүҥ? – диэн
күргүйдээһин бөбө. Нэһилиэктэри кытта кэпсэппиттэр, бөһүөлэги
биир гына сүүрдүбүттэр.

Массыына гаражка туруохтаабын турдаҕа. Отгон мин сынһа-
ныахтаах киһи сынһаннабым дии. Барыта сокуоннай. Отгон эн
чахчыта буруйдааххын! Ойоххун кытта хонуохтаах этин буоллаҕа,
ону баара миигин кытта... ха... ха... Вася күлэн быара суох. – Хо-
молтого баар – Сага дьылы көрсүбэтэхпит. Кырдык, ааспыта буо-
луу дуо? – доҕорум миигиттэн төттөрү ыйытар киһи буолла.

– Тоҕо ааһыай?! Сана дьылы дьэ көрсүөххэ буоллаҕа – диэт,
кэргэним барахсан күлэн мичилийэн, оронуттан туран кэллэ.

Отгон бүтүн сууккаҕа тэбэн көрбөккө утуйбут эр бэртэрэ туох да
буолбатабын курдук көрү-нары көбүлүттэн туттахпыт дии...

Билигин икки бүк сааһыран, сиэннэрбин кытта олорон, ол Сага
дьыллаабы түбэлтэни санаан, ис сүрэхтэн иэйэн, ахтан ылабын.

КУҤАҒАН ҮЧҮГЭЙЭ СУОХ БУОЛБАТ

(Дьиннээх олохтон)

Киэһэ бэрт хойут утуйаары олордохпутуна, биһигиттэн
тэйиччи олорор үөлээннээҕим киирэн соһутта:

– Дьэ, Ньюкулай, алдьархай буола сыспыт. Били иһээччи уо-
лум үрэх анныгар кэлэн охтубутун, хата, дьон таба көрөн этэннэр,
биир уолу комөлөһүннэрэн, эн тиэргэннэр киллэрэн хааллардым.
Комөлөөн дьыһээр киллэрэн, көрүөх-истиэх – диэн көрдөстө.

Бэрт суһаллык танна охсон, уолбутун эттии соһон, дьыһэ кил-
лэрэбит. Бу алдьархайы! Уолбут бөбүөрэ тонмут илиитин, сирэйин
сылаас уунан угуттаан, илиибитинэн имэрийэн – мускуйан, хаан
киллэрэн, балачча букунастыбыт. Хата уолбут туох да буолбатабын
курдук аа-дьуо тыынан бусхата сытар.

– Аны сыгынныахтаан, дьыбаанна сытыарыахха – диибин.

– Эмиэ тугун дьыбаанай! Итириги итирик курдук муостаҕа

сытгарыахха – чэхчы аҕата эрэйдээх элбэхтэ эрэйдэммитэ өгөн, быһа-бааччы этэр. Киһибитин буолар – буолбат түбэһиэх танаастарынан тэллэхтээн, сыттыктаан, эбиитигэр аҕата куттана-рыттан (өйдөннөбүнэ, туран баран хааларыттан) илиитин-атабын өлбүт киһилии, саарпыктары салҕаан, ыбылы кэлгийэн, чиркэччи сытыаран кэбиһэбит.

Исприги харабыллаан олоруохпут дуо?! Үөлээннээбим дьиз-лэн, биһиги бэрт суһаллык утуйбуппут баара...

– Бу туох буоллум, кэлгийбиттэр... дьонноор... дьонноор! – бэркэ ыксаан үлүгүнэйэр санагтан уһуктан кэлэбин.

Уолум өйдөнүөх курдугун биллим.

«Эн да оройгунан көрөн, сааһыра барбыт төрөппүттэргин бэркэ эрийдигин, куттуугун! Дьэ, уолум, бу түүнү эйигинниин атаары-ам» – диэн испэр кыһыра санаан, куттуурга сананным.

– Оо... туох эрэ буолбуппун... илиилэрим, атахтарым...

Уолум билигин да ситэ өйдөммөккө, үлүгүнэйэ сыгар.

Нохоо, иһит эрэ! Ити сырдык дууһан билигин да ситэ тахсы-бакка, ойүкү-төйүкү буола сытар кэмин. Бу орто дойду олобуттан букатыннаахтык арахсан баран сытабын!

Оччоҕо, кырдык, өлөн баран сытабын дуо? Эмиэ да бэйэм санабын истэр, эмиэ да атын киһи кэпсэтэр курдук, туох буоллум?

– Этэбин ээ, өллүн диэммин! Ити эн сырдык дууһан экиттэн-хаанныттан ситэ арахсыбакка, бу миигинниин – эйигин араначчылыахтаах аанһалгын кытта – эн сырдык дууһан кэпсэтэрин истэбин. Аны кэлэн мунгатыһан даҕаны.. аат аһа арыгы алдьархай, өлүү суолугар тэптэбэ – диэн, тыаһа суох кириэһилэ, арыт олоппос үрдүгэр туран, үөһэттэн симик куо-ласынан санарабын.

– Оччоҕо кырдык өлбүппүн... Ол да иһин үс сиригэн ыга кэл-гиллибит курдукпун. Ити араначчылыыр аанһалым үрдүбүнэн кого сылдьан сангаран эрдэбэ... буолар да эбит... Бээрэ, ханна эрэ ыраах дьонноор күлсэллэр дуу? – ити уолаттарым уһуктан, кэпсэ-тиибитин истэн, күлэллэрин иһиттэбэ.

Мин уолум өйдөнөн эрэрбиттэн дьиксинэн, эбии куттуурга санан-ным.

– Киһи өлбүтүгэр хайа киһи үөрбүтэ баарай?! Ити дьонун-сэргэн эйигин харыһыан ытыллаларын истэбин.

– Оо, дьэ, моруу эбит. Ол да иһин өлбүт киһи үс хонук устата истэ сытар дииллэрэ, тугун моруутай...

– Этэбин ээ... сырдык дууһан эйигиттэн букатыннаахтык үс хонугунан арахсыа уонна 40 хонук устата Ийэ дойдугун кэрийиэ, онтон аньыыта-харата суох ыраас дууһа ымыы чыычаах буолан, ырайга котүө. Оттон бу эи курдук аһыы ас дьаатыттан сор суолламмыт уот хочуолга түһэн оргуйуо...

– Оо... сорум... сорум – дии-дии, ытаан сынсыһа сытта.

Утуйан хаалбыһыт.

– Суох... суох, тыыннаахпын, тыыннаахпын! Дьоннор, ханнабытый? Кэлин! Кэлин! Тоҕо харанатай! Аны киһини... киһини көмөн кэбиһэн... – диэн уолум үөгүлүүр хаһыытыттан уһуктан кэлэбин. Уолум өйдөммүтүн биллим, ол да буоллар;

– Бээрэ, доҕоор, оргууй! Киһини утут! – аны суон куоласпын сонотон, ыган-мөҕөн хардарабын.

– Тоҕо харанатай! Этин даа... туох буоллум, мин ханнабыный?

– Ханна буолуоххунуй? Хаайыыга!!!

– Хаайыыга даа? Бу алдьархайы! Аны хаайыы итэҕэс эбит дии... Тугу онорбуннар бу курдук чороччу кэлгийдилэр, аяакка... аяакка, кэлэн сүөрүн! – диэн көрдөһөр.

– Киһи бэрдэ дьэ өйдөммүтэ буолабын дуу, оноруоххун онорон баран?!

– Кырдык, өйдөөбөһүн, оччо айыылаах тугу онорбут үһүбүөн.

– Доҕоргун быһабынан аспыккын! Ол кыра дуо?

– Диманы дуо? Кини дьиэтигэр эрдэ барда быһыылааҕа.

– Ол кэнниттэн дьиэтигэр тийэн...

– Оо, сорум да баар эбит – диэт, оҕолуу марылааччы ытаан барда.

Дьонум бары уһуктаннар, соһуйуу бөҕөтө буоллулар.

– Аныаха диэри утуйбакка, оҕону куттуу, моруулуу сытар дуу? Ыл, уоту холбоо, оҕону куттаама! – диэн, аны мин үрдүбэр дьонум саба түһэллэр.

– Оҕо буолан... оҕо арыгыны испэт, үүтү иһэр! – диэн аһарыммыга буолан, туран көрүдүөр лаамнатын холбуубун.

Биһиги да биирбиг сангаран, сорох ааттаан, уолбутун эбии харааччы нирдэн, уолбут түн-тан тыллаһан, кыайан ситэ өйдөнөн

бигэрбэжкэ, бэркэ диэн эрэйдэннибит.

Бу түбэлтэ ый курдук ааспытын кэннэ уол аҕата кэлэн:

– Доҕоор, били уолум эйиэхэ хоммутугтан ыла уларыбыта диэн оһус. Маннай утаа үүтү тохпут оҕолуу бэркэ мунчаара сылдыбыта. Кэлин сирэйдиин сырдаан, үл-хамнас киһитэ буолан, бу оттомноммутун көрүөн этэ. Оннооҕор били өлүү аһын..., фу-фу, амсайа иллик. Манна диэн эттэххэ, эйиэхэ күтүрүү санаатым. Мээнэҕэ ол аһын бырахпатаҕа чохчы, бука, эн эмтээбит быһыылааххын ээ? – дигэн ыйытан соһутар.

– Ол хайдах? – диэн киһибэр, төттөрү соһуйан, хардарабын.

– Дьэ, ону эйигиттэн истээри, анаан-минээн кэлэн олоробун – дигэ, киһим эбии наҕылыгар түһэн, табаҕын таһааран, наҕылыччы истэргэ быһаарынна.

– Билбэтим ээ, арба куттаан турабын, ама онтон буоллаҕай?

– Буолуон да сөп. Умнубат гына куттаммыт буоллар бэрт этэ! – дигэ, киһим, мүчүк гынан, күлэн кэбиһэр.

Бирнэмэ аастар-аһан, хайыы-үйэ ол айдааннаах түүммүт ааспыта номнуо үс сылын туолан эрэр. Билигин уолу ол курдук аны куттаабаккын... Дьизэ кэргэн бас-көс киһитэ, атаҕар сөрүөстөр аптаах кыыстаах.

Ол үөлээннээҕим уолун кэргэннэммит малааһын остуолугар ыныран, бэйэтин аттыгар олордон, оҕонньоттор тото-хана аһаан, кэлэстэн, күлэн-салан турардаахпыт. Ол сүпсүлгэннээх түүнү сиһилии ахтыһан, иккиэн да уолбут кутун-сүрүн хамсатан, өй угарбытыгар төрүөт буолбут түбэлтэ эбит диэн өйдөбүлгэ кэлбиппит. Өбүгэлэрбит маньы этэн эрдэхтэрэ «Куһаҕан үчүгэйэ суох буолбат!» диэн.

ЭС, ОЛ ДИЭН...

(Олус омуна суох кэпсээн)

Маннык ааттаах «Эдэр саас» хаһыат омунаах соѳус кэпсээнин үөрэ-көтө ааѳа олорон, ордук чугастыы ылынан, мин эмиэ эдэр сааснар барѳа баайдаах Индигир эбэм күрэҥсийбит күһүнүгү кэмигэр түбэспит биир дыкти түбэлтэни санаан кэллим ээ...

Эдэр саасныттан эн-мин дэһэн энээрдэһэн кэлбит Бүлүүттэн төрүттээх истиҥ доѳорум Ыстапаанныын ыкса күһүн соһуччу куобахтыы барбыттаахныт.

Оо, этэннэ олордоххо, күн-дьыл ааһара түргэнин – отуттан тахса сыл охтуу котон аасныт дии...

Ол күһүн биһиэхэ эмиэ куобах мэнээгэ буолбуттаах. Күһүн эрдэ кэлбитэ. Кыараѳас Дружина үрэѳэ биир сарсыарда чараас мууһунан бүрүллэн, түннүк тааһыны чаѳылыа оонньуурун көрөн, биэрэк үрдүнээѳи соѳотох уулуссанан сарсыарда үлэѳэ баран иһэн, бары даѳаны соһуйа көрбүннүт.

Биһиги доѳорбунаан Ыстапаанныын эбиэт кэнниттэн суһаллык хомуна охсон, навигацияны сабан кэли диэн ааттаан (сэрэххэ икки лодканан), элбэхтэ сылдыбыт Үөһээҥни Буор Үрэх арыытыгар тэн-тэрбинпит.

«Хага, бэркэ собүгэр эрдэ кэллибит» – дэһэн, кураанах маһы ураһалыы өрө чөмөхтөөн, кутаа оттон, күһүнү харана түүнү күлүмүрдүү сырдаган, аал уоннутун аһатан, бэйэбитин да хатаѳалана. күлэ – үөрэ. күө – дьаа кэпсэтэ олордубут.

Халлаан суһуктуйа сырдаан эрэрбиттэн соһуйан, «лодкаларбыт» дии түһээт, тон кытыл устун сүүрэн киирбинпит баара ... оруспүт кырыгыта модьоѳолоон, лаһыйа тонмут.

Итии чэй тобоѳунан сылыган, эрэттэр биир мотуорбутун эһэ охсон, сарсыардаангы дыбардаах салгыны аймаатыбыт.

– Көр, көр, угуоргуну! Бардыбыт – диэн доѳорум омунара үөгүлээт, булчут булчута өтөн, сааларбытын аѳала отууга ыстанар.

Мин мотуор тыаһын аччатан, бөдөҥ булду көрөн үөгүлээтэѳэ! – дии санаан, көрбүтэ буолабын да, харах хаганар харатын көрбөпнүн. Киһим кэлэн: «Билигин да көрбөккө олороѳун дуу? Ол арыы кытылын устатын тухары. Тоѳо элбэхтэрэй? Ити барыта куобахтар үһүө.» – дитт, аны киһим көрөрүн итэѳэйбэттии, бэркэ аймана турда. (Доѳорум билигин хараѳынан төһө да эрэйдэнэ олордор, оччотооѳуга

биншигтэй нэгэс корбог эгэ буоллаҕа). Үөскө эрдэн киһрээт, мотуор собуоттанан, угары арыыга ыстанан тахсабыт. Мин ханас, киһи уна диэки хаастардыы сүүрээт (эчи чугастара да бэрт), угуу – субуу ыгыаллаан хабылыннарабыт. Мин бэрт тигээлини саабын иккиһин ииттэни ытабын да, саам эстибэт.

Доҕорум: «Хайдаҕый? Тохтоо, тохтоо!» – үгүдүүр саагынын ииттэрбин да, хардарар түтүним суох.

Бэйэм биһр дусна ыксаан, табылыыбакка турдаҕым. Кэлин дьэ ойдообүтүм – киһи 16 – лаах богуруоннара миэхэ, мин 12 – рим киһиэхэ түбэһинэр, иккиһи табылыыбатахпыт.

«Саатар өлөрбүт куобахтарбын ылыам» дии санаан, куобахтын тинийэ тардыалыыбын да, тоҕо эрэ арахсан кэлбэт. Дьиктиргээт, көрбүтүм баара – куобаҕым кумахха хам тонон хаалбыт эбит. Өйдоон көрбүтүм – арыы устатын тухары куттаҕаһынан аагырбыт куобахтар уһун кулаахтарын өргөстүү оро аһыан. «Эһини обургулар туу онороругун көрдүлөө» – диирдии, бэрт сэргэхтик, хоһуундук туттан, оро хоройон өлөрөллөрө соһутта. Ол икки ардыгар киһим бу буола оҕуста.

– «Аҕал батарантаасын, эйгэнэ бу. Дьэ, доҕоор, туттумахтаан хаалыах! Иһит эрэ, сарсыардааны саабын ыаһын үрдүк систэр тардар буоланнар, бу олох истибөккө өлөрөллөр дии – диин бөлүһүөктүүр киһи буолла.

– Уоскуй! Уоһна өлөрөр биһэр өлбүт куобаҕы сиртэни арааран көр. Хам тонмуттар – диибин.

– Ама доҕор! – сага аллайаак, чугас өлө сытар куобаҕы тинийэ тардыалыыр да...

– Айыы да... бу барыта чуучула курдук хам сыстыбыт куобахтар дуо? – диит, төһ кыһына тобуктуу түһэр.

Иккиэммин күүһүнөх өтүбүтүтэни айылаа маннык ууһууртэнийэр харамайын харыстаабагыттан хараастыы санаа хара былыттыы сабардыыр, өлөрөр-буһуур санаа өрүкүһөр өйгөн арахсан, өр таалан турдубут. Торүт олохтоох буһчүт удьуорум тардан дуу...

– Доҕоор, хайабыт да өбүгэртэбинини хара ыа ханыыта буолбүт дьоммут. Киһи аһара күдү аһыара аһыылаа буолбаг! Бу мэттиһэ көстүбүтэ х айылаа дьиктинэ. Бука, ыабыт хайабытын эрэ кэриэлиһитэ буолуон эмнэ сөн. Онон өйү-гойү булан, ойдоохтүк оностуохха – диибин.

– Мин эн этэргинэн буоллаҕа. – Киһим төрүкү да истигэн бэйэтэ эбии оҕотугар түһэн, олох да мух-мах буола гурда.

– Күһүнүгү кэми ким итэбэйэй?! Күнүһүн, баҕар, ириэриэ суоҕа. төһө кыалларынан араара туруохха - дэһэн, халын тас танастарбытын илгитэлээт, төбөлөрүттэн, умсарыта баттыы, арыт илиилэрбигинэн түүлэрин быһыта тарда, үксүгэр быһаҕынаҕа быһан, арыт тон кумаҕы тоҕута көйөн куобахтарбытын босхолоон истибит.

Тугтуу-хаптыы сыыдамсыйбыта бэрдэ да, кэлин илистии барда. Иккиэн да сиспитинэн мөлтөх дьон, субу-субу тохтоон, тыылланнааһын элбээтэ.

Күһүнүгү кэм диэтэххэ, күммүт барахсан күлүмнүү үөрэ, Силээннээх өрүс үрдүк таалатын курдары тыган, көмүс сарданатын көнүл ытан, табыстаҕа кэрэтин!

Чэгиэн-чэбдик салгын илгийэр, сүрэх иэйэр, сүһүөх эрчимирэр сөрүүн салгыныгар сылаанньыта сөтүөлүү, биһиги даҕаны балайданы араардахпыт диэбиппит баара... сүүсчэкэ да миэтэрэни тэйбэтэхпит. Оттон бу арыыбыт кытылын устата биэс биэрэстэттэн итэбэйэ суоҕа биллэр.

Биһиги бэркэ илистэн, күүс ыла, өл хаба отуубутугар тэптэрэбит. Уоппутун күөдьүтэн, ирэн, түргэнник хомунан, үргүлдүү дьибитигэр барардыы оностон, арыыбытыгар туоруубут.

Хата, дьолго, күммүт сылытан, ириэриэ буолбут. Биһигиттэн үргэннэр, үөһэ олорор куобахтарбыт утуу-субуу босхолонон, буут быстарынан тыаҕа түһэллэр. Биһиги да холкубутугар түһэн, били онно-манна илгитэлээбит айаммыт танастарын булан таннабыт уонна өлөрбүт куобахтарбытын итигэстиибит.

Доҕорум тоҕуһу, мин сэтгэни, хомойбутгуу туттан, атахпыт аныгар быраҕаттыыбыт.

Буолумуна, баччалаах куобахтан бүтүн түөртэ ытан, уон алта куобах диэхтээн! Төрүт да ыппакка, сүүһүнэн куобаҕы тэллэйдии ичигэстээн ылыахха сөп этэ буоллаҕа!

Оттон доҕорум: «Тугун дьиктитэй?! – диэн, субу-субу билигин да куобахтар туохтан тонмуттарын ситэ өйдөөбөккө ботугуруурун истэбин.

Дьингэр буруйдаахтар, чаччы да, биһиги бэйэбит этибит. Харах симэр күһүнүгү харана түүнү сырдаппыт кутаабыт уотун түүнү

быһа дыктиргин көрө олорбут куобахтар түүнүгү дыбыбарга хам тоннохторо дин...

Бэл биһини харахнытынан көрбүт, илиибитинэн илистэ араарбыт дьон, агаардас элбэхтэрин итэҕэйбэккэ. «Ама дуу!» диэбит-тээхпит.

Оттон эн, ааҕааччы, кырдык да, итэҕэйбэтин чахчы. Оттон мин көрбүт киһи быһыытынан уонна баҕабын толорон, кэпсээн онорон суруйдаҕым дин.

ЧЭ, БУОЛЛУН, ЭБЭТЭР ТӨРӨӨБҮТ КҮНҮ АТААРЫ *(Элбэх эбилигэ суох кэпсээн)*

Төрөөбүт күнү атааран, төрүт даҕаны түбүгүрбэтэх бэйэм быйыл 60 сааснын томтойо туолуубун бэлиэтиргэ сананым. Үгэс быһыытынан чугас уруу-хаан дьоннорбун кытта сүбэлэһэн, бары мустан, дарбааһына суох бэлиэтиргэ быһаардыбыт. Чэ, буоллун!

Төрөөбүт күнүм нэдиэлэ ортогугар түбэлтэр буолан, илээн кэмнэ - субуотаҕа көһөрүлүннө. Бэлэмнэни, сүүрүү-көгүү суох, кырдык да, чахчы дарбааһына суох бэлиэтээһин буолаары гына дуу дин, төрөөбүт күннэх киһи быһыытынан бэркэ дыкенин сырыттым. Мин төрөөбүт күнүм нэдиэлэ төрдүс күнүгэр хайыы-үйэ кэлэн ааста. Чэ, буоллун! Оһооҕор «көтөҕүүлээх» сылдьан сыбаайбалыылар, аҕыйах хонук эрдэтэ, хойугааһына оруола кыра ини. Чэ, буоллун! Хата иллэнсийэ быһыытынан, олохтоох хаһыанпыттан саҕалаан, суруттарыбын ааҕабын. Торообүт күннэхтэр тоҕо элбэхтэрэй, эбэрдэ бөҕөтө, мин аатым алҕаска да кирибэтэх. Чэ, буоллун!

Хата киһинэн телевизорунан олохтоох биэрини корон, бэркэ аралдьыйах киһи... нинигэр-кэинигэр эмиз төрөөбүт күнүгүн эбэрдэлээһин бөҕө... Кыһыта баар ээ... биес саастаах бэдиини, Коленьканы, бүтүн биес дынэ кэргэн эбэрдэлээбиттэрэ уйулҕабын хамсатта!

Абатын, алта уон сыл кыстык хаарын санныбар уулларан, маньык киэн уруу-хаан, үгэс доҕор-атаас ортогугар олорон, биес саастаах бэдиккэ тийибэтэх бэйэбиний?! Ээ... чэ, буоллун!

Нэдиэлэ бэһис күнэ сабаланна. Бүгүн сүпсүлгээннээх күн буолара сарсыардаттан билиннэ, чугас уруу-хаан дьахтар өтгө киирэ-тахса тобуоруста. Эттээһин-эрийни, кыһы-кырбаны барыта кыттыста, сайынны дьинэ эмиз оттулунна, буһары-оргутуу барыта булкуста.

– Дьэ, быгыылкабыт олох аһыйах буолсу, эбни толуюн булан, хамнаһа да суох буоллар бэтэрээннэр тойонноро, дьокутаат энин... собуһунэн дуоһунастаах киһи, сүүр-кот! – уонна да элбэх эгэлээх тыл кыбыгыылаах кэргэним соруудах биэрэр, ботуччу харчыны туттаран кэбиһэр.

Эпшиккэ дылы, элбэх соруудабы биэрэр нэһилиэк сэбиэтигэр «төбөбүнэн» түһэбин. Наадабын эппиппэр, киһим:

– Дьэ, доҕор, олох кыаллыбат суол буолан туарар, арыгыбыт кытаанах учуокка сылдыар, мамынкаттан атынга олох көнүллэммэт – диир.

– Оттон мин дьоннорбун ытыран турабы ээ... Чэ, ол бохоруонаҕа эрэ бэриллэр буоллабына, ыт сизтин, миигин өлбүтүнэн суруй. Ким мин тыыннаахпын туоһулаһа сылдыай, онуоха эрэ кыһамматтара чахчы! – диибин.

– Сүрэ бэрт! – киһим тута хардарар.

– Оччобуна мин эйиэхэ кэриэс сурук хаалларыым. Олоххо туох барыта буолар, баҕар, күн сарсын да күн сириттэн күрэнэр кэм кэлиэ. Өллөхүнэ, бэриллиэхтээх арыгыбын бу бэлиэ күммэр, тыыннаахпар, дьоммун-сэргэбин кытта үөрэ-көтө истэҕим дии – диин көрдөһөбүн.

– Саганара дуу?! – киһим тугу эрэ толкуйдаабытты тугунна.

Мин бу түгэни куоттарбатым, хан-сабар нэһилиэк сэбиэтин аатыгар – «Мин, Сленцов Николай Семенович, 60 сааспын бэлиэтээри мамынкабар иһиллиэхтээх арыгыбын көрдөһөн ыллым. Чугас дьонум, ону бырастыгыныг, быдан дьылларга быраһаайдарын» – диин илии баттаан дьэрэлитэн, көрдөһүү кэс тылын суруйан, киһибэр биэрэбин.

Бэрэдэбиэс аатыгар «бохоруонаҕа» диин быһаары суруктаах тийээн, сурукпун биэрбиппэр кыһым соһуйан “Ким өллө?” – диин ыйытта.

– Мин, мин – акаарым өтөн, хат-хаг этэн чабылыннардым.

– Ол хайдах? – эрэ диэхтээтэ.

Дьэ, ой ылан, «Суох...суох...эбэҕкэбит сылын туолуутугар» – диин уонча сыллаабыга өлбүт кэргэним ийэтин этэн, куоттум ээ.

Күүтүүлгэх субуота күн үүний. Дьэ, доџоттоор, уруу-аймах, доџор-атас ойдоотөхторүнэ - ойдүүр буолаллар эбит. Эчи кэлбит-тэрэ да элбэжин соџуон этэ. Бары сүбэлэсини курдук сүгүһэрдээх дьон буолан биэрдилэр. Туох суоџуй? Дружба эрбиититэн эрэннинэ луодкаџа, туристической балааккаџа, оннооџор киинэ устар аппараакка тиниэ, оттон кумааџы хоруопкалааџы киһи эппэт даџаны, бэйэтэ да кыра дьыэбин биэрдэ толорон кэбиистилэр. Кэлин верандаџа таһааран, тыын ыллыбыт ээ.

Өйдоохтор ол иһин остуол онорон тиргигишилэр эбит... Чэ, буоллун.

Толору астаах остуолларга тула киирэн, олоруу буолла. Хата, кыараџас да буоллар, бары мигэстэлэнэн, илиилэр күөрэнгэсинитинэн, биилкэ, ньуска тыаһаабытынан бардылар.

Үөрүү, дьол доџуһуоллаах, уостубат үһун олох баџарыылаах туостар көтөџүлгэн истилэр. Ырыа-тойук аргыстанан, кордоох кэнсээн күөдүйэн испитэ баара...

Атаһым Оппуонһаа туохха барытыгар огтомноохтук сыһыаннаһар, этиитэ да сопун, ылыннарыылаах буолааччы. Ол бэйэтэ күөмэйин оностон, атын эн ээртэн иэџэн эһит дуо?!

– Толору астаах остуол тула олорон, туох толкуйга кэлэбитий?... (дөксө иккиһин эһит күүтэн буолуо) – чуумпуран ылла. – Бу барыта дьол-соргу туоһута, уостубат уйгу-быйаг олох кэрэһитэ. (Ону түстээччи, онорооччу мин үһү). Арыгыны билигин дэлэччи булуохтааџар, кыһыл көмүһү, алмааны булуу судургутун туһунан сиһилии быһаара, кута - симэ турда.

«Сатана уола, ачык киһигэхэ дылы, аһынан иирэн хаалла, аралдытыахха дуу!» – дигэн санаа ойбор охсуллан эрэрэ баара...

– Атаһыам, Оппуонһаа, өллөхүнэ иһиллэхтээх өлүүбүн, кэрнэс сурук биэрэн туран, эһитинини бу үөрүүдээх күммэр иһэ олодорбун билэриг буоллар, арыгыны баџас арбабатыг хаалла.

– Ама онук буоллаџай? – киһим соһуйан, айаџын атан, мэлээрниччи корон турда.

– Кырдык, кырдык! – дигэн бигэргэтэбин.

– Хайа, доџоор, үөрүүдээх үбүлүйүн буолбакка, күн сириттэн күрэнэр кутурџаннаах күнүн тиһэх остуолугар түмэн олордор эбиккин дин! Дьылџа-хаан ыйааџа кытаанах. Киинитэн куоһаккын! Баџар - баџарыма. Баџар, соһуччу суох буол! Оччотугар тиһэх

остуолгар кэрнэстэбил - ахты, көмүс унуоѳун котобүллүүтүгэр кураанах буоларыгар тийэр дии! Хаалааччылар бу туһунан туох диэхтэрэй? Маны барытын быһааран толкуйдуохтаабын хаалбыт. Билигин киһи күөмэйигэр ас да барбат! – диин харааста быһыытында, дириг кутурѳаанга түбэспиттии, тыла булдьуйан ылла.

Үрдүк үөрүү өрөгөйө, уостубат уруй умсулѳана, айхал ааттааѳа чыпчылыыах түгэнэ симэлийэн, кырдык, аймах-билэ дьоммуттан арахсардыы, ыар кутурѳан сабаанныы саба бүрүйэн сатыылаата. уһуга биллибэт уу-чуумпу налыйда.

Бэйэм кытта курус санааѳа куустаран, этиллибит күндү тыллар күрэнэ охсоннор, кутум-сүрүм орто дойдуттан олох арахсыбыттыы. күлүгүм эрэ хаалан олордум.

«Халлаанга көтүөххэ халлаан ыраах, сиргэ тимиреэххэ сир кытаанах!» – диин обүгэлэрбит манныгы этэн эрдэхтэрэ. Ол эрээри олорон биэрэр габыллыбат, тугу эрэ быһаардахха сатанар.

– Дьонум-сэргэм (аны бэйэм араатардыыр киһи буоллум), аныы даѳаны, анараа дойдуга атаарардыы сананыман. Хага билигин аѳай сүүс сааспар тийэрбэр сүгүрүүэ алѳаабыккыт. «Алгыс аат айаѳыттан быһыы» – диин сахалар мээнэѳэ эппэттэр. Бэйэм чааһым эһиги алгыскыт тийиэ диин сүргэм котобүллэн олоробун. Бэйэѳит да «буорахтаах» диин хайгыыргыт бэрт дии, бүгүн - сарсын олбөтүм чахчы... Уонна ити атаһым Оппуонньаны хаайа этээри...

– Өскөтүн ылбытым да буоллар, чаас ахсын билигин уларыѳа турар сокуоннаах олоххо... ол мин өлүөхнэр диири... толуон да суох буолуо... Хата бүгүнгү үөрүүбүтүгэр күлүк санааны түһэрбэккэ, үөрэ-көтө аһаан иһиэѳин! Оппуонньа, дьоннор туоскун салгыы көтөхтөр – диибин.

– Кырдык даѳаны! – онтон-мантан күргүөм сага хойдо түһэр.

– Биһиэхэ кэпсэтиибитигэр дьээбэ тыллар кыбыллааччылар, ол сизиринэн үбүлүөйдээх кыбытан, атынна аралдытта – дьэ киһим этиитин саѳалаата, чахчы да дьээбэтэ отөн, көрүдүөһүрэн, көр-нар күйүөрэ олордо. Оннооѳор үөрүүлээх үбүлүөйгэ үөрүү кытта күрэнэр түгэннэрдээх ээ! Чэ, буоллун!

БЭРДЭ СУОХ ПРИВАТИЗАЦИЯ

(Догорум кэлсэн)

Одоробут устата огтуллубат одохгоох, эгэрэ дылы «Эргитиитин эрэ кыай!» – итгил тымныы уудаах, таһырдыаны корбөккө талбыккынан таралытар толору туһаныылаах дыгэ сураһын эрэ иегэр дыон – аны илэ олорор дыол тосхойор. Дыгэ кырдык, халын уруу-аймах хамсанар күннэрэ кэлэн аастылар...

Халлаантан түһөрдүн, хаһан да харахгаан корбөтөх халын харчыны хамсаган, аһыс молүйүүннэгэ үс хостоох бас билэр дыгэлээн хаалабыт! Үөрүү-көтүү, аймалжан бөбөгө!

Сага дыгэлэммит дыон аны ие өттүн тоһо кыалларынан тунсабайгына оноруу сүнсүлгэнигэр түһэбит. Икки эдэр уолу наймылаһан, бастаан саалабытыгар улахан люстраны ыйаары, дыгэм үрдүгөр тутуохгаах тимириин саайтарабын. Үөлгө ыһыы-хаһыы! Үлгэ уойбут, оннооһор үлгэ кыһырбыт үөһээ этээскэ олорор үөлээнигэҕим Үстүүн үөгүлээбитинэн киһрэр:

– «Бас билиим дин-дин баламагтаама! Үөлгө эмгэ дыоннор оло-роллор! Эн дыгэн үрдэ олорор дыон дыгэлэрини муостата буоларын умнума! Ону алдыатыы эмгэ сокуонунан көмүскэллээх!» – дигэт, ааммын хайа быраһан тахсар.

Кырдык даһаны... Хаһас истигэнэҕэ улахан көбүөрбүтүн тардаары, аны уолаттарбар иилэр күрүчүөктэри саайтардым.

Истигэнэ иөнүө огтүтгөн аатгыын хаһыылаах Катя айманар:

– «Атыыластым» дин-дин олустаама! Куухунабыт сыбаһын көтүрү таһыйдын буолбат дуо! Күтүр остоох!

Эмиэ сатамныыта суох буолсу ...

Киһи олорбот корүдүөр дикки өттүгэр уһун таһас ыйыыр ыскаабы оноттороору, халын эригэйкэлэри саайтарабын. Кикенбин курдук кэккэлэһэ турар кыбаргыыра ааннара аһыллан, атыыр айдаан буолар:

«Приватизациялаах баһастаах, кордорбүтүгүнэн турап корүдүөрбүтүн көтүрэн эрэр буолбат дуо?! Чугас дыон тохтогуоххутун!» – кыйахаммыт дыон кырыктаах тыллара кынаттана көтөллөр.

Кырдык да ... Хон мэйини билигин өйдөөтохпүгө, дыгэ түөрт истигэнэлээх буолуохтааҕа дин... Огтон мин тус бас билэр биһир эрэ истигэнэлээх эбиһини буолбаат!!!

Санаабын сэрэйбитгий эдэр уол: «Эрэмиэннэнэр саџана эйиэн-нэрэ буолуохтара!» – диэн элэктиирдии эппитигтэн этим саласта.

Били «байыан» диэн бастаахтарбыг ваучерынан манчыык-таабыттарыныы, эмиэ уочараттаах угаайыларыгар укпуттар ээ... бадаџа!

ОТТОН МИН САНЫЫБЫН...

(Көр-күлүү булкаастаах кэпсээн)

Дьон-сэргэ бородуукта маџаһынынын диэки хотоџостуу субуллар. Ол аата сонун ас атыыланнаџа! Били көџөн көттөџүнэ, көппөх көтөрүнүү, мин эмиэ көџүйбүччэ, маџаһыынна тэбинэбин.

Тийиэн, туох атыыланарын билээри, ыйыталаһан көрдүм да, туһа тахсыбата. Кырдьыга да, ким этиэй, баччалаах барчалааһынна. анныһыы диэн ааттааџар, кыһарыйыы диэн кытаанаџар?!

Оттон мин саныыбын: билингнитэ сылгы да, ынах да буола илик-пин. Оту атыылаабаттара чахчы! Онон бачча киһи сиирин мин да кыанар инибин...

Эдэр буолан баран, уойан эрэр толуу көрүннээх дьахтар кэн-ниттэн турабын. Миигиттэн үһүс турар дьахтарга бары саба түһэн: «Эчи, быһа ынайан хааллаџын, кыра соџустук ойоџоскунан тур». - диэн, кырдык да, үрдүгүн, туоратын дэбигис билэ охсубат бөдөн дьахтарбын эргим-ургум үтүрүйэ эргиттилэр.

Оттон туох да туһалаах тахсыбатаџыттан: «Чэ, турбутун курдук тур!» – диэн буолла. Элбэхтэ истэ үөрэммит буолан, бадаџа, киһин мөккүһэ, өһүргэнэ барбата. Хата агтыгар турар дьүөгэтиттэн:

– Хайа, Өлөөно, кэпсээнин? – диэн бэрт наџыл куолаһынан ыйытар киһи буолла.

– Тугу да билбэтим, кэпсээн суох. – Өлөөнө өһүллэн биэрбэккэ, өс-саас буолар.

Оттон мин саныыбын: «Сэгэрдэриэм, мин эһигини бэркэ диэн билэбин! «Кэпсээн суох» диэн ити өскүөрүтүн этэџит. Ити кэтэџэр киһи кэрэхсиир кэпсээнэ дэлэйэ чахчы! Эһиги обургулар билбэтэххит, көрбөтөххүт бу орто дойдуга баар үһүө! Дьэ эргиннээџи сонун диэхтээн... Оннооџор улуу Москваџа тахсар уураахтары уру-

гаан, аччаатағына алта ый иннинэ, ордук сыана ыарыбырын, көр, киһи сөбүөх, испиир хаарчактанарын бүтүп биир сыл иннинэ билэн турардаахтар!»

Санаам ситимэ быстан, олох эйгэтигэр эргиллэн истэхпинэ, били кэпсээнэ суох Өлөөно дьүөгэ өһүллэ охсон, ыһа-тоҕо кэпсиги турда.

– ... Күөх моҕойго убаныах буолан истэбинэ (кэргэни этэн эрдэбэ), хата хаарчактаах буолан, маннай толуонунан бэриллэр күнүгэр «Бүтүп маҕаһынына сылдыар эр» диэн, мин маҕаһынына ыйга иккитэ эрэ сылдыарым курдук өйдөтөрө. Көр, үнүр сайынты дьыэтигэр хонон кэлэри: «Хайа, туохтук да суох дуу? Айыыта да бэрт. Аал уонун айах тутан, аһагыам этэ буоллаҕа» – диэн үүйэ-хаайа туттаҕа.

– Туох кэлиэй?! Сухуой баар да, бука, умайбата буолуо? – динбин.

– Куттаныма! Сатаатахха, ууну да уматыллыа, ол ааттыын курааны баран... – диэн илпитэ.

– Оо, дьэ... кинилэргэ, ордук буор иһээччилэргэ, сокуон сымнаабата буоллар! Суоҕу суороохтара дуо? Көр эрэ, билигин бэл халлааннын чуумпурбут курдук! – диэтэҕэ.

Оттон мин саныбын: Бу дьахталлар диэн дьикти дьоннор! Көрдөхтөрүнэ, биллэхтэринэ, аан дойдуну сунту короллор, бияэилэр. Оттон билбэтэхтэринэ, барыта сабыллар – көрөр харахтыын, истэр кулгаахтыын. Киһи сөбүөх! Халлааннын чуумпурбут буолан...

Мин араадьыйаны иһиттэхпинэ, тэтэбинсэринэн кордохпунэ, хаһыаты да харахтаахына, наһаа чуумпурдуу суохха дылы!

Чэ, ити забастовкалары, атааннаһыны, саба түһүүлэри, уорууну-алдыатыны да ылан көр. Оттон эһиги «халлааннын чуумпурда» дэһэҕит!»

– Айакка... айакка... Сымышпын... сымышпын... сымышпын тэстигит! – диэн эдэркээн уол үөгүтүткөн санаам ситимэ быһа ыстанан, соһуйан, сүрэҕим өрө анһар!

– Бу алдьархайы! Хайа эрэ хара санаалаах тэтигэ, уолу оһоллоотоҕо! Маннык үтүрүһүгэ туох суох буолуой! Тэсти диэн кыра, дууһа да быстыа ини...

Инники турааччылар хага күлсэллэр, дьэ, эмнэ тобогтор – диэтэҕин.

Дьон суһаллык силэллибитигэр били «гэстибит» уолум сиэккэ мунунан хааламмыт сыммытын чарылаппытынан, уочараттан толо көтөн тахсар.

Бай, куурусса сыммыта дии! Оттон мин саныбын: «Ама да аһын иһин... маннык анныһыга бэйэлээх бэйэм киэнин дэннэппэтэххэ саганар...»

Бэйэм санаабыттан бүтэйдии мүчүк гынан, били суон «тетяларбын» эрэйинэн чинэтэ-дьиппинитэ силэйэн, уочараттан тахсабын.

– Бачча туран баран... Дьэ, эмиэ тойооску! – дьахталлар кинир – хангыр сангарсаллар.

– Хайа, суох киһитигэр диэри. Бу үтүрүһүүгэ... – хаады оносто хардарабын.

– Кууруссалаах буолуо... биһиги курдук сыммыта суоҕа буоллар, кыһалҕа туруоруо этэ – дэһэн, кэннибэр дьахталлар аймана хаалаллар.

– Биһиги курдук... суоҕа буоллар – ыраас, намчы дьахтар куолаһа хатыланан иһиллэр.

Эмиэ эгдьи буолан, көстүбэт көрүдүөс санаа көрүгэр көтөн, санаам үрдүккэ дайар.

Хайдах курдук кэтэх санаата суох сырдык, ыраас санаалааххытты, арыт хомуруйуох да курдук холоонноох доҕоҕорбут!

– Дьэ кэргэни иитээри ити анныалаһан эрдэххит, эр бэртэр да ылбакка сырыттаһыт – диэн сэмэлэнэ саныбын уонна күндү ийэлэргэ, хотуттарга төбөнү хонкутан, сүһүөхгүүн сүгүрүйэн баран, үтүөбүт туһугар махтаһаһын баҕарабын.

ХАМСЫЫР ХАРТЫЫНА ЭБЭТЭР БИҢИГИ ДА БАЙЫА ЭБИППИТ

Почтаҕа үлэлиир үөлээннээҕим биирдэ күнүс телефоннаан соһугта:

– «Бүгүн үлэм чааһа бүтүүтэ кэлэ сырыт, туохха наадыйбыппын онно этиэм» - диэн, хоруй да күүтэ барбакка, туруупкатын уурай кэбисгэ.

Эмиэ туох эрэ буоллаҕа дуу? ... Үлэ кэнниттэн буолан, дьэ, бэркэ дьиксинэ санаатым. Оччо наадыйбыт киһиэхэ эппит кэмигэр

тийдэжм дин. Киһим хайы-үйэ мин кэлэрбин кэгэһэн, үһун, халыг хордуон дьааһыгы арыян, иннигэр ууран олорон:

– Дьэ, доҕоор, бу биир киһи балтараа тыһыынчалаах кыыс ой-уулаах хартыынаны сакаастаан ылбытын, күргэнэ хотун дыстигэр да киллэрбэтэҕин иһин, мнигин атыылаан кулу диги көрдөстө. Ону эйиэхэ... – диги истэҕинэ, мин өһүргэнэн:

– Ол мин агаардас пенсиябынан олорор оҕонньор хартыынаны буолуохтааҕар, тырымнас тыыннааҕы даҕаны уйунар кыаҕым суох. Сыаната да ботуччутун – балтараа тыһыынча буолан, ол хотуна да акаарытын, хартыынаҕа күнүүлээн – диги кыыһыран, дыһэлээри турдахпына, тохтоото.

Ол сакаастаабыт киһи кэпсиринэн, бу боростуойа суох хартыына үһү. Оннооҕор бизс, уон тыһыынчалаахтар бааллар үһү. Маннай харана хоско ыйыытын, онтон кыһыл уокка кэлин улам сырдатан иһэр үһүгүн. Биһиги хоруопкагтан хостоон, инструкциятын ылбыппыт баара ... аны тылбааһа суох, ол дыһпуоннуу дуу, кытайды дуу суруллубутун хантан билиэхинтигь?!

Били киинэ экранын курдук көндөй турба иһиттэн бэйэтэ эриллэн түһэр хартыына эбит. Биһиги хос лаампаларын умулуннаран, аны кыһыл танас (оо, урут дэлэй да буолара) көрдөбүлүгэр түстүбүт. Хата киһим кыладыанкатыгтан урукку луоһун танаһын булан, ыйаатыбыт. Дьэ, доҕоор, били болоорхой өннөөх хартыынабыт имин хаана сырдаан, хараҕынан оонньоон, икки илиитин үөһэ өрө көтөҕө, түөһүн мөтөгө, үөрэ, мичийэ турда. Киһим хаһан да үһулбатах ачыкытын үһулан, мин суругум ачыкытын үрдүгэр түһэн кэтэбин. Дьэ, төһө да оҕонньоттор буолларбыт, көрүү-истин мааныта буолла. Эчи, барахсан үчүгэйин, былыр өбүгэлэрбит «Танас бүтэй этэ, эт бүтэй силнитэ костор» диги маньыгы ааттаан эрдэхтэрэ. Илим хараҕыны дыримниир солко танаһа суугунуурга дылы. Дьиктитэ баар, кинилэр дыон бу тоҕо ортоку таһаһын халын хаарыс танаһынан хаххалаатылар?!! Чугастан тийэн көрбүтүм – арай кыһыл көмүс сомуок ыйанан эйигилии, чабылыһа сылдьар. Мин үөрүйэҕим өтөн дуу, аллара дикки багтаабыппын бэйэм да бишиминэ хааллым. Арай доҕоор, хахха буолбут халын танаһа аллараа түһэн, атаҕар сөрөннө. Мин соһуйан, төгтөрү ыстанным. Оо, ол да иһин. Үөрэхтээх нуучча дьахтара мээһэ хартыынаҕа күнүүлээбэтэҕэ чаччы! Туох эрэ дьэбэлтээх хартыына буолара ото костөр.

Кэлин уоскуйан, маннык сүбэлэстибит. Мин бириэмэлээх, соботоѳун олорор киһи бу хартыына кистэлэнгин билэ сатыах уонна били көрүлээн тиэриллэннэһэр эдэр уолаттарга сибис гынан (биллэн турар, харчытыгар), көрдөрүөх буолан тарѳастыбыт.

Сарсыарда эрдэ туран, дьизэм таһыгар ону-маны гиммыта буола сылдьан, үлэлэригэр баран иһэр хас да уолу тохтотон: “Уолаттар, икки тыһыынчаѳа (ама биэс мөһөөгү эбиэм суоѳа дуо?!) хамсыыр кыыс хартыынатын атыыластым, киэһэ харчытыгар көрдөрүөбүм, кэмсиниэххит суоѳа, кэлээрин” – диэтим. Киэһэ буолуута кулуупка курдук уолаттарым кутулла түстүлэр.

Утуйар хоспор ыйаабытым баара ... онно батыахтара дуо? Көрүдүөр дуомнаах саалаѳа көһөн, күккүрэхэн таѳыстыбыт. Дьэ, манна (эдэрдэрэ да сыттаѳа, илиилэрэ-агахтара да барара) атыыр айдааны, аймалѳан ааттааѳын түһэрэ олордулар.

– Уолаттаар, кырасыабай уолга ордук хамсыыр эбит, көрүн, бу мэссээн Миша имэрийбитигэр эмийэ хайдах курдук улаатта.

– Ганя, төхтоо, хасыһыма-хайаама...

– Оттон хамсыыр – хайыыр дии...

– Барахсан, сылайбытгы аѳылыыр...

Араас дьиктиргиир, соһуйар саналар хойдон истилэр.

– Нохолоор, хасыһыман-хайааман, хартыына буолбат дуо? хартыынабын харыһыйбычча, аны мин уолаттарга хаһытыыбын.

Көр эрэ, хата уот барда. Ити станциялар атынна көһөрөөрү ыллахтара. Уолаттар, харана да буоллар, айахтара хам буолбат. Хата биир дьорѳоот уолларын куоракка ыгган, инструкциятын СГУ-га тылбаастаган, бу кыыс сэкириэтин сиһилии билиэх буолаллар. Дьэ, халлаан дьоно диэтэѳин. Уот кэллэ.

– Бу тугуй? Кыыспыт хайаата, ситэ бэрдигэр сирэйдиин болоорхой! – соһуйуу – өмүрүү бөѳөтүн түһэрдилэр.

Кинилэр да буоллар, харанаѳа хартыына кыыс таннарын хантан билиэхтэрэй. Мин ону туһанан:

– Төһө уһуннук сынньанара буолла? – аны омоннаах Уоһук күүтүөх курдук туттар.

– Уһун, уһун суукка анаара наада. Бириэмэ ыраатта, харчыгытын төлөөн, дьизэлээн – диибин.

Хамнас, пенсия соторутааѳыта тахсыбыт буолан дуу, уолаттарым: «Чэ, бу доѳорбунаан бири арай амсайан тахсыбыт буолуу»

ох» – дигн хаады тыллаах харчыларын остуол үрдүгэр өрөһөлүү быраҕан, тахсан бардылар.

Нонүө күнүгэр харчыбын да аахпакка, саланаан моһооччүккө хаалаан, хартыынабын кытта киһибэр илдээн биэрдим. Биир да киэһээни аймалҕан сон онордо. Дьон-сэргэ сиһилин биллэһинэ, көрөөччү да көбүччү буолара биллэр.

Тырымныыр бэйэтин тыыннаахты тырыта тыыта турарды хараста санаан, хамсыыр хартыынабын хаалларан, тахсан истэхпинэ, киһим:

– Көр, харчың аһара барбыт! – дигн кэннибиттэн хаһыыты хаалла.

”Бай, биһиги да байыа эбиппит” – дигн санаа охсуллан ааста да, хамсыыр кыыс хартыыната бу буола түстэ. «Тугун абагай, бэркэ буоллар биэс-алта ыйдаах иенсиям барыа, биэс уон тыһыынчалааҕы бэйэбэр ылыам, онно баҕас орон да наада буолуо?!” – дигбит санаабыттан кыбыстан, харах сымэр хараҕа уулусса устун харса суох хааман истим.

ДОЙДУМ ОҒОНО

(Көр-күлүү кэпсээн)

«Туох барыта үс туомнаах» дишлэринин, олохнор үс түгэн түбэһэн, бэркэ эрэйдэнэ сылдыбыттаахпын. Армияттан кэлээт, бэтэринээр куурсун бүтэрэ охсон, үлэлиир дойдум кыһа улааппытын көрөн, умсугуйа ганыы эрэйдэммиттээһин. Кинигэхэ ол сэмэй иэйибин биллэрбэккэ, кыайан эһигкэ, туох эрэ тоҕоос түбэлтэни күүтэр киһи буолбутум.

Олнук түбэлтэ соһуччу көстүбүтэ. Били кыыспын эриэн ыт ырбаахытыттан ытыран, эргичигэ сылдыарын түһнүгүнэн көрө охсон тахсабын. Быһыыр киһи хайыахпыный? Кыыспын икки хоннобуунанньтан өрө көтөҕөн тардыалыбын да (бука, кыыс ырбаахытыттан ыт тииһэ иилсэн, арахсыбат быһыылаах), ытым арахсан биэрбэт. Икки өттүттэн тардыалаһы боҕо. Хата, мин кыһым сылаас тигэр угуттанан, дыкти миньнигэ ийинигэ бигэнэ, түүл-бит курдук сылаанпыйа устар киһи буоллум. Устунан «Ыт эрэ буоллахына, ытырбыккын ытыма, оссө тарта» – дигн кордөһүү санаалаах сырыттахпына, кыһым:

– Ырбаахыбыттан ылан араар – диэн, хаһыытаан соһутта. Мин улгумнук аны кыһым ырбаахытын араарар айдааныгар түстүм.

– Ырбаахыбын тоҕо оро көтөҕөбүн! – кыһым айманар.

Хайа мунгун...ыппыт арабыста. Кыһым баһыыба да эппэккэ, бара турда. “Аныгы сырыыга буоллун!” – диэн, кыйахана санаатым. Бу ыты туһанаары, корон-истэн аһаппытым баара... Кыһым күрүөм таһынан элэстэнэ хаамар да, ытым кыһаммат. Хата бэйэбэр гула эскирииртэн соло булбат.

Иккис түбэлтэ уһуннук кэтэһиннэрбэтэҕэ. Боһуөлэк дыахталлара сууйбут танастарын туруору үрдүк сыырдаах өрүс биэрэгэр киирэн сайбыыллара. Мин мотуорунан кэлэн тиксиибэр били кыһым чуурка мас үрдүгэр туран, бэрт уһун үрүн танаһы илгийли олорон, төбөтүн оройунан өрүскэ биирдэ ньимис гынан хаалла. Мин оночоттон тахсан, биэрэги кыйа сүүрэн иһэн, уу ньууругар үрүн хабахтар тахсалларынан сэрэйэ санаан, тута ууга ыстанабын. Танаһым да халына бэрт. Уу түгэбэр тийбэккэ, өрө тахсан, тын ыллым. Кэмниэ кэнэбэс дьэ уу түгэбин булан, харбыаластым, тугу эрэ туттум – чаччы киһи... Уу түгэбинэн эттии соһон, биэрэккэ таһаардым. Маннайгы көмөнү оноруу өйбөр охсулунна. Кыыспын тобугум үрдүгэр умса сытыаран, көхсүттэн хам баттыыбын. Бу дьолу - испит уута кэллэ, ол эрээри тыынара биллибэт. Эргитэн, түөһүн арыян (туох да хос санаата суох), сырдык, ыраас түөһүн бобо тутан баттыы, обугуйкаан уоһуттан уураан-сыллаан, тын киллэрэбин. Кыһым дьэ холкутук тыынан, талбааран сытта. Мин үөрэн, айабым икки кулгаахпар тийиэхтии күлэ, мичийэ олордохпуна, кыһым өйдөнөн:

– Тугу көрөн мэлээринни олоробун?! – диэт, төлөрүйбүт тиксэтиэх түөстэрин хам туттан, өс-саас оргөстөөх тылларын, өтөрү көрөөт, ыһыгынна.

«Бу да кыыс, үчүгэйи-куһаҕаны араарбага сүрүн!» – диэн хомолто санаалаах харах уутунуу халыһа таммалыыр халын хортууспун ханньаччы кэппитинэн луодкам диэки хаампытым.

Кыһым кэлин (кини да саныыр санаалаах, ойдоөтоҕө) сыһыана уларыян, кэнсэтэ, күлэ-үөрэ сылдыра миэхэ ааспыт түгэннэри умуннарбыта. Арай кэлиэхтээх үһүс түгэн кэлэрин күүтэrim.

Ол да уһаабатаҕа. Биирдэ: «Вася, могуордаах киһи, сарсын

өрөбүлгэ биһигини орүс унуор отонното илт» – дигэн көрдөстө.

– Ол кимини барадын? – сүрэх баастаах буолан ыйытабын.

– Библигитжэр Маайа кыыстыын.

– Илдьэн – күлүкпэр имнэнэн, үөрэ хардарабын.

Сарсыныгар үһүөн бараары бигэрэктэн тэйэн истэхиниги, кини-нэмэхээнньик Кинимкэ уол сүүрэн киирэн, дуолканы үргүддьү үөскө-

анньан, иллиммит суумкагыт илгэн быражаат, олорунан кэбистэ.

– Хайа, ханна бардын? – дигэбитим баара...

– Биһигини кытта – дигэн кыыһым бэрт холкутук хоруйдаата.

Мистэбитигэр тийэн, огуу сири булушубут. Кыыһым:

– Маайаны эн, мин Кимканы, дойдулаах дьон буолахпын, отонноох сири булларыах уонна сири-дойдуну билбэт дьон муһан да хаалыахтара – дигэн миэхэ дьаһал биэрдэ.

Ол да иһин... Үтүө санаа... кыыспар бүтэйдии махтана, үөрө санаатым. Урут сиһилини сэлэспэтэх, коро-истэ да сатаабатах Маайа кыыстыын отоннуу сырыттыбыт, бэркэ хардары-таары сэнээрэ кэпсэтэбит да, кыыһым килбик, кыбыстар курдук тугтар. Эдэрэ бэрт буоллажа!

Көр эрэ, бу кыыһы чугастан болдойон кордоххо, туох эрэ урагы кэрэни, үөрүүдүбү ойдогөр дыкки, нарын да кыыс эбит ээ. Индигир эбэм үһүн кытылыгар үүнэр синньигэс талахтарын сиккиэр тыал имэрийэ биһигини нарыннык уста хаамара кэрэтин. Оттон тыл-өс, билли-көрүү диринэ киниэхэ буоллажа! Үлэтигэр хайжабыл бөбөтө, аажааччы хас да төгүл эбиллибитин бэлэтииллэр. Буолу-муна, сорох бажас кинини короорү да сылтажыран, кинигэ уларсан эрдэхтэрэ. Мин кинини дыктиргини корүүм элбээтэ ээ... балажа! Ол эрэри «аччыктаабыт киниэхэ ханнык да ас минниги эһэ сылтажа, эдэр буоллажым, ол иһин кыыһы сэнээрэ кордөбүм» дигэн бэйэбин уоскутунабын.

– Маайа, хаала түс, аллара түһэн, отонноох сири кордүүм – дигэт, сис анныгар түһэбин. Бу тугуй, тугу коробүн? Кыыспын Кинимкэ уол ыбылы кууспун, ыт ытырар ырбаахытын таарыттарбат бэйэтэ имэрийэ таптата, ууга да чачаһан, оботторбот обуйук уоһуттан уу-раттара турара.

Орто дойдум олоҕуттан олох арахсыбытты, орулаабытынан оло-ро биэрдим. Дьонум соһуйан, буут быстарынан аллара сүүрдүлэр.

Мин корбүтүнэн мээрик буолан уолуйан, туох эрэ атаһар тобугу-
раан тохтор тыаһын истэ, саната суох мэндээрийэн көрө олодох-
пуна. Маайа кэлэн:

– Отоннун тохпуккун, туох буоллун? – диебитин иһиттим...

Мин ситэ өйдөмөккө, «Билбэтим» диirim. Маайа кыыс ык-
саан, бэргэһэбин устан, хадаар хойуу баттахпын хам багтыы имэ-
рийэ туран: «Вася, туох буоллун?» диirin истэбин.

– Төбөм, төбөм эргийдэ – диеи симиктик, хам-түм хардарар
быһыылаабым.

Маайа (ыраас дии санаан дуу) бэйэтин отонуттан икки нарын
ытыһыгар толору баһан, кыра оҕолуу биэбэйдии, айаһар симэ оло-
бута. Күһүннү утуйбут таас отонум этим сааһынан тарҕана инэн
кирэн, сылаас угуттуур дыккити сүүрээниэр күүс-уох ситимнэһэр
ийинитигэр ылларан, үөрүү-дьол үрдүк чыпчаалыгар тахсыбытты
дуоһуйа бигэнэ олорбутум.

Көр, онтум бу сэттэ уоммун туолаары олорон, сиэннэрбинии
отоннуу сылдьан, ол Маайа кыыһы, кэргэммин, «Отон тоҕунна»
диеи аймыбын. Күлэн мичийэн кэлээхтиир. Бу кэлин: «Тоҕо элбэх
отону тоҕоҕун?» диеи сэмэлиирдии санарар. «Тапталга ырыынак
суох, харыһыйыма» диеи элэктиибин. Кырдьык да, дойдум отоно
костүбэт күүһү, миһыгыс ийинии инэрэр эн буолабын!

Сутуруоха сэл. 2002 сыл.

АМЫРАХ АБААҤЫТА

Мин билигин, лаппа сааһыран баран (иһэн), эдэр-сэнэх саа-
старбын ахта-саныы сылаанньыйан ыларым үксээн иһэр.
Бу - кэһтин кэмэ кэлбитин туоһута. Баһар - баһарыма, ол – айылҕа
тыйыс ыйааҕа!

Ол сиэринэн, көр, бу олорон, амырах абааһыта куттаабытын са-
наатым. Ээ... ол хаһан этэй? Бадаҕа, оччолорго иккис оҕом – уолум
сана төрөөбүтэ, отучабар чугаһаабыт эбиинии. Оттон доҕорум Ха-
бырылла сылынан аҕа этэ. Кырдьык да, ойохтонуохха, оҕолонуохха
диэтэххэ, сааһа ыраашыт кэмэ эбит. Ыл улахан оҕо буолан
(аҕата эрдэ өлөн), быраатын, икки кыра балтын атаһар туруораары.

сэтгэхи эрэ нэһиниччэ бүтэрээт, эдэр сааһыттан табаһыт буолан, бөһүөлэккэ бэрт дэннэ көстөрө. Оҕо сааспыт биир тэлгэһэбэ ааспыт дьоннор, көрсөөт да кэпсэтэр кэпсэтиибит судургу, тэбэ-нэттээх, быһаччы буолааччы.

Ол сиэринэн да буолуо... «Хабырылла, хаһан кэргэннэнэҥин бу?» диэн, хаады курдук ыйыттаһына, «Оту-маһы ыллаттараарыгынаҕын дуо?» диэн, кыһырбытты хардарара. Этээччи эттэҥинэ, эмиэ сөпкө дылы. Кырдыга да, сылга итиччэ аҕыйах бириэмэбэ бөһүөлэккэ көстөн аһар киһини хайа кыыс «Олох олорор мин баарбын» диэн саба түһөй! Онон Хабырылла ойохтонуу диэни олох умнубуттуу, от – мас киһитэ, хачыр таас ханыыта буола сылдыбыта. Ол саас дьонугар мас бэлэмнииригэр миигин тыаба көмөлөһүннэрэ таһаарыттаах. Намы Күөл оччотообуга хойуу маһын тумулугар эрдэттэн тардыллыбыт балаакка тимир оһоҕун тигинэччи отгон, киирэ-тахса аһы-аһы, мин бэлэмнээбит ма-спын үс сыарба табатынан утары бөһүөлэккэ тизээн киллэрэрэ. Киэһэ утуйаары, күө-дьаа кэпсэгэ олодохпутуна, үөр хабды балааккабыт таһыгар түһэн соһутта. Хата мин тыаба тахсыбыт киһи аатыран, доруоп сааламмыппын сулбу ойутан ылаат, таһырдыа тахсаат, үөр хабды ортогун туһаайаат, утуу-субуу ытан куһуйдум. Көр, иккини хапгаччы биэрээт, бултуйбуттуу үөрэ санаан, балааккаба кириибэр киһим: «Тыаба сылдьан, маннайгы көрбүт хабдыгың хайаан да өлөрөрүң үчүгэй. Хабды түүэрин билэр инигин?» – диэн, дуоһуйбуттуу туттан, эттэ.

Күнүскү күүстээх үлэбит таайдаба... Хап-сабар утуйбуһут баара... Төрүкү да өлбүтүү утуйар бэйэм, эгэ, сылайан баран, тимир оһох итиитигэр чаччы да «эһэлии» утуйбут буолуохтаах этим да, ону ол диэбэккэ, Хабырыллам сагатыттан эмискэ уһукта биэрдим.

«Хайа, Катя, бу хаһан кэллин? Оо... көрсөн кэпсэтэр күннээх эбиппин ээ, оо... бу дьолу... түүл дуу, илэ дуу. Имэрийэрин тугун дьиктитэй...» диэн, бэрт чуолкайдык санара сытар. Мин соһуйуу, өмүттүү бөбөтүн түһэрэн, киһим диэки эргилинним. Киһим гохтуур быһыыта суох.

– Хайаан куота, тэйэ сылдыаҕын даа...?

Ээ... ол мин, хара тыа ханыыта буолбут киһи... Ол төһө да маннайгы таптал буолбутун иһин, сороххо баҕас, ааспыта буолуо...

Мин: «Эс, бу уол амырах абааһылаах эбит дии... Бу сүрүн!» – дийн дьиксинним . Абааһы кыһа аны аралдьыйан, киһиэхэ кириэ, былыр... дийн куттана санаан, аны ыстааммын булан, үрдүбэр алчаччы бырабынан, үллүнэр айдааныгар түстүм.

Киһим тохтообот: «Катя, бу тынырабын сытыытын, киһини хайа тардаарыгын» – дии - дии мөхсөр. Бу аат уола ол абааһы кыһа хаһан тынырабын кырыммытын көрөн, хата, бэрт киһи, кыптыыйда булан биэр – дийн киһибэр мөбүттэ сыттым. Утаакы буолбат. Тыас – уус, танас тилигириир, атах тэбиллэрэ иһилиннэ. Толору ый туналыйа тахсан, сана тигиллибит үрүн балаакканы курдары тыкпыт сырдыгар кыһайан көрбүтүм баара – киһим суорбана көппөнүүр, онон-манан үллэрэнниир.

Доҕорум үлүгүнэйэн санарбыта буолан, тыынын ситэ да ылым-макка, ынчыктыы сытар. «Бу илиэһиэй кыһа илэ киирэн, сизри гыммыт» дии санаан, харса суохпар түһэн, хатара уурбут хаатынгам анаарынан бырабан кыыраттым. Уолум нуу-һаа буолан, уһуктан, суорбанын киэр бырахпыта баара. Хоннобун анныттан хаар манан хабды харса суох анаар кынагынан сапсына көтө тахсан, балаакка ойоҕосторугар тийэн, охсулла сырытта.

Аны биһиги өйдөнө охсон, хабдыбытын хам тутан, хайылыгын эрийэр айдааныгар түстүбүт. Хабдыбыт биһиэхэ тутгаран бэрт. Аһыллыбыт балаакка аанынан таһырдыа ойон табыста. Хата киһим халын уктастаах сылдыар буолан, тилэх уопса ойон тахсан, син балай эмэ буолан, ситэн киирдэ ээ... Чахчы ханнык да амырах абааһыта буолбатаба. Ол мин ытыыбар ньаҕаччы буолбут хабды балаакка тэллэбинэн Хабырыыс сылаас хоонньугар киирэн, Катя кыыс буолан, айыытын-харатын этиттэрбитин умнан биэрбэккэ, аны мин бэркэ сэрэнэн, өрө тутан, сэлэхэр киһи буолбутум.

Ол библиотекар Катя кыыстыын бэрт өр доҕордоспуттарын, кэлин, үөрэбин бүтэрэн кэлиэбиттэн көрсөн кэпсэтэ да илигин сиһилии туох баарынан сэлэргээбитэ.

Атас туһугар атах тостор дииллэринии, аны мин ааҕар дьизтэн арахпат буолбутум. Кэлин билиннэхпинэ, ол Катя кыыс халын кириэппэһин ылан турабыт. Дьахтар күнүн бырааһынныгар иккиэн эбүрдэлии, дьизигэр тийбиттээхпит. Мин өр буолбатабым, дьизлээбитим. Оттон Хабырыыһым хаалбыта эрээри, чахчыта

уһаабыта. Бүтүн биэс оёдолонор, эбиннигэр сиэнигини кырата суох бириэмэни ыһааҕа.

Билигин да Хабырыһыны хам-түм корсон, хаадыһаан «Били хабыды» диэтэхпинэ, халы-мааргытык туттар. Ханныгыны да иһин амырах абааһы Хабырыһыны чахчы абыраан турардаах. Ону бэйэтэ да умнубат, оёолуу омуһнаахтык үөрэн, күлөн мичийэр.

Күлүн тутар 6 күнэ 2001 сыл

Сутуруоха сэт.

КЫАЙЫЫ ЫҤЫАҔА

Биһиги оччолорго омуһ-толон бөҕө, уон иккиһини - уон үстүү саастаах, оттон аҕаларбыт 40-рын сана ааһан эрэр “оёонньоттор” этилэр. Киһилэр биһигини «оёолор» диэн, төбөбүтүттэн имэрийэн ааһар кэмнэрэ этэ. Оттон биһигини 3-4 сылынан аҕа саастаахтарбыт хайыы-үйө олоххо эриллинни, түс-бас дьон быһыытынан нэһилиэк эппиэттээх үлэтигэр үлэтиир, кырдыаҕастар ытыктыыр, эрэнэр ыччаттара этилэр. Ол курдук сэттис да кылааһы бүтэрбөккө сылдьан, Постников Афанасий Гаврильевич буҕаалтырынан, Никулин Василий Гаврильевич хассыырынан, Сленцов Алексей Васильевич кылаадыансыгынан үлэтиниллэр. Ол кэмнэ нэһилиэккэ ытыһылар бары үлэлэр ыччат көбүлэһининэн, тэрийиниттэн баралара. Оччотооҕу эрчимнээх ыччаттар Шкулев Афанасий Никифорович, Корякина Матрена Николаевна, Шкулев Роман Никифорович, Корякин Алексей Семенович, олохтон эрдэ барбыттар Сленцов А., Атласов Е.Г. уо.д.а. олохторун устата нэһилиэк сайдыытын түс бэйэлэрин дьыалаларын курдук ойдон, киги, көскиллээх аартыкка таһаарсыһан, олох дохсун сайдыытыгар тириэрсибит өлбөөдүйбэт үгүөлэрин дьон-сэргэ өйдүүрү үөрүүлээх!

Ол бүтүн ахтыллар 1945 сыл анаардас дьолу эрэ төсхөйөр урагы сыл буолара биллэр. Саас сыарҕа суола быстылар диэри улуус кииниттэн сылдыһы хойдубута. Ол ахсын остөөх арҕаҕар Берлиннэ кырыктаах кыргыһыны барарын, сотору кыайыы буоларын туһунан сүргэни көтөҕөр үөрүүлээх сурах кэлэр. Сотору «Өстөөх сууллубут, Кыайыы, Кыайыы!» диэн ор күүтүллүбүт орогойдоох сурах тарҕана охсон, түүнүн да утуһнаах түбүктээх түөри сылтан

төлөрүйүү, эйэлээх олоххо эргиллии кэмэ илэ кэлбитин дьон-сэргэ куттуун-сүрдүүн бэркэ долгуйан көрсүбүтэ. Ону кытта тэннэ Кыайыы ыһыаҕа тэриллэн ытыллар буолбута нэһилиэкпитигэр биир сүпсүлгэни түһэрбитэ. Бэлэмнэнии бэрт эрдэттэн саҕаламмыта. Хайыы - үйэ Атласов Гаврил Төрүт Күөлүгэр бүтүн үөр биэни тутан, кымыс онороро иһиллибитэ. Ол сыл саас эрдэ кэлбитэ. Куруук буоларыныы, Слепцов Николай (Килэс) сириттэн, Талах Балаҕан дьаарыттан Маай бырааһынньыгар хонор хааһы бултаабыта сонунна аабыллыбатаҕа. Дьоннор кус, балык бултааһыныгар күөллэринэн тарҕаспыттара.

Айылҕа кытта айхаллаан, улуу күн – Кыайыы ыһыаҕа буоларын билбиттии, көтөр кынаттаабынан, көмүс хатырыктаабынан күндүлээбитэ.

Болдьоммут бэс ыйын бүтэһик күнүгэр Кыайыы ыһыаҕа оскуола тэлгэһэтигэр тэриллэн ытыллыбыта. Оччолорго улууска да суох спортивной снарядтаах турник, тардыстар канат быалаах, сулуумах уһун мастаах, ойбоосторун үрдүнэн хаһыллан устуруустаммыт тутар сирдээх тардыһар ыттардаах – бу барыта кэпкэлэһиннэри 4 м. курдуктаах үрдүк стропилаҕа хомуллан оноһуллубут түөрт салаалаах эргийэр карусель, маны таһынан үрдүк тахсар кирилизэстээх каток баара. Маны барытын оскуолабыт дириэктэрэ Борисов Василий Степанович онотторбута. 1942-43 сс. кыһыныгар борохуот, хас да баарса биһигиттэн бэрт чугас Холойбо диэн сиргэ кыстаабыттаах. Таарыччы абыннахха, оччотооҕу тыа сиригэр олох сайдыытын, дьикитин бастакынан кинилэр билиһиннэрбиттэрэ. ЗИС – 5 массыналаахтара. Кытыастар уотунан ыһыахтанар электросварка уота дьикти этэ. Биһиэхэ үрдүк сыырбытын оноро, массынанан кэлэ сылдьаллара. Оскуолаҕа оонньоу тэрийэллэрэ, хормуоска дьикти дорҕоонун онно истибиппит. Олохтоох эдэр өттө бэрт түргэнник ылыммыта, айылҕаттан талааннаах Прокопий Егорович Слепцов түргэнник хормуоскаҕа үөрэммитэ. Кэлин бэйэтэ байаан булунан, нууччаларга оонньоон, сөбүлэтэр киһи буолбута. Оттон оҕолорго, биһиэхэ, барыта дьикти этэ. Оннооҕор тардар табахтарын ситэ тарпакка, сиргэ быраҕаллара (ону көрдөххө, бөппүрүөскэ эбит этэ). Тимир хаалаах кытаанах кэмпиеэт амтанын аан бастаан билбиппит. Билигин санаатахха, дойду кыһалҕаттан тахсан эрэр кэмэ эбит.

Дэ ол курдук оскуолабыт тиэргэнигэр дьэргэлгэн ыһыаҕа дэ-

лэй ас, кыыннһар кымыс, үрүн илгэ – үүт, үрүмэ үкэс манна тардыллан, толору дьон-сэргэ тобуоруйан, үөрүү-котүү кынаттанан тэриллибитэ.

Ол биһиги катокнутун дуоһун суруктаах кыһыл таҥастары тула ыйаан, трибуна онорбутара. Онно улуус кииниттэн кэлбит киһи дакылаат онорбута. Кыайыынан эҕэрдэлээн, сэрин содулун, улуус, нэһилиэк көмөгүн ахтан, түүнү күнүс онорон түүлээхтээбит нэһилиэк булчуттарын хас биирдиилэрин сыллаарынан арааран, тоһо солкуобайдааһы туттарбыттарын суруктан ааҕан иһитиннэрбитин бэркэ сэнээрэ, долгуйа истибиттэрэ.

Кыайыыга сирдээбит кыһыл былаах анныгар кынаттаах «Кыайыы» диэн тыллардаах, дохсун ытыс таһыныылаах, уруйдуур «Ураа» хаһыылаах дакылаат бүппүтэ. Төгүрүччү олорон, малааһына саҕаламмыга.

Оччотооһу тнийиммэт, кыһалҕалаах олох оҕото, санаабар эбитэ дуу – ас дэлэйэ, күндүтэ күөх кырыс үрдүгэр тэлгэммит ситэ охсубут намчы-нарын талах сэбирдэхтэрин үрдүгэр тардыллыбыта, этэргэ дылы, саха салбанар ийэ буора иинпит сүөһүтүн аһа, куһахааһа, көмүс хатырыктааҕа мааны ас буолан, барыта баара. Дьон-сэргэ күө-дьаа күйгүөрэ, тула түмэни олорбуттара.

Аны биһиги катокнут сценаҕа кубулуйан, олохтоох ыччат оччолорго ылланар сэрини, үлэ туһунан ырыалары төлө тардан кэби-спиттэрэ. Киһи сэргиир, умсугуһа истэр ырыаһыттара да бааллара. Аҥаардас кэнсиэри тэрийээччи Матрена Николаевна Корякина (билигин баар), ала-бэллэ куоластаах Афанасий Постников, кэлин биллэр мелодист Прокопий Слепцов соҕотох да бэйэлэрэ истээччи-ни астыннарар артыыстар этилэр. Оччоттон айар идэлээх Матрена Корякина частушкалаан:

*Ханнык судус чабылын
Кыайан көрбөт эрэри,
Халлаан көмүс чыычаабын
Таптыы көрбүт эбиккин.
Эбэтэр –
Таптыыр кыыстын короорү,
Ата коско сүүрбүтүм,
Хара сыыры тахсаары,
Тиэрэ кэлэн түспүтүм.*

дьону-сэргэни эбини сэргэхсиппитэ. Таарыччы абыннааха, нэһилиэкпит ыччаттара оччолортон күннээҕи тахсар түгэни төлө туһунат эбэлээх тыллары туттара, корү-күлүүнү сөбүлүүрэ. Холо бур, бу да ахтыллар бүтэһик күпүлүөт мээнэҕэ ырыаҕа ыпсыбатаҕа. «Кыһамньылаах» холкуос ыччаттара Маай бырааһынньыгы кэнниттэн Кыайыы күнүгэр анаан, хайыһар похуотун онорон, Майыарга хайыһарынан кэлбиттээхтэрэ. Оччоттон Майыар туруору сыырын дабайан иһэн охтубут уолга ити эбэлээх ырыа ананнаҕа!

Түһүлгэ бэйэтэ биир сүрүн кэпсээннээҕэ, үөрэр-хомойор түгэннэрдээҕэ. Киһи өйүттэн сүһнэт сүтүктээх, ыар тыыннаах улуу сэрии буолан аасытын, ким хомолтолоохтук ачыктаан өлбүтүн, өлгөмнүк бултуһан үөрбүтүн ахтыһан, кут-сүр баттанар ардыгар коҕон кустуу күөрэйэр күндү түгэннэр көтөн, Индигир эбэбит эһэнниир долгунун санатан, түһүлгэ түллэнни, ары уоста, намырыы, бырдаҕа да суох бэс ыйын чабыл күнүгэр биттэрдин устара.

Дьон-сэргэ уоскуйуута аны ыһыах күрэхтэһиитэ саҕаланар диэн биллэрэллэр. Маннайгынан эр дьон сүүрүүтэ саҕаланар. Куоҕастаах суолун төрдүттэн үрэх үрдүгэр диэри сүүрүллэр, эр дьон бары кылыахтаахтар диэн буолла. Төрүкү да бэрт былдыспатах, күүһүрэн күрэхтэспэтэх дьон эрээри, бэйэ-бэйэлэрин кобүтүһэн, бөлөбүнэн тура сатаатылар. Сорох уопуттаах отто мэхэйдие диэбит танастарын уһулулар. Онуоха кобүйөн буолуо, тыаттан киирби табаһыт Шадрин Н.И. (Ньукуус) күннэ уонча тылы кыайан эппэт. баара-суоҕа биллибэт сэмэй бэйэтэ «Оччоҕо мин баркынан» диэт. тас ыстаанын устан, оччотооҕу американскай куул баркытынан чырайа түһэн хаалан, дьону бэркэ соһутта да, күллэрдэ да этэ.

Сүүрэр сиргэ кэккэлэһэн туруу биир сүпсүлгэни түһэрэ сырыта. «Бу киһи инникилээтин, мин кэлин, кэлин» дэһэн, тоҕтөрү түһэр инникилээн сүүрэр киһи көстүбэксэ эрэйди сылдьан баран, сии бөлөбүнэн биэтэксэ түһүү саҕаламмыта. Күрэхтэһиитэ үөрүйүк П.Е.Слепцов уһулу ойон тахсар, унуоҕунан кыра Шадрин Н.И. тиллэх баттаһа атабын тардар. Түргэнэ биллибэксэ устан эрэрди биллэксэ Прокопий кэнниттэн иккис кэлэн соһутта. Оттон атабын тоһо да соһон бытааннык тардан хаампытын иһин, чохчы сылбырҕа-сүүрүүгүнэн биллэр Черемкин Егор Васильевич (билигин баар) кинилэртэн кыл-мүччү хаалан тийибитин «Бу да киһи ...» - диэн

буруйдуурдуу эппиттэрэ киниэхэ эрэни туолбагаҕар хомойуу быһыытынан иһилибитэ.

Аны дьахталлар сүүрүүлэрэ саҕаламмыта. “Эрдэтэн “Эс. Өлөксөөндүр” буолумуна, кини куотара биллэр” дэһэн, akkaаста-ных курдуктары аахсыбакка, эдэр кыргыттары, дьахталлары үүйэ тутан, бөлөбүнэн туруоран баран, хамаанда бигэрэллэрин кытта түһүү ... омуһнаах ойуу, өрөгөйдөөх өрө көгүү манна буолла. Өлөксөөндүрэ (Черемкина А.Н.) ону кэрэхсэни, үөрэн мичийэ туран, кэннилэриттэн ланна хаалан ыстанна. Утаакы буолбакка ситэн, ойбоосторунан сүүрэн иһэн уһулу көтөн, иһиллэригэр түстэ. Төрөөбүт торут буоруттан тэинэжкэлини ойон, уһун суһуох багтаа өрө ытыллан тахсаат, долгунуу долгулдьуйа ууннары тардыллан, көтө-дайа уһунна. Ону ойбоһугтан көрөн турбут Дьөгүөрүскэ обонньор:

«Оо, барахсаны ...» диип, иһиллэр-иһилибэттик санга аллайда. Кырдьыга да, тылынан этиллибэт умсулҕаннаах ураты көстүү этэ. Бизэтэккэ тинийээт, кэннин хайыһан корүүтүгэр дьахталлар тобу анһан күргүөмүнэн кэлиилэрин аны бэйэтэ үөрэ-көтө көрсөн, уруйдуур киһи буолбута.

«Өлөксөөндүрэ бастаата» – дьон-сэргэ саната күйгүөрэр. Оччотообуга мнэстэлэһини, бэлиэтээһини дээн суоҕа. Бастааһын дьон-сэргэ уруйдааһынынан, махталынан, сонун, номох буолан, кэрэ кэпсээннэ кубулуйара.

Салгыы эр дьон атах оонһууугар, хапсаҕайга күрэхтэһииттэрэ да, эт-хаан өтүнэн дэгиттэр сайдыылаах Проконий Слесцов тэннээбин булбагаҕа. Арай курдаһан тустууга биригэ төрөөбүт быраага Кеша уол бырахтарбакка, бэркэ эрдэйдэбингэ.

– Бэйи, эһини буоллун. Буушут этэ ситтэбинэ, баҕар ... – дэһэн, көрөөччүлэр убайыгар саанардыы сана таһааран кыйытталлар. Буолумуна, быраат Кешаҕа ыалдыааччы элбэҕэ сыгтааҕа!

Аны хаһаас кэриэтэ хаалбыт күүс былдыаһыыта – ыараханы көтөбүү көрүнэ хаалбыта. Бу ыһыағы тэрийэр эдэр уолааттар уһун сааскы күн устата хатыс быанан эрийэни, алта мааман муһун атахтаһыннары холбоон баайбыттара. Маны ким тоһо үрдүккэ өрө тардан таһаарарынан кыайылыах быһаарыллыахтааҕа. Гаражтыы икки диэки арыллар Колымторг ыскылаанын аанын боруогар хас да киһи соһон аҕалан уурбуттара.

Кини бары бөлүөхсэ түмсэн, сэргии, дыулайа көрүү бөбөтө этэ.

Оччотооёу көлүөнэ дьон сэмэй, килбик мунутаан, күүһүмсүйэн көрбөтөх. бэрт былдыһан бэрдимсийбэтэх бэйэлэрэ «Дьэ, бэрт» диэн үрдүгэр түспүтүтүрүн билэр буолан, Проконий Слепцов бастакыпан күрэхтэһини саҕалыыр. Бэрт холкутук хааман көлөн, үгэһинэн көхсүн эгитэн, кэлгилээх быаттан тардыалаһан тарбахтарын киллэрэн, атахтарын алчаччы бырабан, эмискэ өрө тардан көтөбөр. Бэркэ ыарырбатан, түөһүгэр тиэрпэтэ. Ону көрөн «Бай, бэл кини ыарырбатта, ыарахан эбит!» диэн айманы буолар. Сэрэйбит курдук, салгы баҕалаах көстүбэккэ, моһуок буолла.

«Бу туох аагтаабы! Бачча үөрүүгэ-көтүүгэ мустан баран, кэлин ахта-саны да сылдырга астык буолуо этэ» диэн кырдыаҕас өттө кыйыттан барда.

«Кырдык даҕаны, били убайды быраат Уйбааннар» диэт, була охсон, быраат Уйбааны (Сленцов И.Е.-Наннаһын) үйүэ-хаайа тутан киллэрэллэр. Оччолорго Кыра Уйбаан оту-маһы тардан көрөр сааһа, тугу баҕарар тулланнагыах голору эттээх, киил масты киһи көрүннээх, киһи эрэ эрэннэх ыччата этэ. Ону баара адаар муостаах ханыл табаны гутарды илиитин ыраахтан утары анһан. бэркэ сэрэнэн, чугуруйа чугаһыыр. «Синэ биинр» диирдин били биитилэ иһигэр илиитин угаат, өрө тарта, өндөгтө, тохтуурдуу тутуһа. «Өссө, өссө!» үөгүнү истээт, соһуйбуттуу түллэнни түһээт, тобугар диэри ланна таһаараат, гөттөрү уурда.

Аны Улахан Уйбааны (Туута) үтүрүйэ анһан аҕаллылар. Киһилэрэ үгэһинэн ыксаабат, күлэн мичийэ сылдыар. «Дьэ, Уйбаан, быраат, сэрэнэн да буоллар, көтөбө сатаата! Эн, убай киһи, көрдөрдөбүн дии!» – дэһэн, күөртээн, дьон айманар. Уйбаан сана көрбүтүтү үрдүгэн сирийэ көрдө, уһун, иһигэр бэйэтэ эбии уһаан, чиркэйэ тэбинэн, хантайа туттан ыла. Аа-дьуо тардар сиргэн ылан, тыһылан, өрө көтөбөн таһаарда. Мааман муостара бэйэтэ көтөн эрэрдни сыыйа өндөйөн, тобугун лаппа ааһан иһэн, «Айа...айа» сананы кытта аргыый аллара түстэ.

«Оо, иһиччэ холкутук көтөбөн иһэн, эмиэ тугун аяаккатай! Аба лаах!» дэһэн, таалан турбут уу-чуумпуну аймаан, хомойбут сагалар иһиллэллэр.

«Доҕоттоор, били Ньюкулайы ... Куһаҕаны, Куһаҕаны булун!» мин аҕам дорҕоонноох куолаһа аймалҕаны тардар. Кини от-мас

үлэтигэр бииргэ сылдыан билбит баар-суох киэн туттар киһитэ этэ. Мин кини сөҕө-махтайа кэпсириттэн Сленцов Николай Васильевич туһунан ааҕааччыларга суруйан турабын. Билиини сааһырбыт көлүөнэ дьон өйдөөн өрө тыынар, бэйэтин кыаҕын ситэ биллэрбэккэ барбытын хомойо саныыр дьоннору кытта алтыһан кэпсэттэхиниэ. күнү күөнтүүр киһиэ, халыи корүгэ илэ көстөргө дылы. Ньюкулай оннук астык, бөдөн корүгүн да корөп, киһи дуоһуйар киһитэ этэ.

Төһө да кордоон сүпсүлгэн буолбутун иһин Ньюкулай көстүбэтэҕэ. Кини кыттыбатаҕа барыларын хомонута. Онон ыараханы көтөбүү үс киһи кыттыытынан бүшпүтэ. Хомолтото баар – ол алта мааман муоһун ыйааһына биллибэтэҕэ. Оччотооҕуга быһаччы испиирдээх буочукатааҕар быдан ыарахан дишлэрэ. Ол аата 300 киилэттэн ордук эбит.

Көрү-күлүүнү көбүлүттэн тушпатах биһиги аҕа саастаах көлүөнэбит көмүс манньыаттыы төгүрүк күөх кырыстаах, ырааһыйа томтордоох төрөөбүт төрүт түөлбэбитигэр – Майыарга Кыайыы ыһыаҕа итинник тэриллэн ааспыта.

Киһи дыктиргэҕэ, оччолорго да уолан саастарыгар сылдыар уохтаах уолагтар бааллара да, анаардас тэрийээччи, корооччу быһыытынан сылдыбыттара. Ол анаардас аҕа саастаах көлүөнэҕэ сэрии сылларыгар сыраласпыттарыгар махтаныы, ыгыктабыл бэлиэтинэн этэ.

ОСКУОЛАМ БАРАХСАН

Сааһырбыт киһиэхэ сүргэни көтөбөр, сүрэҕи үөрдэр, мэник соҕо саас түгэниэрин санатар сылаас, истинг нэһинилээх түгэн тосхойоро биир сүдү үөрүүлээх-көтүүлээх кэм буолаҕа!

Биһигини, биһик буолан, биэбэйдээн ниһпит Майыарбыт оскуолатын 75 сыллаах үбүлүөйүн киэнник бэлиэтиргэ былааннаах үлэ эрдэттэн саҕаламмыта. Ол курдук кулун тутар 24-25 күннэригэр оскуолабыт үбүлүөйэ үөрүүлээхтик бэлиэтэннэ.

Онно кыттан, ыгырыллан, дуоһуйа астынан кэлбитим туһунан тус бэйэм быстах бэлиэтээһиниэринэн мунурданарбар тийиэбин.

Үөрүү үгүс! Бастатан, улуус тэрилтэлэрин салайааччылара, нэһилиэк баһылыктара, оскуола бэрэстэбинитэлэрэ эҕэрдэ истинг

тылларын тиздэн, тус бэйэлэрин сэмэй бэлэхтэрин туттарбытара ордук олохгоох нэһилиэнньэ бэйэтэ ылбытын саҕа астына үөрдө. Буолумуна, хайа киһи төрөөбүт оскуолатын бэлиэ күнүгэр истиин махталлаах, үгүө баҕалаах иһирэх тыллар этиллибиттэриттэн үөрбэт буолуой?!

Оскуоланы көрүү, кини 75 сыл устата иппит-үөрэппит ураты историятын билсии, хас биирдии кылаас учууталлара кабинеттары кордорбүттэрэ, үөрэтии ситиһиитин кэпсээбиттэрэ – бу барыта тус-туһунан эйгэлээх, олонхолуу фантазиялаах, кырдьык да, кэлэр көлүөнэни кэрэбэ угууар, үтүөбэ тардар дыктылээх Билии Храма буолбутун көрөн, астына үөрэбин.

Санаан аастаахха, бу оскуола арыт аллара түһэр, өрөгөйдөөхтүк өрө күөрэйэр суоллаах-иистээх, сыллаах-күннээх этэ. Ол курдук урукку Кириэс Майыар сэлиэнньэтигэр 1931 сыллаахха танара дьиэтигэр тэриллит оскуола 23 сыл устата оччотообу көлүөнөбү сана билиини-көрүүнү инэрбитин, ол дьон араас идэлэнэн, төрөөбүт түөлбэлэрин ааттаппытара умнуллубакка, махталлаахтык ахтылынна. 1954 сыллаахха сана сэлиэнньэбэ кэлэр кэскил киэн аартыга – сана оскуола дьиэтэ биир бастакынан ааһын тэлэһи аспыта. Аһыйах сыл буолаат, начаалынай кылаастаах оскуолаттан аһыс кылаастаахха тийэ үрдээн, нэһилиэнньэ киэн аранатын ордук култуурунай-духуобунай олоһор, айар-тутар эйгэтигэр сырдык сүүрээн киирбитэ.

Манна сана кэлбит үрдүк үөрэхтээх Степан Семенович Афанасьев дириэктэринэн өр кэмнэ утумнаахтык үлэлээн, үөрэнээччилэргэ эрэ буолбакка, оччотообу эдэр ыччакка сырдык санаа ыратын, уот-төлөн кыымын умаппыт, кэрэбэ тардыһар кирилизһин уурбут киһинэн буолбута. Дьэ, ол да иһин дьон-сэргэ махтала, кинини ахтара ураты.

Оскуолабыт иккистээн өрөгөйдөөхтүк өрө көтүүтэ – онус кылаас аһыллыта, икки этээстээх сана оскуола дьиэтэ үлэбэ киирбитэ. Манна Дьылба Хаан бэйэтэ анаабытыныы, уһулуччу тэрийэр дьобурдаах, айылбаттан анаммыт айар куттаах Сорокоумов Иван Иванович үлэлээн, кырдьык да, модун кынаты үүннэрэн, үрдүккэ көтүспүтэ. Ол үтүө түмүктэрэ өрөспүүбүлүкэбэ эрэ буолбакка бөдөн куораттарга, тас дойдуларга тийэ биллибитэ. Ол өй-санаа аһыллыбакка, оскуола кэллэктиибин модун уоҕа убаараабакка, Иван Ивановичы кытта бииргэ үлэлээбит учууталлар, кини үөрэппит оҕолоро кэлэр кэм кэскилин – ыччат дьылбатын илиилэригэр ылан.

олох киэн аартыгар дьулуурдаахтык таһаараллар. Ол да иһин бу үөрүүлээх түгэни э иһирэхтик ахтыллыбыт, үрдүк паһараадаҕа, бочуогтаах аакка тиксебит учууталлар үтүстөр.

Саастаах бэйэм горообут оскуолам (оскуолабын бүтөрбүтүм 62 сыл буола охсубут) үөрүүлээх түгэниэр сылдыан, илэ көрөн, астынным. Санаан кордоххо, тус бэйэм соччо кылаһа суох кэмн күн сирни эр олорон кэлбиһини. Ол тухары киһи икки улуу убаастыыр идэтин соһон, махтанан, олох олорон кэллим. Ол учуутал уонна эмчит. Кырдык да, учуутал олоҕун устата оһоһо биһини бигэрэрин таһынан киһини олох киэн аартыгар, кэрэ эйгэтигэр, чабыллылар сырдыгар тардыһынарар, оттон манан хастаахтаах аанһалларбыт киһи доруобай буоларын туһугар, чэгиэн-чэбдик олох иһин дьүккүөрдээхтик үлэллиллэр. Ол да иһин киһи-аймах махтала, ырыа ылбаҕайа, хоһоон хомоһойо киһилэргэ э ананнаҕа.

Оттон оскуола туохтан да тутулуга суох хас биридирбитин биһигээн улаатыннарбыт биһиккиг буоларын билэбит. От-мас ийэ сиртэн чөлгийэрини, олоххо үөрүү, кыра да ситиһини киһиттэн ситимнээх, дириг силлестээх буоллаҕа.

Оскуолам барахсан оннук үтүө өйдөбүлүнэн, барҕа махта-лыннан олоҕум устата өйбүн-сүрэхпин түмэнини, киһи буолар кэскиллээгини, баччаҕа гиртэбин! Ол да иһин:

*Сүдү тааһы ошообор
Сүүрүк, салгыи суурайар,
Орто дойдум олобор
Оннук уостар, умуллар!
Арай, кырдык, оскуола
Атын эбит дьылҕата,
Киһи тэлэр киэн суола –
Киһи-аймах кэскигэ.
Ошо үөхтээх оҕо саас
Уостуобакка түллүгүһүр,
Умсугулар итин, сылаас
Уйа тутташ, чэчириш –*

дизэн кыра оҕолуу биһини даҕаны хоһоон тылын таннара, үрдүкөтүтэ сырыгынардаҕа Оскуолам барахсан!

*Майыар оскуолатын
1945 сыллаахха бүтэрүүчүтү.*

ДЬОНУН-СЭРГЭТИН АЧЧЫКТААН ӨЛҮҮТТЭН ӨРҮҮҮЙБҮТЭ (Олоххо буолбуттан ахтыы)

Көр, муус доруобай сылдьан, ааспыты иннэнэн тэһитэ аста-
рардыы, соһуччу ахтан кэлэrim. Ону гус бэйэм сааһыран
төннүүм, кырдьарым бэлиэтинэн саныырым. Ол албас өйдөбүл
ааспыт олох ахтылбана, аба саастаах абаларбыт, эһэлэрбит үгэскэ
үөрэппит үтүө өйдөбүллэрэ, сүрэххэ инэрбит сылаас иэйиилэрэ
дууһаны өрүкүтэ аймыылларын сүдү күүһүттэн эбитин биллим.

Ол да иһин буолуо ... биир дойдулаабым, олобор ураты
дьылбалаах аба көлүөнэ киһитин аабаачыларга билиһиннэриэхпин
бабардым.

Ол Ефимов Николай Николаевич-Дьэрэкээн туһунан. Кини
1903 с. төрүүх, Майыар нэһилиэтин Сыангааннаабын түөлбөтүттөн
төрүттээх. Оччотообу «Кыһамньылаах» холкуос киэнг нэлэмэн хо-
нуутугар, халын тыатыгар олорон, үлэлээн ааспыттаах.

Кини оскуоланы билбэтэх, улахан дьон үөрэхтэригэр эр
үөрэнэн, холкудук абаар, суруйар буолбута. Тугу барыгын тутаты-
на быһаарарынан, сытыы өйүнэн, онуоха эбии кичэллээх үлэтинэн
дьонугар-сэргэтигэр биллэрэ. Аба дойду сэриитин 40-ча сааһыгар,
сиппит-хоппут, оччотообу холкуостаах ыал олобун билбит, олох
ыардарын төлө көтөр бэлэмнээх көрсүбүтэ.

Ол да иһин буоллаба! Кини «Кыһамньылаах» холкуос партиин-
най тэрилтэтин сэкирэтээринэн, хонуу биригэдьиirinэн, маны
таһынан сирэй эппиэттиир эргин тэрилтэтигэр атыылааччынан
үлэлээбитэ. Биллэн турар, маннык тутуу үлэлэр сэрии ыар кэмигэр
киниэхэ мээнэбэ сүктэриллибэтэхтэрэ. Оччолорго Николай Нико-
ласевич нэһилиэгэр сис киһи буолан олорбута.

Дойдуга барытыгар буолбутун курдук түөрт сыл устата хааны
нан устубут кырыктаах сэрии ыраах сытар хоту дойдуга ты-
ыалын тумна хаамтатаба. Аччыктааһын содулуттан биһиги
улууспутугар элбэх киһи олобо былдьаммытын билэбит. Арай чус-
лаан «Кыһамньылаах» холкуоска биир да оннук содул тахсыбатабын
соһуйа, дыктиргии саныыбын.

Ол туһунан кэпсэтиигэ, саастаах эр өтгө буолбакка, бэл би-
лигин отуччалаах дьон «Ол Ньюкулай-Дьэрэкээн бар дьонугар»

үтүөтэ» дигэн этэллэр. Бу – колүөнэттэн колүөнэбэ бэриилэр махтал тыллара.

1949 сыллаахха ахсыһы эрэ сана бүтөрбит биһир дойдулаабын уола, абыс сыллаах архыыбы хасыһан, бэрэдэбис Николай Николаевичтап сүүсчө тыһыынчалаах (оччотообу харчынан) итэбэһи булан, сууттапшыта. Сүүс тыһыынчаа хас эрэ солкуобай тийбэтэ үһү. Онуоха Ньюкулай: «Бичиктэнимэн, сүүс тыһыынча дигэн!» – дигэн сууттарга өрөлөһөн эһитэ билигин көр-күлүү курдук көн-сэнэр.

Оччотообу суут уурааҕа кытаанаҕа. Хага ыһылларга буолбакка, толору 25 сыл күлүүс хаайыгыгар түбөһөн, ити сыл сааһыары Ньюкулай тутулган барбыта.

1955 сыллаахха армияттан кэлэн, киһини көрөн, соһуйбатабым. Оччолорго нэһиллэрккэ салайааччы буолан олоһор бырааттыы Николай Иванович, Иван Иванович Слепцовтар ытыстарын үрдүтөр түһэрэн, Ньюкулайы маҕаһыын харабылынан үлэлэппиттэр этэ. Кэлин бэйэтиттэн олох эдэр, балыыһаҕа саһыгаарканан үлэлиир Никулина Акулина Дмитриевнаы көргөн ылан, дыһа туттан, оҕону-урууну тэнитэн, биһир тиргэн иһигэр олорубунт.

Онон мин киһини киһи быһыытынан, майгы-сигили да өтгүнэн бэркэ билэрим. Кырдык, харахха бырабыллар көрүгэ суоҕа, хатыгыр, эһитти эр ситэ суох. Ол эрэри чаҕылхай, сытыы харахтара, уот этэрини бэриэн, көр-күлүү тыллара ураты, көтөр кынаттыы киһини көтөбөрө. Олох кыһалҕатын билбэттэни туттара киһи эрэ дууһалыын долгуйуох киһитэ этэ. Ол да иһин буолуо ... Оччолорго эдэр уолаттар Владимир Степанович Соломов, Василий Васильевич Петренко оҕоннорбутун кэпсэтиннэрэр үгэстээхпит.

Ол иэйинилээх кэпсээгин ааҕааччыларга тиэртэххэ сатаныһы:

– 25 сыл хаайыга барыыбар саһыырбар санаа тийбэтэ, хайдах эрэ түүлгө курдук ол көмгө сылдыбытым. Дьонум – майыардар, сыанааннаахтар – долгуйан атаарбытара. Саас күн тахсан эрэр көмө этэ. Уһун кыһыпта колүдлэн мөлгөөбүт табалар сыарҕаларыгар олордон илдьибиттэрэ. Майыарган өрө чугас Даркылаах таһыгар хаһыыгаан, дьоннорбун тохтоһунтум. Эссе да көмөх хаардарын бүрүнэн турар Индигир эбэм кытылыгар үүммүт көнө, кымыһы талахтарын көрөн: «Оо, аан дойдум, эһигиттэн арахсан, ааҕ айаҕар айаннаатым, аны эһигини көрөр ...» – хаһыыгаатым быһыылааҕа.

Наһаа уйаным суоҕа, хаһан да түспэтэх харах уута уоспар кытта биллибитэ. Баҕар, оччотооҕу санаабар буолуо, илэ курдук Индигир эбэм кытыл талахтара көмнөхтөрүн түһэрэн, «Барыга этэннэ буолуо, айаннаа!» диирднн, далбаатыырга дылылара. Дьиктиргиэм иһин, хаһан да билбэтэх чэгиэн-чэбдик, сылаас сүүрээн өйбөр-сүрэхпэр тийэ ититэ угуттаабыта.

«Бардыбыт» хаһыыттан соһуйан, сыарҕаҕа олоро биэрбитим. Ол айбыт айылҕам дьикти алгыһын илэ курдук ылан, унньуктаах уһун айанга аттаммытым» – диэн кэпсээнин саҕалыыра.

«Хаайы ааттыын хаарчахтаах, тыынар да салгынын көнгүллээх курдук. Онтон дьол тосхойон, “эн уорбатаххын, харчыны атын дьон сизбиттэр” диэн сууттан быһаары суруктаах дойдубар кэлбитим. Дьингэр, сэрии кэмигэр быстыы, кыһалҕа буолан, бары сизтэхпит дии» – диэн, дуоһуйа этэрэ.

Көр, Ньюкулай ол курдук хаайы хаппаҕын төлө көтөн, дойдутугар дьонун-сэргэтин ортотугар үөрэ-көтө олох олорон, орто дойдуттан арахсыбыта.

Билигин хаһан эмэ охсуллан, дойдубар тийдэхпинэ, бэйэм оҕолорбун кытта тэн саастаах кини оҕолорун Коляны, Ларисаны биир тылы кэпсэппэккэ, сэргии корон дуоһуйабын. Ыйыттаахха нэһилиэк биир боччум ыаллара буолбуттары кэпсииллэр. Оннук да буолуохтаах. Ама айылҕа айбыт аламаҕай аҕа ууһуттан аралдьытан, уулуу устар уларыылаах олох сүүрүгэр оҕустарбакка, сирдээҕи үөрүүнү билэн олороллоро, кырдьык, дьол буоллаҕа.

Отгон тус бэйэм киниэхэ туһаайан:

– *Оо, Ньюкулай, хаалбыккын
Аймах-дьонуг өйдөрүгэр,
Ордук кыаммат, тийиммэт
Олох олорор дьонноргор*

– диэн, симиктик этиэхпин баҕарабын.

Оннук өйбөр хатанан хаалбыт кырдыаҕас көлүөнэ туһугар ураты дьылҕалаах Николай Николасвич Ефимов-Дьэрэкээн. Билинни көлүөнэ кини туһунан билэригэр, аҕа саастаах ахтыаҕын, уруу аймах дьонно кининэн киэн туттуоҕун баҕаран суруйдум.

ТАНТАЛ УОТУНАН

(сценка)

Оонньуур дыоно:

- Мичээр Миша, 23 саастаах, арыгыһыг.
 - Матырыана, кини ийэтэ, неспенялаах.
 - Ньургун, Мичээр Миша доҕоро, биир саастыылааҕа, сыты, көрдөөх-күлүүлээх.
 - Саргы, Ньургун истин доҕор кыһа.
 - Сулусчана, кэли кыыс.
- Хас да эдэр уолаттар, кыргыттар.

Маннайгы оонньуу (Маннайгы харгыһына)

Билигин тыа олоҕо. Мичээр Мишалаах дыгэлэрэ. Матырыана Таба тыһын имитэ олорор.

- Матырыана: Билин оҕом эмнэ тардылынна, эмнэ туох-ханнык буолан кэлээри гынаҕай!? Аат аһа инэрэ да түргэнэ бэрт аармыйаҕа барыар дээр олох сытыгар да турбатах оҕо этэ.

(Ньургун Мишаны өйөөн киллэрэр)

Оо, дьэ, өлүү да буолар эбит, эмнэ итирик, эмнэ соһулан кэлээхтээтэ. Баар-суох соҕогох оҕом, эрэнэр, көмүс унуоххун көтөҕүүх киһим, эдэр, чэгиэн сааһыгар киһиэхэ көтөхтөрө сырыттаҕа! Быстах оноруулаах буолан, аҕата эрдэ өлөн, аҕа көрүүтэ суоҕуттан манныкка тийдэҕэ дуу?!!

- Ньургун: Эбэҕкээ, наһаа долгуйума! Миша оннук акаары буолбатах. Бу барыта олоххо санаа хоту табыллыбаттан - дууһа айманыта, быстах санааҕа ылларыы. Итэбэй, биһиги да өрөйөн-чөрөйөн сылдыахпыт, хайаан да сөгөрү бэйиҥ көрөн үөрэр кэмнэ кэлиэҕэ. Эдэр саас тугу кыайбатаҕа баарай!

- Матырыана: Бу эн, истин доҕоро уонна учуутала Алексей Васильевич баар буолан, маннык да көрүгүнээх буоллар, хараҕым далыгар сырыттаҕа дии.

- Ньургун: Чэ, ол этэннэ барыта аастаҕа дии... Эбэ, мин тоҕо эрэ доҕорбор эрэлбин сүтэрбэннин, оҕо сааһым доҕоро Мичээр

Миша олох үөрүүтүн билэн, эмиэ мичээрэн, үөрэ-көтө сылдыаба. Үтүө майгылаах киһи куһаңаннык сылдьар бырааба суох. Элбэҕи эрэйэр, истинник саныыр киһититтэн хоргутан, бу быстах дууһа айманыта. Биһиги ону хайаан да төлө котүөх тустаахпыт.

– М а т ы р ы а н а : Оҕом Ньургун, ыра санаан үчүгэйэ, сырдыга – киһи эрэ үөрүөх. Ол да иһин доҕоргун көрө-истэ сырыттаҕын. «Дьон-сэргэ махталын ылар киһи ыччатыгар тийэ дьоллоох буолар» диэччилэр. Оннук дьол эйиэхэ олоҕун устата тосхойо турдар... Тоойуом, бириэмэбит ырааппыт ээ. Хаһан да хайыаххыный, тойоммутун хоһугар киллэрэн, сытыаран көр. Мин сүөһүлэрбин көрүңүөм этэ.

– Н ь у р г у н : Утуйан бөҕө буоллаҕа дии. Доҕор, өйдөнөн көр, орон оностон, киһилии утуйуохха.

– М а т ы р ы а н а : Доҕорун эрэйдээн эрдэҕин көр даа... Оо, дьэ, буолан истэхпит (биэдэрэ ылан тахсар)

– Н ь у р г у н : Доҕоор, Мичээр! Мичээр буолан... бүгүн эрэ мичээриэ суоххун быһыылаах! Да..., дьыала, кырдьык, мөлтөһүөр. Бу мин бииргэ улааппыт истин доҕорум хайдах курдук кылгас кэм иһигэр уларыйда. Биһигиннээбэр ордук билиигэ, кэрэҕэ тардыһара. Дэлэҕэ да биһиги, оччотооҕу орой-мэник төбөттөр, кылааспытыгар сылын ахсын солбуллубат ыстаараста оноруохпут дуо! Куруук үөрэ-кото, мичээрдии сылдыара. Хата ону оҕо-аймах мүччү туппат – «Мичээр Миша» диэн ааты инэрдэҕэ. Оскуола кэнниттэн биир сыл бары тугуһан, фермаҕа үлэлээһин. Онтон уолаттар армияҕа барыы... атаарыы. Таптыыр сэгэрбитин хаалларыы – эмиэ туһугар дууһалыын иэйэн айманыыга бэриммэтэх этэ ээ... Оо, таптал, таптал... ама да бу үрүн күн үрдүгэр үрдүк үөрүү өрөгөйүн, истин, сылаас нэиитин биэрдэргин, сороххо баҕас дирин аппа буолан. төбөтүнэн таннары умса бырабаҕын! Доҕорбун атаарбыт, сулууспатын устага сурук бөҕөтүн суруйбут кыыһа кэлиэн эрэ иннинэ кэргэн тахсан соһуппута. Мичээр Миша мичээрэ мэлийдэҕэ ол. «Эдэргин, барыта иннигэр!» диэтэххэ, «Мин тапталым соҕотох» диэн тыллаах. Оччоҕо тоҕо маннайгы тапталга сүгүрүйэллэрий? Иккис, үһүс баар буолан. Дөксө кэлэн, Якутскайга үөрэнэ сылдьан, хаайыы киһитэ буола сыспыта. Оо, онно куттаммыппыт. Куораттаатаҕым дии. Учуталбытыи Алексей Васильевичи булан, сүүрэн-көтөн.

кэпсэтинэн, дыяланы чуолкайдатап, быһаан турардаах. Билигин сибээскэ үлэлиир. Дойдутун дыно тыл-өс боҕо. Буор иһэччи диэччи да баар.

(«Чэ, доҕор, тур» – илгилээн, доҕорун уһугуннарар)

– Миша: (уһуктар) Оо, эмэ доҕорум Ньургун. Кырдык да, танара баар быһыылаах. Ол да иһин миэхэ маанык үтүө доҕору биирдэҕэ.

– Ньургун: Танара баар буоллабына, мин бири эрэ көрдөһүөм этэ.

– Миша: Ол тугу?

– Ньургун: Бу курдук (муннукка тиийэн тобуктаан, танараҕа үнэ-үнгэ) Айыы тойон танара, ааттаһан кордоһобун: мин доҕорбун Мишаны үс сылаабытыгар тогтору түһэр, оччотооҕу сирдэҕи үөрүүтүн, танталын атын кыыска көһөр уонна аат аһыттан арыгыттан араар, Айыы танарам.

– Миша: Тохтоо, Ньургун, тохтоо, куһаҕаммын билинэбин... доҕорбун эрэйдээн эрдэхпин!

– Ньургун: (турар) Айбыт оҕолоругар танара көмөлөһөр ини. Биримэ ыраатта. Хоскор киллэрэн утутуум.

– Миша: Ийэм суох дуу? Ханна бардаҕай?

– Ньургун: Үөрүүтүтэн оро экирэтэ, тахсан барбыта.

– Миша: Бай, ол туохтан?

– Ньургун: Туохтан буолуой! «Оҕом эмэ тото аһаан кэллэҕэ» диэн үөрдэҕэ.

– Миша: Буоллаҕа... Ийэм эрэйдээх... соҕотох уола бу...

– Ньургун: (быһа түһэн) Мин эйиги «аһы ууттан арах» диэн ааттаһан: көрдөһөн биирдим. Арыгы эмэ тусна сокуоннаах, атас оноһуонна да арахсыспат, сирэй көрүмтүөгө суох – баҕар тойон, баҕар кулут буол – биирдик сыһыаннаһар: Өйдөөҕү акаары оноруо, дыаллыгы онотторор саамай дыкениниллэҕэ – киһи эйбэһин, үтүө сыһыаннаабын, чигэһини, үөрэ-кото сылдааччыны түргэнник ылар. Ол да иһин биһиги, эдэрдэр, олохнутугар өтөн кирирдэҕэ.

Оо, тугу эһиң баарай?! Бүтүн омугу имири эһэр иккис кырыктаах сэрини эһиннээх, киһи алдырхайдаах, содулаах...

– Миша: Доҕорум, барытын ойдүүр курдуктун да, олоҕум атын өтүгүнэн салаллар. Дылыҕа хаан аймаҕынан дуу... бэйэҕэ тусна

сүрүннээх. Дьол-соргу, үөрүү-көтүү миигиттэн тэйдэ. Саатар эн, доборум, дьоллоох буол. Саргылыын холбоһун, дьиз-уот тэринин, оҕо-уруу...

– Ньургун: Мин эйиэхэ куруук этэбин ээ, биһиги сыбаайбабыт бииргэ буолуо. Биир киэн тэлгэһэ тэринэн, икки улахан дьизтэн улуу собуотгардыы халлаанна харбаһар уһун буруону унаардыахпыт. Ааһааччы бары дьиктиргии корөн, «Манна кимнээх олороллоруй?» диэн ыйытыахтара. Онуоха «Мичээр Миша доборонаан Ньургуннуун» диэн, дуоһуйа этиэхтэрэ. Ол кэтэһэр кэрэ, дьоллоох күннэрбит хайаан да кэлиэхтэрэ. Эн үтүө майгыгар, сайаҕас эрдээх санааҕар мин эрэлим улахан!

Чэ, билигин хоспутугар киирэн утуйдубут!

(Өйөөн киллэрэн, утутан, хостон тахсар)

– Ньургун: Били эбэккэм Маарыйа киирбэтэх. Олохторун устата тириини талкы имитэринии олох мискийбит кырдыаҕастара ыччатгарын, биһигини, сөпкө сирэй-харах анньаллар. Олоҕу оонньуу оностон сырыттаахпыт бу (остуолга тэйиэс сытар хас да хаһыаты булан ылар). Урукку үөрэбинэн суруттарбыт да, арыян да көрбөтөх. (бэйэтэ хаһыаты тэнитэн ааҕар). Бээрэ... Илдьит (ааҕар) «Мин 60 – нум. Икки оҕолооҕум туспа ыаллар. Билигин соботохпун. Хаалбыт олохпун бэйэбэр дьүөрэлээх, куһаҕан дьаллыга суох, көнө майгылаах, олоххо тардыһылаах, сэмэй дьүөгэлиин салгыахпын баҕарабын». Бу бэрдин!

Сорохгор кырдыахтарыгар диэри танараҕа курдук үнгэ, тардыһа олороллор. Бээрэ, бу интэриэһинэй кэллэ... «Мин учууталынан үлэбин санга саҕалаатым. Ийэлээхпин, олохпун эрдэ онгостор дьулуурдаахпын...» Тоҕо бэрдэй! Бу туһунан үчүгэйдик толкуйдаатаах ха сатаныһы. Ол аата тугуй?

Доборум таптал уотуттан арыгы уотугар умса анньыллыбытын таптал уотунан олох үөрүүтүгэр төттөрү эргилиннэриэхтээхпин (тулар). Ама мин доборбун атын суолунан ытыам дуо!

Дьэ, хайата буолар, биитэр алдьархайдаах ас – арыгы, биитэр айылҕа айбыт үрдүк айыыта – таптал!

Уоту уотунан умуруораллар! Мин таптал уотунан. Да, таптал уотунан!

Быыс.

Иккис оошьюуга (Иккис харгыына)

Мишалаах дьыгээр). Ким да суох. Ньургун таһырдыагтан киирэр.

– Ньургун: Доһорум Миша кэлэ илик эбит дуу? Хойутааччыта суох этэ, эмнэ туох буоллубут! Оо, дьэ, энцигтгээх түгэн. Барыта санаа курдук буоллар – дьол этэ. Кырдыга, кыра аҕас табыста да, «Агас иһингэр агах төстөр» дигэн мээнибэ) этилиһэт. Барыта манта (сиэбиттэн «Сахаада» хаһыаты таһаарар). Ол Сулуэчаана кыыс «Илдьиккэ» бэчээттиһигиттэн сылтаан доһорум туһунан киһиэхэ биллэрэн, суругтабым дин ... Үчүгүни үчүгэй курдук, оттон арыгыны., хайаан арбанан, «дэлэйдик» дигэн суруйуохпунуй! (сиэбиттэн хаартысканы ылан көрөр). Кырдык да, не киирбэх, кыраһыабай кыысчаан. Кырааска тупсарбыта буолуо да, ол – аныгы сир-майгы.

Миша киирэр.

– Миша: Кэлэ охсубуккун дуу? Туох ыксаллаах дьыала буолан, киһини соһутан, ыһырдыт?

– Ньургун: (Аргыыстаан, санаарҕаабыта буолан, бэрт эрийинэн сагарар) Миша, мин дьыалам быстар куһаҕан!

– Миша: (Соһуйа истэр) Бу алдьархайы, Саргы ... Саргыны сүтэрдин дуо?

– Ньургун: Да... сүтэриэх да курдукпун.

– Миша: Дьэ, буолахпыт... курдукпун буолан... ол аата дөксө бүтэһиктээхтик сүтэрэ илик буолабын?

– Ньургун: Мин эйигиттэн көрдөһөр бырааштаахпын дуо? Эйигиттэн улахан тутулуктаах.

– Миша: Тутулуктаах даа? Эп тускар оторбокко, мин эйнэ-нэбин (кэлэн, иһингин доһорун саныгар уурар).

– Ньургун: (Кыыс хаартыскатын бигэрэр). Көр маньы, барыта киниттэн.

– Миша: Билбэтим ээ, бу ханнык кыһый?

– Ньургун: Мин улахан буруйу оностон баран сылдыабын. Бу «Сахаадаҕа» бэчээттиһигиттэн «Илдьиккэ» ити кыыстыын суруйсу-бутум. Онтум баара кыһым «Бүгүннү рейсөвайынан тийэбин. көрүс» дигэн телеграмма ыһыннытын туттум. Киһини портка киирэн

көрүстэхпинэ, Саргы малы барытын сиһилии биллэбинэ, барыта бүтэр. Өйдөөтүн?

– Миша: Эн да тоҕо кинилиин суруйса сатаатын?

– Ньургун: Билигин оноһуллубуту дьүүллэһии буолбатах. Аны аҕыйах чаһынан кыыс кэлэр. Хайдах көрсүөххэ, тугу оноруохха? Хата, ону сүбэлэһиэх!

– Миша: Кырдык этэбин, чуолаан мин көмөм тугуй?

– Ньургун: Үчүгэйдик иһит, эн мээнэбэ Мичээр дэммэтэбин. Оонньуу, көр-нар аргыстаах ким этэй? Дьэ, уол оҕото, артыыстаа, Сулусчаана эйиэхэ кэлбитин курдук Саргыны итэбэт. Эн билигин үлэбиттэн эрдэ көнүллэтэн кэл. Биһиги Саргыны кытта портка корсон, манна эн дьиэбэр аҕалыахпыт. Бакаа бу хаартысканы эн илдьэ сырыт, баҕар алҕас Саргы илиитигэр түбэһиэ.

– Миша: Оттон ийэбэр хайдах этэбин, ханнык кыыс? (мухамыйытар).

– Ньургун: Ийэбэр быһааран турабын. Кини эмиэ мин туспар тугу баҕарар онгорорго бэлэм. «Билэр кыыһым сири-дойдуну көрө кэлэр, баҕар Саргы күнүүлүө» диэн тылбар киллэрбитим. Эйигиттэн бири чуолаан көрдөһөбүн. Кыыс баарын тухары (күөмэйин тыктар) отой! Уопсайынан култуурунай кавалер, быһата көрдөөх. элэккэй буолуу эйигиттэн эрэйиллэр. Өйдөнөр дуо?

– Миша: Өйдөөбүт курдукпун да...

– Ньургун: (Доҕорун санныттан тайанан туран) Эн мин туспар онорботоххуна, кимиэхэ оноруоххунуй?

– Миша: Биллэн турар.

Матырыана иһиккэ үүт тутуурдаах киирэр.

– Ньургун: Эбэккээ, мин доҕорбуттан бэркэ үөрэн турабын.

– Матырыана: Ол туохтан, тоойуом?

– Ньургун: Били эйиэхэ кэпсээбит кыыспын Мишаҕа, дьиглээх киһи быһыытынан хоноһону хоноһо курдук чункупакка көрүс, хоноһолоо диэн көрдөһүүбүн ылынна. Эбэккээ, эн да кыһана сатыыр инигин?

– Матырыана: Оттон туох кыалларын барытын оноро сатыахпыт буоллаҕа.

– Ньургун: Эйиэхэ махтал, чэ, мин бардым (тахсар).

– М а т ы р ы а н а : Чэ, тоойуом, хоноһону хоноһо курдук көрсөргө бэлэмгэни хшит дин. Эи бука дьэн сэргэхсит. Үүтүн тох-пут оёлоуу сылдыма. Көрбоккүн дуо, доёоргун Ньургуну, хайдах курдук дьорбоотук, үөрэ-кото элэстэнэ сылдыарын?

– М и ш а : Кыһаншахпыгына сатанар.

– М а т ы р ы а н а : Мин дьуогом кыһыһгар Ригаға тахса сылдыым. Бүгүн сынһанабын дьэн эрэрэ. Дьыэбитин хомуйа, оро тарда түһүө эгэ.

(Үһүс хартыына)

Тупсарыллан хомуллубут Минналаах дьыэлэрэ.

– М а т ы р ы а н а : Дьоммут тоёо эрэ өр буоллудар. Били оёо кэлбэтэх бэйиэгэ дуу?

– М и ш а : Кэлбит да буоллагына, биһиги киһибит Ньургун ону-маны сэхэргээн, билсигиннэрэн, тардыллан хаалыахтарын сөп (Кыра чымадаан, суумка тутуурдаах Сулусчаананы иншилэригэр уктан, төрдүө буолан киирэллэр). Көр, ийээ, дьоннорбут бу тийэн кэллилэр.

– Н ь у р г у н : Билсэн кэбиһин, ыалдыһыт Сулусчаана.

– М и ш а (Утары хааман тийэн, тарбағын төбөтүн эрэ тутта-раат): Кэлбиккинэн, мингин бырастыгы гын, үлөбөр буолан, кыайан көрсүбөтүм. Билсэн кэбис, бу мин ийэм Матырыана.

– М а т ы р ы а н а : Бэйэн дьыэбөр кэлбитин курдук санаа. Оёолоор, ити илгэн хоско киллэрэн олохтоонг.

– С а р г ы л а а н а : Биһиги бэйэбит. (Суумканы, чымадааны ылар). Сулусчаана, киирдибит.

– М а т ы р ы а н а : Барахсан, аатгыын да тоёо кэрэтэй, Сулусчаана буолан ...

– Н ь у р г у н : Кырдык да, халлаантан түспүт сулустуу соһуччу дьоллоох түгэни санагар ээ... Оо, дьэ, доёорум Миша эмиэ артыыс боёото, көрсөро үчүгэй! Тарбағын төбөтүн таарыйан «Кэлбиккинэн» буолан. Кыбыстыбакка, бэйэ киһитинин истинник, үөрэ-кото кэсэнигэ тустааххын. Ордук Саргы корон

итэбэйэр гына. Билигин табыстахтарына, хоту киһи үгэһинэн остуолга ыныргаа. (Остуолу бары саба түһэн, Саргылаах тахсыларыгар бэлэмнииллэр).

– М и ш а : Чэ, бары ыалдыппытын көрсүбүгүн, баһаалыста остуолга олорун.

– Н ь у р г у н : Оо, эрэй! Доҕорум этиитин мин сиһилии тылбаастыым эрэ. Кини биһиги төрөөбүт төрүт сирбитигэр күндү ыалдыт кэлбитинэн эбэрдэни этэн, хоту дойду үгэһинэн барыбытын ол үөрүүнү бэлиэтиир остуолга ынырар.

– С а р г ы : Хоту сир дьоно быһаччы кэпсэтиилээх буолааччыбыт. Ону эн, Сулусчаана, өйдүүргэр баҕарабыт. Эн чаччы чабылхай сулус буолан, соһуччу биһиги ортобутугар түстүгүн. Ол көрсүһүү үөрүүтүгэр ийэбит Магырыана үтүө санаабын – алгыскын тиэрт.

– М а т ы р ы а н а : Сиргэ дьол үтүө санааттан, үөрүүттэн үөскүүр. Оҕолорум, бэйэ-бэйэбитин өйөһөн, үөрэ-көтө бу курдук сылдыын, дьоллоох буолун. Мин аал-уоппун аһатыым... (Бары охсуһуннаран, шампанскай иһэллэр).

– Н ь у р г у н : Сулусчаана, миигин бырастыы гын, ордук үөрдэхпинэ, айабым сабыллааччыта суох. Ону бу олорор доҕотторум да туоһулуохтара. Билигин бэйэбин, олобун эйгэтин биһиэхэ кэпсээн билсиһиннэрэргэр көрдөһүөм этэ.

– С у л у с ч а а н а : Бэйэм төрөөбүт сирбиттэн, дьиэбиттэн да тэйбэтэх киһибин. Ийэбинээн иккиэбит, аҕам бэрт кырабар олбүт. Бу маннай, буолаары буолан тус хоту, ыраах эһиэхэ кэллим. Самолету куоттарыам диэн портка хоннум. Онно биир сибээс үлэһит киһи соломо сиппири тутта сылдьан, «Сотору биһиэхэ бырдах түһүө, дэ онно барар суолбун солонорбор наадалаах малы булуннум» диир. Тыаҕа хааман иһэн, кэннин хайыһан көрдөбүгүнэ. көрүдүөр курдук хаалан иһэр үһү. Көр, оннук халын, былыттыы хойуу бырдабы тоҕо кэһэн барар үһү. «Бырдахтаах, үөннээх-койүүрдээх буолан, мин дойдум бултаах ахан буоллаҕа!» диэн киэн туттар.

Дэ, кырдык, наһаа дыкки дойду быһыылаах. (Чаһытын көрөр) Хайыы-үйэ аҕыс чааһы ааста да, хайдах курдук чабылхайан сырдыгый?! Мин улахан үөрүүм – эһиги уруккуттан билэр истиин доҕорутунуу бу миигин көрсүбүккүт буолар. Онон махталым үөрүүм улахан!

- Миша: Бастаган, кэлбиккэр махтал.
- Саргы: Оҗолоор, кырдык да, биһиги бэс ыйынааҕы күммүт бүтэр уһуга суох. Онон хоноһобутун сынньатыаҕын.
- Ньургун: Соһтоох этин. Сотору окко кириин. Боһуөлэҕ ыччаттара аны күһүн биридэ түмсэбит. Дьэ ол нһин окко кириэххэ диэри хаалбыт уонча хонукка көнүл коччүйэбит. Онон сорох үөрүүлэрбитин онно хаһаанан, дьылгээхтэри сүнсүгүрдүбэҕкэ уонча хоноһону сынньата дьыэлиэҕин! Хаалааччыларга чуумиу, үтүө түүллээх түүнү баҕарыаҕын.

Быыс.

Үһүс оонньоута (Тордүс хартыына)

Матырыаналаах дьылгэрэ, Миша соҗотох.

- Миша: Мин доҗорбун Ньургуну бу күннэргэ олох өйдөөбөһүнүн. Саргыны кытта уруккулуу истин сыһыан. Оттон Сулусчааналыын бэрт судургутук быһаарсаллар, өйдөһөллөр. Оттон миэхэ туох эрэ дыккити уларыйыы таҕыста. Кини көрсөн, «Сулусчаана» диэбиттэн сылаас сүүрэн этим сааһынан угуттуу тарҕанна. Кини көрүүгэ, кубалыы устар нарын көрүнэ сүрөхпин орүкүтэ долгутар, харана күлүк ханыыласнатаҕын курдук тулам барыга чаҕыл сырдык.

Ньургун сылайбыт, илистибит көрүнгнээх киирэр.

- Ньургун: Саргылаах Сулусчаананы фермаҕа тирдэн кэллим. Бүгүн ыччаттар түмсэн, субуотуиньук онороллор. Сарсын Сулусчаана дойдутугар төһнор. Бириэмэ көстүбүччэ, эн биһиги сэһэргэһэ гүһүөххэ эрэ.

- Миша: Сарсын даа...Тоҗо түргэнэй? Уонча хонук ааһа оҗустаҕа.

- Ньургун: Дьэ, доҗоор, оонньообутум оҗус буолан таҕыста. Дьэ, дьыала дьыэтэҕин! Эйигиттэн тугу кистиэмий? Мин Сулусчаананы тап...тап...таптаатым, киниэхэ ыллардым.

- Миша: (Ыксыыр) Оттон Саргы?

- Ньургун: Саргы...Саргы хааларыгар тийэр. Оттон Сулусчаана ураты кыыс, киниэхэ чугаһыахха эрэ наада... Дыккити нэй-

ии... (Илиитигэр өйөнөн олон, тарбағын быыһынан уоран көрөр). Барыта түүлгэ курдук... баата былыкка олон үрдүккэ көтүү...

– Миша: (Бэркэ ыксыыр). Ньургун, бири ойдөө эрэ. Эн Саргыны тэйтэринг, хомоторун сатамат.

– Ньургун: Эн Сулусчаананы мoku диэри гынағын дуу?

– Миша: Суох, суох. Саргы эн ор добордоспут күндү, истин киһин. Ону кэлэтии – таннары буолар.

– Ньургун: Мин бэйэм сүрэҕим тугу этэринэн, дууһам ылынарынан салайтарыахтаахпын. Кырдык, үтүө киһини хомотуу – бөрүкүтэ суох дыала. Оттон эн этэргини, кыргыттар куһаҕаттар! Кинилэр да кэһэйдиннэр ээ.

– Миша: Ол мин ааспыт устугас олоҕум оччотооҕу этиитин сокуон оносто сылдыағын дуу?

– Ньургун: Тоҕо бэрдэй, истиэххэ! Уонча хонук иһигэр оччо «сибиэһэй» өй хантан киирдэ?

– Миша: Эн өйдөө, биһиги оҕо эрдэхпиттэн дөбөннүк бэйэ-бэйэбитин өйдөһөр уратылаахпыт. Мин эйигиттэн ис санаабын кистиир кыаҕым суох. Сулусчаана миигин эмиэ аптаата, урукку ыраас иэйибин уһугуннарда.

– Ньургун: Суох, суох, тохтоо! Артыстаама. Билэбин ээ, эн кыргыттары сөбүлээбэккин. Ити миигин «Саргыны бырахпатын» диэн, Сулусчаана биһиги суолбутугар туора түһэҕин. Суох.. суох ... кинини сүтэриэхпин баҕарбаппын. Тапталам иһин хайаан да охсуһуом. (Эмиэ тарбағын быыһынан уора көрөн олонор).

– Миша: Этэбин ээ, мин киниэхэ бүтүнүү ыллардым, көстүбэт модун күүс киниэхэ тардар. Тулам барыта чабыл уотунан күлүмүрдүү сырдыыр, саныыр санаам сагалы арыллан, сырдык, ыраас саҕахтарга кынаттанан дайар. Истин иэйии, өй-санаа аймааныта иккистээн эргилиннэ, чаччыта оннук! Оо, эмиэ тугунан ... дьолунан дуу, сорунан дуу диэлийэрэ биллибэт!

– Ньургун: Эн да этэри, санаағын тиэрдэри сатыыр эбиккин, дьүгээр буолбатах бадахтааххын. Ол да иһин Сулусчаана кэлиэн тускунан истинник ахтан этэрэ. «Арыт Мишаны көрө олоруохпун баҕарабын, баҕар кинини чугастан билэр баҕаттан буолуо. Киниэхэ ханнык эрэ күндү дьикти баарын курдук» диэбиттээх.

– Миша: Бэйэн онорон, була сатаан, сэһэргиигин дуу?

– Ньургун: Иһит эрэ, этэр курдук баҕар, эйигин чугастык

санаатын. Барыга санаа курдук буоллун, отгон эн кишини дьол-луур кыахтааххын дуо? Улахан таптал улахан сиртибэни эрэйэр. Ол туһунан толкуйдуохха наада.

– Миша: Үгүөбү, кэрэбэ сүрэх тардыстабына, уларыйыы да тахсыа буоллаҕа. Мин аһыыр арыгы аһым мэхэй буолуо диттэбин. Сөпкө сэрэхэттэйэбин. Ол эрээри дьолго тардыстыы дин эмнэ баар. Ол модун күүс мин сүрэхпэр уйа тутунна дин, эмнэ да үөрэ, эмнэ да куттана, дыксинэ сылдыабын. Эрэнэрим, тирэбим – эн эрэ! Да... дьыала табыллыбат түбэлтэттиэр мин икки күндү киһибин сүтэрэбин.

– Ньургун: Ол кимнээби?

– Миша: Эйигин уонна Сулусчаананы.

– Ньургун: (Ойон тураат, Мишаны кууһар). Барыта эн этэрин курдук буоллабына, биһиги табыллыбыт дьоммут. Сулусчаана – эйиэнэ!

– Миша: Ол хайдах?

– Ньургун: (Миша төбөтүн тонсууйар). Манна, этэргэ дылы, магнето уотун хойутаан биэрэр. Бүтүн уонча хонук устата артыыстаабыт дьүһүңнүн баран, сиркилэбэ көрүн. Отгон, дынгэр, бу испэктээкилгэ оонньообут мин, Саргы уонна ийэни буолабыт.

– Миша: Ол хайдах?

– Ньургун: Киһи «Сахаадаҕа» илдьиккэ таһааттарбытын ааҕан баран, мин “Манньык герой доҕордооххун илэ корон, итэбэйэн бар” дин, көрдөһөн суруйбутум. Чэ, мань сиһилини аах, баҕар өйдүөн. (сизбиггэн суулаах суруктары биэрэр).

– Миша: Ол түмүгэ хайдаҕый?

– Ньургун: Өскөтүн кырдык манна (доҕорун сүрэхин таптайар) таптал уота умайбыт буоллабына, ону Мичээр Миша бэйэтэ быһаарды!

– Миша: Ол хайдах?

– Ньургун: Хайа мунун хайдах, хайдах буолан хааллыгы? Хайаан да бу түгэни голо туһунатахпытна сатанар.

Быыс

Тордүс оонньуута (Бэһис хартыына)

Мишалаах дьиэлэрэ, соботох.

– Миша: Доҕорум Ньургун эппитинии, бу түгэни төлө туппатахха сатанар. Хайдах эмэ санаабын этэн, кини сыһыанын билэни хааллар бэрт этэ. Оо, кини тоҕо мин олохпор тосхойбута буолуой? Суолдьут сулус буолан, мин олохпун өрүү сырдата тураары дуу, битэр... бэйи, ким эрэ кэллэ. (Олоро түһэн, кинигэ аахпыта буолар).

Сулусчаана киирэр.

– Сулусчаана: Субуотунньуккут бүтэ оҕуста дуу? Саргы «Сарсын бараһын, хомун, сотору бэйэбит да көмөлөһө тийиэхпит» диэн, эрдэ аҕалла.

– Миша: Сарсын ... бириэмэ ааспыта тоҕо түргэнэй? Сулусчаана, мин эйигин кытта кэпсэттэхпинэ сатаныһы.

– Сулусчаана: (Кыбыста). Мин урут дьиэбиттэн тэйбэтэх киһи, олус табыллан, уруккуттан билэр доҕотторбун көрсүбүт курдук үөрэн-көтөн сырыттым. Ордук эн ийэҕиттэн Матырыанаттан. Ийэлэр эрэдээхтэр бары биирдэр. Оҕолорун эрэ тустарыгар өрө мөхсө сылдыахтыыллар. Оттон Саргы, Ньургун эдьий, убай кэриэтэлэр. Эн олус да үтүө доҕоттордоох эбиккин. Ордук Ньургун. Кырдыга, урут уолаттар маннык бэриниилээхтик доҕордоһоллорун билбэт этим.

– Миша: Ньургун – урагы үтүө доҕор. Кини миэхэ онорбут үтүөтүн төлүүрбэр миэхэ иккис олох наада. Оннук ситтэрбэт үтүөлээх киһи. Сулусчаана, мин эйигиттэн биир суолу билиэхпин баҕарабын. Доҕорум Ньургун эйиэхэ суруйан, эн туохха кэлбиккин бүгүн киниттэн биллим. Онон бэйэм бэйэбэр артыыстаабыт курдук буолан табыста.

– Сулусчаана: Онон?

– Миша: Эйигиттэн көрдөһүөм этэ. Ньургуну бырастыгың – мин туспар үтүөнү онороору уонна мин ... мин ... миэхэ эйигинэ суох олус ыарахан буолсу. Эйигин сүтэрэрим олох табыллыа суох.

– Сулусчаана: Эн тускунан Ньургун ханнык истин тылла-

ры суруйбутун ааџан. «Эн доџоргун эт, оччоџо эн кимнин бил-
лиэм» дигэн мэнгэџэ этилибэтнин илэ билбитим уонна хаартыскаџын
көрөн, суруктары эйигиттэн тутардыы сананарым. “Эн мэнгэџин”
дигэн мин сүрэџим сибигинэйэн этэрин истэр курдугум.

– Миша: Ол аата минин ыра онгостон санаатаџын дин...

– Сулусчаана: Мин урут маңык чугастык ийэбиттэн
ураты кими даџаны санаабатаџым. Бука, кырабыттан аџа тапта-
лын билбэтэх буолан дуу, аџа саастаах дьону ытыктыы, дурла-
хахха туттарым. «Аныгы мэник уолааттары кытта дьолгун холбоо-
мо, испэт-аһаабат, үлэһит киһинэхэ түбэстэргин. Кыыс сааһыра
кутталлаах, олоџу эрдэ гэринэр ордук эйигэхэ, соџогох киһинэхэ,
наада» дигэн, ийэм эрэйдээх куруук айманара. Дьэ, ол иһин олоххо
тардыһан, «Сахаадаџа» суруйбутум. Ону ааџан. Ньургунтан сурук-
тары туттаџым. Онтон атынын доџоргуттан иһигтэџин.

– Миша: Олох дигэн дьикти даџаны. Мин бэџэһээ муммут
кус оџотунуу дьон турдаџына туран, үлэлээтэџинэ үлэлээн сылды-
бытым. Туох да мингин долгуннат этэ. Оттон бүтүн туох баар ол
түбүгэ, киши кэрэтэ, үөрүүтэ барыта мин туспар анаммы курдук.
Эн мин олохпор хаһан да өспөт, умнуллубат сулусчааным буолуох-
хун баџарабын. Аџал, доџоччуок, илигини. (Сулусчаана чугаһан,
илиитин биэрэр. Уол илиитин туттаат, бэйэтигэр сыһыары тардар).
Итэџэй, биһиги ийэлэрбит дьоллоох буолаларын туһугар туох
кыалларын барытын оноруохпут.

– Сулусчаана: Миша, мин эйигэхэ ийэбинин тардыстым,
эйигин итэџэйэбин. (Ор саната суох куустуһан тураллар).

Матырыана таһырдыаттан киэрэр.

– Матырыана: Оџолорум барахсааттар киһи суоџуна
бырастыылаһа тураџыт дуу? Сулусчаана, кэлэн барбытын тоџо
түргэнэй? Кыыс оџо дигэнэ умньамматах киһи эйигин төрөшпүт
оџобунуу ылынным. Бардаххына, улаханчык суохтааччы мин буо-
ларым буолуо.

– Сулусчаана: Мин да...

– Матырыана: (Уолугар туһаайан). Сырыны-айаны ту-
луйар киһи, эн доџоргун ийэтинэр тиэрдиэх да баара. Били Ньур-
гун эппитинин, хайа, хоту кэлбит аагтаах киһи сонун тугу эмэ ил-
дэн, ийэтин да үөрдүө этэ буоллаџа!

– Миша: (Үөрэн) Ийээ, сөпкө этэбин. Оттон эн, Сулусчаана сөбүлэхэбин дуо?

– Сулусчаана: (Түөһүгэр сыстан, сибигинэйэн). Үөрүүнэн. (Саргы, Ньургун, хас да оёолор киирэллэр).

– Матырыана: Хайа, бу оёолорум, ханна ыксаатыгыт?

– Саргы: Эбэккээ, дьүөгөбитин Сулусчаананы атаарыа этибит буоллаҕа дии. Ыраах айанныыр киһиэхэ таһаҕаһын да бэрийэригэр көмөлөһүө этибит.

– Ньургун: Байаннай кистэлэни арыйдакха маннык. Ынырыылаах ыалдыгы мээндэ ытар табыллыбат. (Шампанскайы остуолга тыастаахтык туруорар). Сулусчаана мантан тэйдэ да, биһигини умнан кэбиспэтин курдук кыһаныахтаахпыт. Онон бу киһиэ – биһиэнэ! Чэ эрэ, оёолоор, өйдөбүннүк бэлэспитин аҕалын. (биир-биир кэлэн, хоту дойду сувснирдарын – таба муоһа, мастан оноһук уо.д.а. – аҕалан туттараллар).

– Сулусчаана: Тоҕо кэрэгэй, элбэҕэй? Барыта түүлгэ курдук ...

– Миша: Оёолоор, мин таһаҕасчыт быһыытынан Сулусчаананы дьиэтигэр тиздэргэ быһаарынным. Сулусчаана да сөбүлэстэ.

– Сулусчаана: (Миша түөһүгэр сыстан, кыбыста имэрийэр). Сөбүлэхэн.

– Ньургун: (Ону эрэ күүппүттүү, омуннуран). Бу – саамай сөптөөх быһаарыныы. Сулусчаана, эн бири өйдөө. Билигин Миша эйигин атаарар, онтон эн кинини, онтон кини эйигин, онтон ... суох. Маннык эбит: бастаан Миша эйигин атаарар, онтон эн кинини – хайаан да ийэбинин. Бэйэн билэбин, эбэккэбит Матырыана чункуйбата наада. Чэ эрэ, оёолоор, түргэник (шампанскайы арыһан, кута охсон, туоһу көтөҕөр). Мин бу бакаалы улахан да улахан «баһаар» буоларын туһугар көтөбөбүн!

– Матырыана: Ньургун, айыы эбээт, баһаар диэн улуу алдыархай буоллаҕа.

– Ньургун: Мин сүрэхпитигэр тапталынан умайар «баһаардары» этэбин. Таптал уотунан!

– Бары: (Үрүүмкэлэрин оро көтөбөн туран) Таптал уотунан!

Быыс.

*1990 сыл. Сэттинньи ылы
Сутуруоха сэт*

ЫТЫКТАНАР, КИҢИ ЭРЭНЭР КИҢИТЭ ЭГЭ

(Ахтыы)

Улууспут киингэ Белаай Гора олохтоммута быйыл 30 сыллаах үбүлүүһө чуолаан биһиэхэ, олохтоох дьонно, чэхчы даҕаны, сүргэни көгөһөр, үөрүүтүөхтүк бэлитинэр көрө-бэлнэ түгэни. Хас биирдинбит олохун эйгэтинэр, дьылҕатыгар, дьайыытыгар сүдү киингэ өйдөбүлүнэн махтааллаахтык ахтыллан бэлитиэхпит турдаҕа. Онно бэйэлэрин күүстэрин-уохтарын уурбут чулуу дьоннорбут ахтыллан, өлбөөдүбэт өйдөбүннүк оноһуллара – үтүө дьыала! Оннук санааттан дуу, бу бэлнэ түгэнигэ бэйэм чугастык билбит киһибит Слеснев Иван Перфильевич туһунан кылгас ахтыбын ааҕааччыларга тиэрдэхпин баҕарабын. Киини холкуостаах көргө-нигэр 1931 сыллаахха төрөөбүтэ. Майыар алын сүһүөх оскуолатын бүтэрэн, Дружина орто оскуолатын 10-с кылааһын ситэ бүтэрбэккэ (тобоостоох түбэлтэ түбэхтэн, бырайыаһа суох Якутскай куоракка тийгэн), үп техникумугар үөрэнэ кирибитэ. Иккис кууруска үөрэнэ сырыттаҕына, 1951 сыл күнүгэр аармыйаҕа ынырыллан, муоратаабы флотка түбэхтэн, сулууспатын саҕалыыр. Үс сыл буолаат уопускаҕа дойдутугар кэлэн, Дружина соҕоох уһун улууссатынан киингэ күлүөс бүүрүкэтинэн буорун-сыыһын илбийэ, (хаһан да харахтаабатах) байыаннай мотурус параднай костүүмүн кэтэн, дьонун-сэргэтин сэргэхсигэ хаамыттаах. Оччолорго морфлотка 5 сыл сулууспалыылара. Дойдутугар кэлбэккэ, салгыы үс сыл сулууспатын салгыыр. Дьэ ол кэиниттэн үп техникумун кыһыл дипломнаах бүтэрэн, дойдутугар күһүн эргиллибитэ.

Кэлээт, ИЭК тэрилтэтигэр шкиперинэн үлэтин саҕалаабыта. Биир дойдулааҕын Анна Михайловнапы көргөн ылан, дыгэ-уот тэринэн, маннай буҕаалгырынан, кэлэн коммерческай отделга хас да сыл үлэлээбитин кэингэ сана тэриллибит райгон тэрилтэтигэр райсовет уурааҕынан начаалынньыгынан ананар. Манна киин дьин-чэхчы киин кэпсэтинин, дьорҕоот сырыытын, салайар дьобуруун илэ-бодо кордорбүтэ. Аһыйах сылынан республикаҕа биир бастыг үлэлээх Абый оройуонун райтоба биллибитэ. Оччотооҕуга тутуу учаастага Ураһалаах нэһилиэгэр тэриллэн иһэн, Белаай Гора өттүгэр көһүүтүгэр начаалынньык Илья Николаевич Ефимов туруорсууту-

нан хааччыйааччы быһыытынан тутуу инженерин хамнаһыгар коммерческой отделга үлэбэ ылылыбыта.

Дэ манна Иван Перфильевичкэ, сырыны-айаны сөбүлүүр киһиэхэ, чэхчы даҕаны тоҕоостоох үлэ кустүбүтэ. Саҥа тутуу оборудованиста, матырыяала кэлиитэ кини дыһайытынан, кэпэтиитинэн тэриллэрэ. Оччолорго ПМК сылга 3,5 – 4,5 мөлүйүүн солкуобай үбү туттара, маны таһынан оройуон иһигэр резервнэй транспортнай ороскуокка диэн 80 тыһ. солк. корүллэрэ. Ол да иһин кылгас кэмнэ саҥа оборудованиелаах сыахтар үлэбэ киирэллэрэ үгэскэ кубулуйбута. Оройуон бу тэрилтэтэ республикаҕа эрэ буолбакка, Союзка кытта биллэн, соптоохтук чиэстэммитэ, бэлиэтэммитэ.

Оттон мин ахтар киһим Иван Перфильевич чуолаан салалта өттүнэн сыаналамматаҕа буолуо эрэри, бииргэ үлэлиир кэллэктиибигэр ытыктанар, Илья Николасвич эрбэбэр багтанар эрэнэр киһитэ этэ. Кини үлэлииригэр, тус бэйэтэ хаһаайынны сылдыарыгар кыабы толору биэрэрэ. Халын блокнот курдук чеги куруук сизбигэр укта сылдыара. Дэлэбэ даҕаны киһээни аһылыгар кэлэрин кэтэспит кэргэнин, куораттан телефоннаан, үгүстүк соһутара Наадалаах түбэлтэлэр соһуччу тахсаннар, киин куоракка тийэни, ыйы-ыйынан сүтэн кэлитэлиирэ сонун буолбатах этэ. Сыл хонугун үс гыммыт иккитин суолга ыппыт, дыэбэ-уокка хонор хоноһолуу көстөн ааһар кини этэ. Эдэр, эрчимнэх сааһын элбэх сылларга байыаннай сулууспаҕа ыппыт буолан дуу, майгы-сигили да өттүнэн, туттардыын барыта быһаччы, сыты тыллаах-өстөөх, киһи хараҕар тута бырабыллар дьордоот киһи этэ. Иван Перфильевич эппитэ, онорор да түбэлтэлэрэ көр-күлүү курдук кэпсээнигэ сылдыара.

Элбэхтэн биир түбэлтэни тутуу уолаттара кэпсээн соһуппттара Оччолорго бодон объект үлэбэ кииритигэр малааһыннааһын тэриллэрэ. Туттут комиссия, салайааччылар, тустаах үлэһиттэр түмсэн, астыктык үөрэ-көтө бэлиэтээһин да баар буолара. Биир оннук объект - остолобуой үлэбэ кииритин бэлиэтии олодохторуна. Иван Перфильевич киирэн, «Бу остолобуой малааһына буоллаҕына мин да олоруохпун сөп этэ» диэн, барыларын соһуптут. К.Н. Хабаров ой ылан: «Иван Перфильевич, аас-аас, манна олоһу» дииһынырбыт, «Олорор миэстэбин билинээччибин» диэт, иннигэр тураһа компоту ылан иһээт, хайдах киирбитин курдук судургутук тахсаһа барбыт. Маны истээт, «Эмиэ тоҕо даҕаны ынырыыта суох киир»

сатаатын» дигн, сэмэлиирдин эшнитгэр. «Кыһыырбычча, саамай сырабын бу объект тутуута ышбыта, соҕотох оборудованнетын булуу, аҕалыы. Бэл дьинэм ымыыта буолан, ыйанан турар көбүөрбүн кытта бэриктэһэн, бэлэх биэрэн турабын. Онтон билингэ дигри сирэй-харах ашыышылабын ээ» диэбиттээх.

Хаһан да сун харбат, «Маны сиптистим» дигн этэн көрбөтөх бэйэтэ «Чохчы да ол туһа» дигн сүүрбүт эбитин оччолорго билбитим.

Соһуччу суорума суолланан суох буолуоҕар дигри таптыыр үлэтигэр таһаарыылаахтык үлэлээбитин чугастык билэр доҕотторо, хам-түм да буоллар, ахтан аһаралларын истэн, син үтүө өйдөбүлү дьонугар-сэргэтигэр хаалларбыт дигн үөрэ, уйадыһа саныбын. Бокуонньугу көрдөөһүнгэ үлэлээбит тэрилтэтэ, ордук БРП улахан комонү оҕорбуттара да, хомойуох иһин, көмүс унуоҕун көтөхтөрбөтөҕө. Чугас дьонно, оҕолоро мраморынан өйдөбүншүк оҕотторбуттара. Ийэ кутун туттарбыт Индигир өрүһүн үрдүк сийигэр, күн сардангатын оонньото, орто дойдуга кэлэн олох олорбут, үлэни үрдүктүк туһут бэлиэтэ буолан турдаҕа.

ТОЛКУЙДААН КӨРҮӨХХЭ ДУУ

(Көр-күлүү кэлээни)

Көр. былырыын дьахтар бырааһынньыгар бэркэ табыллан, кэргэммэр тос курдук бэлэх биэрбиттээһим. Үөрэммин, ол туһунан оннооҕор оройуонум хаһыатыгар бэчээттэһитим ээ.

Оттон быйыл эстэн таҕыстым! Эбнитигэр туох барыта, ордук сокуон уларыйа турар кэмигэр, баҕар президенинэн, Ил Түмэнинэн дьахтар бырааһынньыгын суох тынар туһунан сокуон тахсара дуу дигн, кэтэһэ сырыгтым ээ. Сокуон тахсыбата, онон быйыл даҕаны бырааһынньыктыыр буолаахпыт дии.

Бэйэтин туһугар бэрт сүүрүүлээх-көтүүлээх (ордук эр дьоннорго) бырааһынньык күнэ буоллаҕа!

Кырдыга да, олоҕун аргыһа күндү киһигин үрдэн, киһи эдэн буола сылдыарын көрөр туох куһаҕаннаах буолуой?!

Оттон олоххо наар киһилэр атаҕастаммыт ааттаахтар. Бэйэм чааһым бу ойбунэн сөбүлэһим ээри турабын. Былыр да улуу дьоннор уруһуйдарыгар, кэлин устар саната суох киһилэригэр хай-

дах курдук үрүг кубалыы долгулдыҥа усталларый! Эр дьоннор эрэйдээхтэр илин-кэлин түһэн, үрүн үтүлүктэрин үрэн көрбөккө үрдүттэн ууруу-сыллыы, сиринэн соһулар солко ырбаахыларың өрө котоһон, батыҥа сылдыалларың көрдөххө, бэйэм эрэ дьахтар аймах атаҕастаммытын итэҕэйбэт курдукпун! Аныгы да үйэҥ аҕаҕастаммыт аатырдахтарай!

Мин санаабар, сокуон эрэ кинилэргэ суруллар курдук. Ордук аһара үлэлииллэрэ эмиэ көстүбэт. Төттөрүтүн уопуска арааһа бүтүн сылы-сылынан! Эбиитигэр нэдиэлэ бэһис күнэ кылгатыллан хаалла. Сорох үгүс дьахталлар үлэлиир тэрилтэлэригэр чааста-тык санитарнай күннэр буоланнар, нэдиэлэҕэ олох даҕаны аҕыйах күннэ үлэлииллэр.

Ол үрдүнэн багтаммыт-атаҕастаммыт кинилэр буолан иһэллэр. Ханнык да түбэлтэҕэ, баҕарбытын да иһин, чуолаан билигин, киши-лэри багтаан бэрт! Билинни киинэлэри, видиктэри да көр! Хайдах курдук эскирэллэрин... киһи кыбыстыах, чэ ... ити хааллын!

Санаабар аралдьыйан хааллым, бырааһынныкка тугу бэлэх-тиэхпин сөбүй?

Ырыынак дии-дии ытыбыт да, ырбыт, охтубут суохха дылы. Көр, быйыл Саҥа дьылга кулуупка сылдыаары, харахпыттан мага сыстым ээ... Дьахталлар бары кэриэтэ кустук араас өнүнэн оонньуур, күлүмүрдүү сылдыар көмүс былаачыйаланан, киһи утары кыайан көрбөт. Салгын да ачыкыта абыраабат. Оннук сытын уотунан утары чабылыгныыр. Эһиил баҕас маскараакка да кытта таарыйа, электросварщик буолар баҕалаахпын. Онно баҕас утары көрөр инибин!

Эмиэ санаабар аралдьыйан хааллым... Ааспыт сыл Ыт сыла буолан, ыт саҕыннааҕы кэтэн, субуруннаһан ахан биэрдилэр ээ...

Оттон быйыл Сибиинньэ сыла. Сибиинньэттэн туох күндү таҥаһын оноруоххунуй – түүтэ чаарана, тириитэ халына ... Чууцуну да оноруоххун сатамат, сыага да бэрт – сытыйыа турдаҕа!

Оттон сувенирга ...арба мунна. Мунна эрэһиинэ курдук кытаанах дии. Хатаран баран, оҕо эмсэҕин, пепельницаны, чэрэниилэ курдук иһити, тэллэйи даҕаны... син оноруохха сөп эбит ээ.

Толкуйдаан коруоххэ дуу!

1995 сыл. Сутуруоха 13

ААГ АҺА АРЫГЫ ААТЫ КЫТТА АЛДЫАШЫТТААХ

Алга уонус сыллар саҕалананыгыта кыгалак ойуулаах кыһыл арыгылар кырыы-кырыыларынан маҕаһыны долбууругар кыстаналлары саҕана ахсыныны ый сапатыгар үрдүкү органика – Сойуус Үрдүкү сәбиэтигэр быыбар буолар айдаана буолбуттаах. Ол саҕана быыбар бэрт сүнсүлгөннээхтик, дарбааннаахтык барара.

Быыбарынай дигэн ааттанан туһуламмыт дыһал туохтан да ту-тулуга суох, түүнү-күнүһү аахсыбакка, тута толоруллан иһэр. Эр-дэттэн быыбар комиссията тэрниттэн, оройуон кииниттэн бас-көс тойоттор ый кииниттэн үлэлэриттэн босхолонон, нәһиликтэргэ анаардас быыбарга дигэн бэрэстәбинтәлэринэн ананан бараллара.

Мин булчут, хара тыа киһигэ, табаларбын эрдэ сөбүтөр киллэр-рэн, Билин дигэн сәлиэһиэтигэн түөрт көстөөх биһир бөдөн учаастак-ка бараары сырыттапына, сәбиэккө үлэлиир тардыас, чуолкайа суох тыллаах остуорас Кэтиринигэ киһирэн: «Бүгүн оройуон киинит-тэн самолетунаан быыбарынай буодка кэлбит үһү. Ону хайаан да Билин учаастагар илдьэ барар үһүгүн!» дигэн, ыксаан тардыалата эттэт, тахсан барда.

Эмиэ быыбарынай... Кырдык да, самолет кэлэн түстө быһыылааҕа. Кор эрэ, тойотторбут от-мас гүбүктөөх үлэһиккө туох күндүтүн билтэлэр ээ... Сапааларын көтөҕөн, быыбары чэм курдук үөрэ-көтө агаардыннаар диэтэхтэрэ.

Кыладыансыкка тийэн:

– Буодка кэлбит үһү дуу? Сәбиэт бэрэсэдэттэлэ остуораһын бытан, Билин учаастагар илдьэрбэр сорудахтаабыт. Дөкөсө быыба-рынай дигэн суоһурҕаммыт, икки дыһаһыктан ордуу илгөннүн – диибин.

Киһим:

– Бары барыта быыбарынай буолан – кыйахана сапараат, фак-тура суруйан, итин ыскылаакка саҕа киллэрэн эрэр буодкаларыттан икки дыһаһыгы арааран биһэрэр.

Уу ньирэй оҕолуу биһбэйдээн (боростуой да буодкалар буолба-тахтар – маанылаах москуобускайдар), көмүрүө хаарынан икки ар-дыларыгар дыһиннигэ комоот, олох сыарҕабар уурунабын.

Күһүпгү күүстээх-уохтаах табалары күөлгэ кынаттаммытты көтүтэн, сэрэммит сирбэр сизллэрэн, күннүк сирбэр суһаллык тийэбин. Хата бэрэдэбиэһим Баһылай маҕаһыныгар баар буолан биэрэр.

– Дьэ, доҕоор, тойотторбут буодканы ыттылар, быыбарынай буолан ыксаллаахтар, тутта оҕус – диэн суоһурҕаммыга буолан, фактурабын утары анһабын.

Бэйэтэ да ааттыын Бытаан Бааска кумааҕытын ааҕан кынастаһа турда. Мин күүтэ барбакка, дьааһыктарбын ойутан киллэрэн, сэрэнэ ороон, хаардарын ыраастаан биэрэбин. Киһим уһун, кураанах, кэтит долбууругар дьаарыстыгы ууран иһэр.

Хайа мунун... подочуоппун лоп-бааччы туттаран, сылаабын сыһыа таһаарарга сылтахтанан, биир буодканы агылаһаары турдахпына, маҕаһыын аана аһылла биэрдэ, бэйэтэ да кыараҕас дьыһүрүн туманынан бүрүллэ түстэ. Ону кытта бэйэтэ да бөдөн (2 м. чугаһыыр үрдүктээх) Бүөккэ дэнэр бэйэбит ыччаппыт, билигин эргин тэрилтэтин солбуйааччы дириэктэринэн үлэлиир киһи, хаар буолбут саҕынһаҕын гэбэнээт, үллэ кыһыраат:

– Тоҕо дьаһал баарын үрдүнэн миигин ылбакка кэллин? – диэн ыгыалаата. «Мантын быыбарынай ээ...» диэн, бэрэдэбиэс Баһылай сэтэрдэн биэрэр.

Бу алдьархайы! Били тардыас Кэтирнис кэлэбүйдии-кэлэбүйдии. Бүөккэ диэбитин буодка диэн истибит кыһыбын! Күөрт ыт күлүүтүгэр, эриэн ыт элэгэр бардаҕым ол!

Онтон ыла Хабырылла аатым хаалан, Буодка Бүөтүр буолбутум.

Аат аһа арыгы ааты кытта алдыаппыттаах.

1962 сыл. Кэбэргэнэ сыл.

САЛЛААТ ҮӨРЭБЭ

(Кор-күлдү ахты)

Өстөөх кимэн. Москваға чугаһаан иһэр кэмэ этэ. Күһүн (оттоон бүтүү кэһинигтэн) «эр дьону саллаат үөрэбэр үөрэтэлэр үһү» дигэн сурах бэйгэ да тарбахха аабыллар дьыгэлэх кыра сөдиэнньэбитин тилийэ сүүрэн кэбистэ. Күүттөрө барбакка, билэр уоллара Ньюкулай Черев оройуон киһинигтэн кэлбитэ. Бэйгэ сэрригтэн кэлбитин байыаннай танаастаах, түһүгү эр хас да значоктаах (оччотооһуга байыаннай үөрэх нуорматын бэлгэлэрэ этилэр).

«Оо, ол аата хотторон эрдэхини» дигэн, дыахталлар өгтүлэрэ айманаллар ээ да, эр дьоннорбут толоругастара сыттаға. Буолар буолуохтаабын курдук ылыммыттара. Командирдара биһир сыгыы-хотуу, апаардас хайыһарынан да сүүрүүгө улуус биһир кигэн туттар, инникигэ элбэх эрэһинилээх ыччага этэ.

Биһирдэ улахан илиис кумаабылаах дьонноругар боһүөлүк орто-тугар туран (биһиги «оһолор, мэхэйдээмин» дигэн, үүрүллэн, ыраахтан көрөн эрэ турбуһнут), бэрт элбэби кэһсээбитэ.

Нонүө күн эмгэ мунһан, устуруойдаган, ким ханна туруохтаабын өйдөтөн, ким кэлбитин билээри ааһан эрөйдэммитин ойдуубүн.

– Саллаат араспаанньатын этэхшинэ, тута «Баарбын» дигэхтэ-эххин.

Онуоха аҕаларбыт буолумматтар:

– Эрэйдэһимэ, биһигини хос аанытын кытта ааттаа. Оччоҕо чуолкайданыа. Ити Рязанскайдар иккигэлэр – ини-бии. Оттоон Мэхээ-лэлэр эмиз. Биһирэ Лэбэй, агына Эгэр – дэһэн ыаһыахтаһаллар.

Командирдара:

– Чэ, сөн – дигэн сөбүлөһэр – биһигин салгыы хаамарга үөрэтин. «Биһир, икки, үс» хамаанданан атахтаргытын тэһинигит. Хаамыы ханас атахтан саҕаланар. Бу курдук – дигэн көрдөрөр.

Онуоха Хабырыныс хадаара өгөн:

– Сэрингэ ханас да, уна да атах бастыыра сии ини. Эмгэ тутуун бичигэй!

Командир:

– Чэ, мисэстэһин эр хаамын. Биһир, икки, үс. Левый, левый.

Онуоха Лэбий Мэхээлэ миигин ынгыар диэтэбэ:

– Тугуй, тугуй – диирэ бэйэтэ хамаанда курдук иһиллэр.

Салгыы командирдара:

– Сарсын урут эппитим курдук мастан сааны онорон күрдьэхтээх кэлэбит. Өстөөбү хардары кимэн киирэн, төттөрү үүрэри барыахпыт. Холобур, маннык соруудабы толоруохпут: өстөөх биһиэхэ сарсыарда саба түһээри, ити колуйу булгуннабар окуопа хаста сытарын «Ураа» хаһыынан киирэн төттөрү үүрүөхтээхпит.

Онуоха дьоммут:

– Кэбис, бука бары түмсэн сүүрэрбит, «Ураа» хаһыытыырбыт табыллыбата буолуо. Барыбытын хаттаан, дьууктаан кэбиһиэхтэрэ. Ол кэриэтэ буор хаһан сылайбыт дьон утуйдуннар. Биһиги тыаһа суох, саһан киирэн, дьууктуохпут, төттөрү үүрдэхпитинэ, эмиэ кэлиэхтэрэ – диэн кырдык-хордык курдук биһиги дьоммут сөбүлэспэттэр.

Кэлин биһиги үөрэнэр кэммитигэр дьарыктаналларын көрөрбүт. Мас сааны биир илиигэ, атыныгар саах күрдьэр мас күрдьэби тутан, сорох өйөнөн, сорох хайыһардытты икки илиилэригэр тайанан тураллара. Маннык саллааттарынан аатырбыт Гиитилэр армиятын Москваттан Бэрилиингэ тийэ үүрүөм диэтэххэ, саныыр санаа да сиппэтэ.

Кэлин аҕам:

– Бу Уйбаан киһини оһоллообут буолбаг дуо? Булгүммүн, түөспүн – диэн аяаккалыырын өйдүүбүн.

Бука, ол ыстыыктаах атаакаҕа оһолломмут буолуон сөп. Кэлин туох да буолбатабын курдук «саллаат үөрэбэ» сүппүтэ. Өстөөх Москваттан үүрүллүбүт кэмэ буолуохтаах. Ханныгы да иһин оччотообу биһиги аҕаларбыт сэриилэһэргэ кыайан үөрэммэтэхтэрин иһин иккис фронна чаччы хорсуннук сэриилэспиттэрэ.

БӨЖӨС НЬУКУЛАЙ

(Дыннээх кэсээн)

Николай Абыйчанин «Быданнаабыта» дигэн киингэти-
һарбытгааҕа. Оттон мин киинни ойдүүр буолуохтугтан билэр
буолан, киинни кытта бииргэ сылдыбыт аҕам этэринин. Бөжөс
Ньукулай диибин. Аҕабын кытта саастыы курдук (аҕам 1902 с.
этэ) буолуохтаах. Сурукка киирэринэн Сленцов Николай Васи-
льевич – Куһаҕан Ньукулайынан ааттанара. Ол тороһуттара
оҕолоругар олүүдөөх буолан, «күрөгүн» ааттаммыта дигэн
эбэм этэрин истэрим. Бэйэтэ да аат оностон, истэ үөрэнэн,
өһүргэммөгө. Кэлин, улаатан иһэн «Били Ньукулайбыт» дигэн
сүтүктээн санаралларын үгүстүк истэрим. Оһон куһаҕан аага
улам-улам симэлийэн, «Били» дигэнгө көһөрүлүбүтэ. Кырдыга
да, уһун күнүгө уон тыһы санарбат, аа-дьуо чуумпудук оноруоһун
оноро, модун аал чуумпу өрүскэ уста сылдыарын санатара. Көстөр
көрүнгэ да, оччотооһу аҕыйах киһинээх тыа нэһилиэгэ да буол-
лар, тута харахха быраҕылар бөдөн киһигэ көрүниһэ. Үрдүгө да
икки мэтэрэбэ лаппа чугаһыра. Хапсаҕайдаһан тустууга кил-
лэрингэ бииргэ төрөөбүт быраатын ыйааһына сүүсчө киһигэ
тийэр, оттон үрдүгө 191 см. чугаһатар эбит этэ.

Кээмэйдээн мөхтөрө сылдыбыттарын истэн, «Хайа Көстөкүүн,
били убай Ньукулайга кыра курдук көстөрүң ээ» дигэбинер. «Эс,
ол киһи тусна. Кэпсээнэ бэрт буолан, бэйэтини кыабын билдирбэтэх.
Аһаардас аһырынан эрэ дьонугар аатыран, бу сиртэн бараахтаа-
быта» дигэн хомолтотун биллэрбигтээх.

Ити кэпсэтин кэнииттэн сотору буолаат былыс булан, Ньукулайбыт
туһунан ахтысыһынныт. Мин: «Эн да убайтыһың тайҕабытыгар эл-
бэхтэ булка-аска, окко-маска сырыттаһытына, киһи киһиттэн чор-
бойор күүһүн биирдэ да көрдөрбөтөҕө дуо? дигэн соһуһуугаабым.
Онуоха: «Бэйэн билбэни, биллэ- көстө сагаабата. Быраат буол-
лан дуу, минни кыра дигэн сэнни саныырын билэрим. Кырдыга,
кутум-сүрүм баттанара. Хачыр таас истиэнэҕэ хааттарбыт курдугум.
Сорук-боллур оҕолуу кыраҕа да сорунара. Тыа оҕолоро буолан, аар
тайҕабытыгар бииргэ сылдыбы ханна барыай? Чэ, онтон ойдоон
хаалбыһын кэсепим» – дигэбитэ:

- Биирдэ: «Оттор маспыт ыраатан хаалла, онон бүтүн маста-
ныхпыт. Мин табалар суолларын таһаара бардым. Бу күөлбүт
атабар тумулга бөдөн курун мастар көстөллөрө. Тэйиэс да буол-
лар, хайыахпытый. Эн тийэн, охторон эр. Кэрчиктээмэ, төбөтүн
эрэ быс» диэн соруудахтаабыта.

Мин сүүрбэбин лаппа ааһан, оту-маһы тардан көрөр сааһым
буоллаба. Ардыгар ол да курдук сананан ылар быһыылаабым.
билигин өйдөөтөххө (мүчүйэн күлэн ылар). Ыйбыт мастарын
нэһииччэ булан: «Бу да киһи, бачча ыраахха хайдах таһаары(кыр-
дык да биэрэстэ анаарыттан лаппа ордуга)» диэн саныы турдах-
пына, убайым кэлэн: «Охторо илик эбиккин дуу? Табалар ыраап-
пыттар чинчилээх, чугастара буоллар, табанан таһыа, кэрчийиэ да
этибит. Биир үлэ буолуо эбит, чэ, хайыахпытый.

Биир бөдөн собус тииги охторон, мутугун солуу охсон, төбөтүн
быста.

«Чэ, мин суол таһаара таарыйа маны ильдэ туруум. Кыралары
ылыма, бөдөннөрүн» били маһын ортотуттан өрө көтөҕөөт, эрий)
тутан, санныгар бырабынна.

«Кураанах-кураанах курдук» сана таһаарда.

Мин дыктиргээн, «Дөксө киһин чэпчэки диэн мыынар дуу.
көрүөхпүт, балааккабыт да тэйиэс» дии санаатым.

Чочумча буолан баран, сүгэлээх, былаах кэллэ. «Тыаба
хаардыйбыт эбит, суолу таһаара» диэт, убай икки бөдөн мастар
төбөлөрүн холбуу баайаат, соһон курулаппытынан бара турда.

«Убай туох эрэ буолбут дуу» диэн, дыксинэ санаатым.

Мин 3-4 маһы охторуом икки ардыгар киһим бу баар буолу
түстэ. Аны иккиэн кэртибит.

«Чэ, аны иккиэн таһыах» диэт, эмиэ икки маһы быалыы охсон.
соһон бара турда. Мин да абалана санаатым, бөдөн буоллун. Хар-
са суох эндэбэ охсон, кэнниттэн батыстым. Маннай, кырдык.
илдьииһибин дэммитим баара – улам-улам багтатан, дөксө биирд)
-иккитэ маспын сиргэ түһэрэн, тохтоон, сынньана сырыгтым.

«Мин да ажаллым» диирдии, эндиргэ бырахтым. Убай көрөөб.
санарбакка мүчүк гынна. «Кини да буоллар астыммыт ээ» диэн.
үөрэ санаатым. Ол күн халыг болтуону кэтэн, чэйдии-чэйдии.
маһы таһыа айдааныгар түстүбүт.

Киһим отой холкутугар түспүт курдук. Мин сылайан, балаакка итиитигэр тагтаран, утуктуу олоробун. Онон уум быһыһынан «Ордук тыаҕа сылдыар киһи харыстаммата, баарынан мөхсөрө ордук. Оччоҕо үлэ тахсыыһаах, сынныаланнык, холкутук сылдыаҕын» – дириг уум быһыһынан истэrim. Кэлин санаатахпына, мнигин билгэли, хотуулаахтык сырыт дин үөрэниит быһыыта эбит.

Көстөкүүнүм айаҕа аһылыбыт.

- Иккис түбэлтэ. Мин икки оҕолонон, ланпа сааһыран, кини кэхтэн эрэр кэмэ этэ. Бизэс уонун ааһан эрэрэ. Биридэ сааһыары, тоног саҕана Силээниээххэ тайахтыы дин барбыгтаахыт. Дружина суолуттан көс курдук туораан, «Таннары» сизин төрдүгэр балаакка тардынан хоннубут. Кини хаһан да ыттаммата, оттон мин ыта суох аар тайҕабар тахсааччым суох. Ыт дин доҕор эрэ буолбакка, көрөөччү-билгээчи буолаҕа. Үчүгэй үөрэхтээх ыт булчута сытаҕа. Үөрөгө таарыйа дин улахан ышын хааларан, эдэр ытым оҕотун илдэ барбытым. Бу иннинэ 2-3 бөдөн булка түбэхэн турара. Онон бэйэтэ да хаайыа дин эрэнэ саныырым. Киһэ, дыбар түһүүтэ, түүнү быһа тонокко хаамаары, туут хайыһарбытын кээн аттанныбыт. Хага биһиги дьолбутугар көс курдук хаамаары, биир тайах суолугар түстүбүт. Ышныт сытырҕалаан биллэ, ыйылаата. Мин үөрэ санаатым. Ышын ышпакка, чугас баар сибикитин биллэхпинэ, биридэ ытыам дин быагын ыта тутан иһэбин. Балайда барбыныт кэниэ ышныт ыйылаан, түс да түс буолла. «Чэ, бардын» диэт, ытан кэбистибит. Ышныт утаакы буолбата, үрэн моргуйа түстэ. Биһиги кэнииттэн сампай уобустубут. Ышныт үрэрэ уурайан, ойоҕоспутунан тэйнэс үрэрэ иһилиннэ. «Убай, манна кэтэһэ түһүөх, иннин биэрбэтэ, баҕар хаайан аҕалыа». Син балачча чуумпуруу кэнииттэн ышныт бэрт тэйнэс иннибит диэки харса суох үрэрэ иһилиннэ.

Убайым: «Бэрт хоодуот, бөдөҥ булт түбэспит, ыкка утарылаһар, ол иһин кыһыран, баатырҕаан үрэр буолаҕа.» Ышныт да чуумпуран биэрбэтэ. Биһиги экирэннигэ буолабыт да, кинилэргэ чугаһаан биэрбэспит. Сылайы-элэйни буолла.

- «Аны куоттардыбыт, ыраах сире кэлибит. Төннөргө» - дин, убай быһаарда. Мин: «Оттон ытым» динбин. «Сылайдагына, кэлэр ини» - убай холку. Биһиги дьэ холкубутугар түһэн, аа-дьуо дьылгээн истибит. Кырдык да, ыраах сире кэлбиппит. Аны аҕыйах чааһынан ириэри буолсу. Биһиги сыыдам соҕустук баран истэхнигинэ, ха-

рааран турар тумул сағатыттан тайах ыстанан тахсар. Кэнниттэн ыппыт иһэр эбит. Биһигини билэн, «Дьэ ажаллым» диирдии үрэн моргуйда. Биһиги, бэлэм дьон, утуу-субуу ытан, умсары хорулуннардыбыт.

«Балааккабыт мантан, төһө да эргийэ-буруйа кыйдастарбыт, көстөн итэҕэһэ суох быһыылааҕа. Эн баран, балаакканы оттон чэйгин бэлэмнээ, мин астаан баран, тийиэм» – диэн соруудахтаата. Хайыы – үйэ күн сылытан, туут хайыһарбыт багыллар буолбута.

Туһугар ыксаабыта буолан, оһохпун оттон, саҕа чэйбин сылытан истэхпинэ, балаакка ойбоһугар туох эрэ лис гына түһэрэ иһилиннэ. «Эмиэ туохпут саба түстэ» – диэн соһуйан, балааккам аанын арыян көрдөхпүнэ, убайым хайыһарын уста турар.

Тийиэн көрбүтүм, тайабым бүтүннүү бу лөскөйөн сытар.

– Хайа, хайдах... – диэтим быһыылааҕа...

– Чэ, чэ, хорой дии ... түөрдүн эрэ аһан эрэр бадахтаах.

– Оттон бу иһэ..

– Иһин ыллаҕым дии

– Оттон хаардаах дуу

– Хаана бэрдиттэн, көмүрүө хаары хаалаабытым.

Дьэ мин соһуйан, анаардас сааскы ууламмыт хаар да ыйааһына иһинээҕэр наһаа чэпчэкигэ суох буолуо дии санаан, суон титирик маһынан үлгү сынһан, тайах иһиттэн хаары хостоон таһаарар үлэлээх киһи буоллум.

«Ноххо (хаһан да миэхэ нохоо диэччитэ суох этэ), эн мээнэ сүктө-көтөхтө диэн, кэпсээн оносто сылдыаарыгин. Кэпсээн омуннаах буолааччы, бу хоругун этэрин сағанааҕы аарыма атыыр тайахха кубулуйуо. Бэйэтэ да көтөх, туох оннук ыйааһыннаах буолуой» – диэн сүгэ-балта курдук сэрэппиттээх. Онон кырдык көстөр көрүгэр да баар билиннэрбэт күүстээх эбит диэн, киэн тутта санаабыттаабым.

«Куола, кырдык да, сайыннары-кыһыннары олохторун устата окко-маска бииргэ куодарыһа сылдыбыт дьоннор. Эн аһан аты өлөрө сыспытын быһыаабыта. Ньюкулай туһунан хаһыакка суруйбуккун өбөлөр аахпыттара. Ол омуна суох, көлөгтүбүт аты туруоруо суоҕа дуо» – диэн өйдөгөн.

Көстөкүүн аны бэйэбэр саба түспүтэ. Быраата Көстөкүүн сахаттан киһи үрдүнэн көрбөт, эмиэ дьонугар-сэргэтигэр, сэрэйэн дүбүөттүк буоллар, биллэр киһи этэ.

Уолаттар биридэ кэпсээн турардаахтар. Урут табаны бөһүөлгөк аттыгар хараалга хаайан өлөрөөччүлөр. Онон бары турар – гурбат кыгтааччы. Табалар хараалга киирбэккэ, биир айдаан. Киһини үлгү көтөн барааччылар. Биир оннук түбэлтэҕэ табалар хараалга киирбэккэ, төттөрү түһүү, дыону түһүөри көтүү буолбутугар Костокүүн маһа суох утары сүүрбүт. Баран иһэн, иһингэр турар суон тигириги тосту туган, утары сүүрбүт. Кырдык да, ситэ тоҕо илик тигирик мээнэ тосту туттарбатын киһи үкээ билэр буолуохтаах. Онон быраата Костокүүн даҕаны сиһинэ буолбатаҕа чахчы.

Кырдык, аҕам кэпсээнинэн тутуу маһын бэлэмни сылдыан буолбут түбэлтэни кэпсээн, Ньюкулайы кыайыгас дигэн кэпсирини олохтоох хаһыакка сиһини соҕус суруйбутум. Онон аҕам волокушанан дуҕалаах атынан 6 – 7 м. усталаах бэрэбингэлэри биэрэк үрдүгэр ажалара. Үрэх үрдэ буолан, бэрт бодон, хойуу талахтаах. Биир үчүгэй суол тахсыбакка, атынтан атын сиригэи суол таһаарынан таһыы мээнэ буолбатах этэ. Ордук аҕам курдук кыайыгана суох киһиэхэ. Оннук биир сырытыгар соһуллан иһэр маһа олуллан, аты волокушалыыны бүтүннүү гизэрэ быраҕан кэбиспит. Ага көлөтгөн, хараҕын араастаан көрөн, гизэрэ таһыллан сыһыт. Аҕам (ааттыын хаһыылаах) «Аг өллө, аг өллө» дигэн хаһыытаан, тыа баһын сатарыптыт. Ону истэн, Ньюкулай чугас туран (ыксаабат бэйэтэ), ойон тийээт, аг багтыы сыгар олбуобуйа маһыттан ылаат, оро көтөҕөн, суол нонүо өгтүгэр ылан бырахтыт. Бэл багтанан олула сыгар бэрэбинэ төбөтө суон талахтар үрдүлэринэн көппүт. Ону көрөөт аҕам кыһыран, «Итиччэ кыахтаах эрээри мас төбөтүн да кыайбат киһини күнүн ахсын эрэйдни сылдыаҕын» дигэт, аг гэһинини быатын Ньюкулайга туттарбыт. «Аны бэйэҕ дьарыктан» дигэт, бара турбут. Огтөн Ньюкулай эҕи кытта сылдыар киһи, собүтөгүгэ дии. Аҕам дэ иннэ гынан «Ньюкулайым сыһыатта» дигэн, астына кэпси-кэпси, күлэрин ойдүүбүн. Кырдык да, Ньюкулай көрүнэ эрэ буолбакка, таннар-туттар танаһыгар тийэ киһиттэн ураты туспалаах этэ. Сайын биһигинини Намы Күөл, Байаанка биригээдэтигэр кулун охсооччу этэ (ог устата). Ол аата сайыны быһа от атын үлэнигэр кыттыбакка, күн ахсын от охсоро. Үлэнир да бириэмэтин бэйэтэ көрөн, талбытынан сылдыааччы. Хотуурун сайын устата тантаммаг. Элэйбит биир иһини тутта сылдыааччы. Түптэни оттон, уоскуйабыт. Буолумуна, онүрүк да куйааска илгээх болтуону

кэтэн, эбиитигэр ортогунан ыга курданан, оччотооѳу американскай куултан тигиллибит сэлээппэтин кэтэн, хараѳын туһунан эрэ баар кыракый сиитэ быһынан корон, тыа саѳатыттан саѳалаан, күөл кырыытыгар диэри уһун тэлиини эргитэ охсон эрэрэ билигин да харахпар көстөргө дылы.

«Бу Ньюкулай аты тардан, бачча өнгүрүк куйааска кыһыннылыы танна сылдыарын баар ээ» диэн, ордук дьахталлар соѳо - махтайа эттэхтэринэ: «Хата эһиги баар – дьикти дьон. Күн уота ититэрин танас хаххалыырын билбэккит» диэн хардарара.

Отгон кини асаһын оѳо эрдэхпиттэн билбит буолан, дьиктиргээ-бэтим. Бар-дьон даѳаны соѳо - махтайа сылдыааччыта суох. Буолуох киһи буоллаѳа диэх курдук сонун кэпсээн буолааччыта суох. Ол эрээри улаатан баран, икки түбэлтэни көрөн, дьулайан, бэркиһээн турардаахпыт. Мин аармыйаттан кэлбит 1955 сыл сайыныгар Индигир ырбыылаан турдаѳына кустуу диэн, Кэбэргэнэттэн үһүөн – биригэдьиир И.И. Слепцов (худоһунньук Петя аѳата), убайым Өлөксөй буолан – Майыар Намы Күөлүгэр кустуу сатыы барбыппыт. Халын хаардаах кыһын буолан, уу тахсыбыта дэлэй этэ. Ордук алыыларга. Агаардас ууну кэһии, эбиитигэр аллараа өгтө муустааѳа, сүгэһэрбит ыарахана суох да буоллар, ферма сайылыыр сыһыны күөлүгэр сылайан тийибиннит.

Ньюкулай өгтөөһүнгэ, сир оноһуутугар сылдыарын Иван Иванович эппитэ да, киһибит суоѳа. Биригэдьиир киһи билиэ суоѳа дуо?. Ойбон Күөлүн сиэнигэр үтэлэхэнэ олордоѳо – диир. Күөлбүт бэрт чугас. Таба суолунан быһа түһэбин. Эппитин курдук сиһи төрдүгэр күөх буруо унаарыйа түһэр. Тийэ охсобут. Дьэ, сылайан, аччыктаан кэлбит дьонго киһини үөрдэр-көтүтэр отуу этэ. Аһа дэлэйэ. Иван Иванович наһаа көр тыллаах, мүчүк гына ыйыта, кэпсэни олордоѳуна, киһи эрэ сэргэхсийэ, үөрэ-мичийэ тураргын бэйэни да билээччин суох. Ол сиэринэн «Хата, бу Ньюкулай хантан биһиги кэлэрбитин билэ охсон, бачча дэлэй аһы бэлэмни оѳустун?» – диэн үүйэ-хаайа тутар.

Ньюкулай холкута баара: «Хата, кэлбит дьон кэпсээннит, олору хайдаѳый?» – диэн өр киһини көрбөккө сылдыбыт киһи хайыан-утары ыйытар киһи буолла.

«Ээ, эмиз оннуктаах этибит дуу» диэбиттии, биирэ сэбиэт бэрэссэдээтэлэ, атына биригэдьиир дьон быһа – бааччы кэпсии олоҕу

дулар. Ньюкулай ол быһыһыгар тэлгэтэ уурбут күөх отун үрдүгэр отууттан тэинэс турар алтан хобордообун аҕалан, мас хамыйаһынан буспут өттөрүн өрөһөлүү хоторо охсор. Минин сыатын холбуйан, биір сыыпка гэрлэкэбэ, минин атын гэрлэкэбэ сыа - сым курдук тутан, кутугалаата. «Сылаас эрдэбинэ» дигэн, биһигини ыһырда. Биһиги ону эрэ күүнүтүү, ачыктаабыһыт бэрдинтэи барытын сиэх курдук үрдүгэр түсөнүтү. Сааскы кэли күс минни эһэ, сыата - элбэһи ситиэ дуо? Кэли онтон-мантан гардыалаһан ситибит да, тото-хана быһыһыттыдыбыт. Ньюкулай үгэһинтэи кырытынан кынначчы олорбут. Сигэххэ дуу, сэмгэххэ дуу диирдин унуохтарын ылбаан ылла. Тусна ууран, бэрт бытаанчык аһы олоордо. Киин уруккуттан бытаан аһылыктааба, чааһы чааһынан олоорооччу. Онон кинини көрө да барбакка, хата, утуктааһын барда.

- Чэ, уолаттар, Ньюкулай аһын хаһан бүтэрэри. Билигин да көс курдугу хаамар дьон бардахныт дии.. Ньюкулай, үлэбин кордүм. Күөлүн унуоргутун да үчүгэйдик өтгөөбүт буолуохтааххын. Икки сиргэ ханааба хасныккын дии, үлэи да үмүрүйэи эрэр эбит. Аны хас хонугунан Билигэ тийэбин?

- Билигин аны 2-3 ханаабаны хаһарым буолуо. Бу Ойбон Күөлүн унуоруга (ардах түһэи) үчүгэйдик өртөммөтө. Ону коруом. Түөрт хас хонорум буолуо.

- Чэ, үчүгэи, ферматтан сылдьан кустуом. Оно минни көрсүөн буоллаба. Санаарбаама, үлэбин аабыллыаба - дигэи, Ньюкулайбытын кытта дьэ илти түтүһан, арахсабыт.

- Уолаттар, дьэ дьэ дьэ биһигин кордүтүт дуо? Тотуом суоба дигэи ити түөрт бодон сордону эби үөлүммүт - дигэи Иван Иванович кэпсэи истэ.

- Оттон эи баччаба кэпсэм дигэи болдьооботобун дуо? - дигэи ыйытабыт.

- Хантан, кимни эгирэмий. Киингэхэ ити дигэи. Икки чабылла, икки куньалгы, биір мороду мэинэ. Тонного да буолуо. Эгэ дии түөрт хонугунан тийинэм дигэи. Аны Билигэ тийинэр дигэи аска кыһаммаг буолуохтаах. Хата бүтүн аһан бүтэрэ дуу - дигэи Иван Иванович мүчүк гына-гына хааман истэ.

Мин төһө да элбэһи күөстэммитин кордорбун, соччо дыктиртэи барбатаһым. Окко сылдьан, оһооһор буолуох бүтүн оттуур бири-гээдэ соһон турар. Ону корбүтүт билигин да бааллар. (Че-

ремкин Николай Николаевич). Төһө да сааһырдаллар, ону бэркэ өйдүүр буолуохтаахтар. Намы Күөлгэ ол сайын эмиэ «Бастаанка» биригээдэтигэр оттообуппут, толору уонтан тахса киһилээх биригээдэ этэ. Аҕам биригээдьиир. Аһылыгы кини булааччы. Биһигиттэн чугас Алыы Күөлүгэр балыктыыра. Хойуу эмис сордоннооҕо, хаахынайдааҕа. Илимигэр куоҕастар тутан, бэркэ эрэйдииллэрэ. Хата кинилэри буһаран, биһиги бэркэ того-хана аһыырбыт. Күнүскү омурҕанга уоннуу киилэлээх икки солуурга толору хаалаан, бүтүн биригээдэ дьоно бииргэ аһыырбыт. Ону бэрт эрдэ тахсан, дьахталлар буһаран тоһуйаллара. Биирдэ ол курдук аһаары олордохпутуна, сарсыарда бөһүөлөккэ барбыт уолбут akka толору ыптыырдан, сана бултаммыт кэлии уомул балыгын аҕалбыта.

Аймалҕан буола түстэ. Аҕам хамаандалыы үөрэммитинэн «Түксү, аны сордону сиэниллибэт. Индигир эбэбит кэлии уомулун сиэхпит. Дьахталлар, ити буспут күөспүтүн күөлгэ киирэн кутуу, уомулу күөстээн» диэн, дьаһал биэрэр.

– Кырдык даҕаны, ону эрэ күүппүттүү, хаптаһын, быһах үрдүгэр түстүлэр. Ньюкулай ону корон:

– Тохтуу гүһүн – диэт, биедэрэлэр үрдүлэригэр түһэн, күөл кырыытыгар аргый аҕай хааман дөөдоннүү турбута.

Сотору буолаат, дьахталлар уомуллары куулга хаалаат, ордугун булууска угаат, күөл кырыытыгар суксуруһан тийтэрэ баара. Ньюкулайдара хайыы-үйэ тыыны умсары уураан, күөх оту устатын тухары тэлгэтэн, буруолуу сылдыар сордоннор эттэрин субуруччу тэлгэтэ сылдыара. Дьахталлар Ньюкулайтан биедэрэлэри ылаат, хатырыктаан, күөстүү охсон, отууларыгар тахсыбыттара. Оттон Ньюкулай бөдөн дулҕаны быстан, олоппос оностон, тыы биир уһугуттан кэннинэн сыҕарыйан, аһыы хаалбыта.

Дьахталлар кэлбиттэригэр уомул күөһэ толору оттуллубут отуу уотугар оргуйан, үрүн туманы түһэрэн, биедэрэлэр көстүбэт буолбуттарын көрө охсон, оллоонтон түһэрэн, уоттан тэйиэс уурдулар. Аны бытаанлык буһараары, мас хамыйаҕынан сэрэнэн булкуйа көрө-истэ турдулар. Оттон биһиги, мэник уолаттар, Ньюкулайбытын көрө бардыбыт. Күөлүн диэки хайыһан, тыытын уһугуттан саҕалаан, баара - суоҕа миэтэрэттэн эрэ ордук сири барбыт этэ. Оччогооҕу мас тыы улахан, уһун буолара. Устата үс миэтиртэн итэҕэлэ суоҕа. Онон Ньюкулайбыт билигин да өр олорууһу дииһи буолбута.

Дьоммутугар кэлэн эиниинитигэр: «Эһиги мэлһэйдөөмөн, бэйэтэ да быгаан аһылыктаах буолааччы» дэһэн, биһигини баран көрөрбүтүн бобон кэбистигэр. Ол икки ардыгар күөс хоторудуан, эбэбит эмис уомулун амсайар айдааныгар түстүбүт. Сордон эһиги үксэммит дьон, кырдык да, киһи айаһар киирээт уулар сылаах уомул минньигэһин эриэхсит. Бары да дуоһуя, үөрэ-кото аһаан, «Хаһан да үдэ дьонно буолаахпыт» – дэһэн, суһаллык хомунап, үлэлип киирип буола. «Хайа, били Ньюкулайбытыгар» дигэн эр дьон үөгүлээбиттэрин ситэ да этиттэрбэккэ, «Үс кэрчиги уурдубут» дэстигэр. «Сон, сон, ол үс да кэрчиккэ Ньюкулайга мигэтэ костүөбү» дигэн ким эрэ чаһаарар куолаһа иһилинип.

Биһиги бэдиктэр хаалан, Ньюкулайбытыгар тийээн истэхпитигэ, киһибит сана туран, ханна да сордон эгэ костүбүт барыта унуоҕу окко суулуу тутан, күөл кырыытыгар быраһаат, тыгыһы олорто. Өссө уу кэлэн ылыа дигиттин, орө тардан кэбистэ. Ньюкулай оту-уга кэлиитигэр:

– Бу эйиэхэ хаалардылар – дигэт, били уурбут үс кэрчиктэрин утары уунабыт.

Киһибит иннигэр уурунан олорон, бэрт минньигэстик аһын олорто. Биһиги дыктиргин көрөрбүтүн сэрэйи: «Уолаттар, тоһо-тоххут ээ, бадаһа» дигэт, биир кэрчинин биһиэхэ утары уунар.

– Суох, суох. Эмис буолан, элбэҕи сибэбэбит – дэһэн, куотуна-быт. Ньюкулайбыт ураһаһа утуйар буолаһар киирэн хаалбыта. Оттон уомул кэрчиктэрэ хаалбатахтар эгэ.

Син уһундук сыһыанан, от охсо киирбитэ. Ол кизһэ бэркэ хойу-таан, утуйуох эрэ иннинэ тахсан, үргүлдү чэйдээбэккэ да утуйбута. Дьоммут «Киһибит аһаабыт аһын чаччы аллараа түһөрүммит ээ, бадаһа» дэһэн, сибинигэйгэ кэсэттэллэр.

Дэ оннук ураты киһи эгэ эбээт биһиэхэ, Майыарга, тороон-үөскээн олорбут Боһос Ньюкулайбыт. Кырдык да, күн үрдүгэр сыл-дьан, биирдэ улаханчык саһарбакка, оччотооҕу кэнэн саха киһитин быһыытынан айылҕа биэрбитин ситэ биллэрбэккэ, ол эрэри дьонун-сэргитин ытыктабылын ылбыт киһи курдук киһи биһиги түөлбөбитин эр бэрт сэтэх буолуо дигэн билитин да тус бэйэм саһы, ахта сылдыабын.

От ыйын 1995 сыл. Сутуруоха сэл.

УБАЙ – БИНИЭХЭ БАРЫБЫТЫГАР АҢА

Убайым Слесцов Алексей Васильевич 1930 сыллаахха ахсынны 25 күнүгэр төрөөбүтэ. Быйыл аҕыс уон үс сааһын туолар. Бука, киниэхэ чугас дьоннор бу бэлиэ күнү өйдөрүгэр хагыы сылдыаллара буолуо. Уопсай сүбэ суоҕун иһин, бэлиэтэнэрэ чохчы диэн бэйэм эрэллээхпин. Хомойорум биир – кини үөлээннээхтэрэ, бииргэ үлэлээн, эн-мин дэсигэн, үөрэ-көтө кэпсэтиэх дьоно суоҕун курдук. Урут да (бэйэтэ үбүлүөйдээн тиргиттээччитэ суох) дэннэ бэлиэ күнүн ылааччыбыт. 60 сааһын туолуутугар куораттан, онтон-мантан (Ефимов А.А., Рязанскайдар уо.д.а.) кэлэн, санаатах ахсын көрсүбэтэх буолан, ахтылҕанын таһааран, кини киһи үөрэн-көтөн, дуоһуйууну ылбыттаах. Убайым Өлөксөй миигиттэн 2 сыл 4 ый 4 хонук аҕа. Куһаҕана суох олохтоох элбэх оҕолоох дьэ кэргэнтэн кини ойуччу оҕо сааһыттан сааһырбыт эһэтин, эбэтин иитиитигэр сылдыбыта. Эбэбит сүүһүгэр тийэн иһэн өлбүтэ. Ол тухары кинини ийэ диирин кубулуспатаҕа. Оттон эһэбит Баһылай (Кэрэмэс) хаһаак удьуора этэ. Улахан гриппкэ 1941 с. өлбүтэ. Мин оччотооҕу сэттэлээх этим, чуолкайдык өйдүүбүн. Оҕуһунан курун маһын күнүн ахсын тизээрэ. Оччоттон да Майыар үрдүк сыырдааҕа. Эндирбитигэр суон да мастар баар буолаллара. Сороҕор «Дьэ, үчүгэй ыйданга буолбут» диэн, таннааччы. Кэлин эбэбит оҕонньорго «Оҕустааҕар ордукууну диэн, маскын тоҕо сыыр анныгар хааллараҕын?» диэн мөбүттэр буолара. Аны өйдөөтөхпүнэ, ол хаалларбыт маһын таһар эбит. Билэр дьоннор «Эһэбит улахан кыайыгас буолан, атыыһыттарга атаах киһи этэ» дииллэрин суолта биэрбэт этим. Оннооҕор уола Н. Абыйчанины аҕыйах ахтыыны кинигэтигэр киллэрбитин аахпыттарын эбэбит да кини туһунан кэпсээбитэ. Аҕабын сэмэлээбитин өйдүүбүн. Урут бигэ дорообо чэй баара. Ону аҕам дөксө быһаҕын сыгыылаан, оргуйбут чэй үрдүгэр бэркэ илистэн кыһан кэбиһэ турдаҕына, эбэм «Ээ, быһахтанан ... Оҕонньорум эрбэжинэн эр төттөрү-таары имэрийэн кэбиһэр буолара» – диэн, үөһэ тыынан ылбыта. Син оҕо-уруу торөтөн, төһө да оҕолоругар өлүүлээх буоллаллар, 13 оҕолоннохторо дии. Эбэм оҕонньорун туһунан онно эрэ ахта санаан ааспытын истибитим. Дьинэр, Абыйчанин аҕатын туһунан сиһилии да ахтыбыта буоллар, туох омчуолаах буолуой.

Ону баара бэрт дэнгэ быстах ахтан аһартаабыга баар. Оттон билигин олох тосту уларыйан, аҕа, ний туһунан бүтүн кинигэ оиорон, дьон-сэргэ билигингэр таһаарыахха. Бу – улахан өйдөбүлгөх, махталлаах дьыала.

Оттон мин төһо да суруйууга өйдөбүллээҕим иһин, көр эрэ, хайдах курдук тирэ-маары эрдэбинии. Убайым туһунан суруйуохтаахпын эһэбэр тийэи хаалдым. Суруйуу – санаа ооньууга буоллаҕа. Санаа ситтэрбэ, эгэ ситэн суруйуон дуо!

Чэ, оион коно сүннүүн булан, убайга тоһуоххэ. Эпитим курдук, кини эһэ, эбэ оҕого эгэ. Баҕарбытын да иһин, атаахтыыр кинигэ суоҕа. Ийэбит сүүрбэ саастааҕар тороннүт, өлүөр дигэри кини сааһынан ааһынара, Мин да сааһырбышпын дигэн соһуйара.

Аҕабыт отчуг-масчыт, хара тьа ханыыта буолан (төрүкү да холку, кыһынар дигэни билбөгөх), чаччы да оҕо ингинтигэр олох орооспогох кини. Убайбыт улааттаҕын ахсын кинигэ улахан кинилии сыһыаннаһара. Буолумуна, кини дьаһала, тэрэһинэ суох булгуу-алтыы да барара кыаллыбага сыттаҕа. Ону ордук аҕабыт (ууга дэннээн) өлбүтүн кэниэ билбинит. Төһо да 4-5 оҕолонон ыал буолан олордорбут иһин. Оччоттон Индигир эбэбит көмүс хатырыктааҕытан күндүлээнгээхинигинэ, сагаммат буолара. Ону баара сулуусналаах буолан дуу, илими да сатаан танмаг дьон элибит. Убай убайа отон, илим тэрилин олорчу кырдыаҕастарга биэрэн, анаарын оиотторон ылара. Кэлин ааттыын Балыксыт Дьөгүөрү (Слепцов Е.В.) кэсэтиэн, дьэтигэр биир кинигэ маньык быһылар, таньыга бу курдук дигэн көрдөрөн, иккиэммитни үөрэшингэ. Оттон ыла илими кичэйэн таһарга үөрэммиттэ. Билигин уолааттары үөрэтиэх курдуктук да, баҕарбаттар. Эмиэ биһини курдук кэли өйдүүлэрэ дуу? Кини кыһалдааттан үөрэнэр. Мин убайбын улаанпытын, Дружина алтыс кылааһын бүтэрбитин кэнигээн чуолкайдык өйдүүбүн. Кинигэ сиртэп, улуус кииниттэн кэлбитин билдэрэн, миэхэ буораһынан эгэр пугаас нагааны аҕалбыга. Ол саас оҕо эрэ мэниктээн ооньуур сагатынан чугдаарбыт Майыарбыт томторо улахан дьоммут соһуйууларын ылбыттаах.

Ол пугаас нагааны буораһы хаалаан, быыстаан, таһынар испиискэ тымтыгы кыбытан, сирэтин уоттаан эстэрин убай көрдөрөн, кэсээн биэрбитэ. Ону үс төбөттөр – убай, Коля Жирков, Иван Хабаров (Бэрт Хара) төлө туһууттаахчыт. Ойуурга Тэриэскин

сыырыгар боруобалыыр дьон буоллубут. Хаста да ыттыбыт. Дор- гуйан, доруон саа тыаһыттан кырата суоҕа. Нөнүө күнүгэр улахан дьоммут соһуйан, ким эрэ Тэриэскин сыырыгар ытыаланар, чахчы. баҕар, хаайыылаахтар кэлбиттэрэ буолуо дэһэн, аймаммыттара. Хайа хаайыылаах салгынна бу баарбын диэн ытыаланыай. Элгэстиирэби булуохха, баҕар, ким эрэ итирэн баран ... Итирэр да киһибит суоҕа. Бэйэтэ оччотооҕуга эдэр, сана холкуос бэрэссэдээтэлэ буолбут Шку- лев Афанасий Никифорович аймаммытын (хонтуора биир хоһугар олороллоро) истэн, Бэрт Харабыт омуунуран кэпсээбитигэр, биһиги пугааһы кистииргэ, олох билиммэккэ диэн сүбэлэстибит. Кэлин ыт- паганыт. Онон бу айдаан устунан умнуллан барбыта .

Онтубут от үлэтин саҕаланыыта биллибитэ Дьээнэн «Арыы» Намыы Күөл биригээдэтигэр оттуу кэлбиппит. Онно убайдар- быт (Хабаров Н.Н. эмиэ) бааллара. Икки убай миигин ыныран таһаардылар. Дьэ эрэ, ол хогон ааныгар биир сыалы ыт диэтилэр уонна олох атын пугаас нагааны туттаран кэбисгилэр. Дьиктиргин санаан, дьоннорбун көрөн ыллым. Дьонум бэйэ-бэйэлэрин көрсөн, мичээрдэһэллэр. Улаханлык дьиктиргии барбатым. Испиискэ сир- рэтин тардан, умаппытым эрэ баар... Нагааным үөһэ көтөн эрэрэ илиим ытыһа тугу да билбэтэ.

Эмээхсин (Коля, Уйбаан ийэлэрэ) чугас сылдыар эбит, сүүрэн кэллэ. «Тугу эстигит? Саа-саа.» Били тутар маһа икки диэки ыһыллыбытын, тимир турбатын була охсон айманна. Хата убайдар атахха биллэрбиттэр. Киэһэ буораҕы буланнар, көрөн гурдахпына. күөлгэ тохтулар. Кэлин Хабаров Н.Н. кэпсиэрэ. Дружинаҕа оҕолор оностон, эмиэ дьону соһута сылдыбыттар. «Ону убайгын кытта эһиэхэ кэһии диэн аҕалбыппыт. Убайың эйиэхэ биэрбит, оттон мин киһим мэнигэ бэрдиттэн биэрбэтэбим. Кырдьыга да, дэлэҕэ да Бэрт Хара диэн ааттаныа дуо?!»

Ону ити боруобалыы сырыттыбыт. Мин урут буораҕы хаалаан быыстаан, бэлэмнии сылдыарым. Ону билбэккэ, убайың иккиһин иппит. Ону эйиэхэ ыттарбыппыт диэн дөксө киэн туттарбын сиһилии кэпсээбитэ.

– Куттаҕастар – диэбиппин өйдүүбүн. Кэлин киниэхэ өйдөтө сылдыбыппар.

– Онно оһолломмутун баара дуо?! Оҕо да буолларгын, сэрэйиһиң этэ буоллаҕа – диэт, буоларын курдук айаҕын атан, тииһин көрдөрөн

күлэн кэбингэрэ.

Кини собуох, итшик мэник сааһыгар убайым ол сайын күһүннүтүгөр кыладыансык диги холкуос аһып-ганаһып тутар үлэһиг буолан хаалбыта.

Оччолорго начаалынай эрэ кылаас үөрөхтөөх Постников Афанасий Гаврильевич буҕаастырынан, Никулин Василий Гаврильевич көмөлөһөөччүни хонтуора тутуох үлэһигтэрэ этигэр.

Сыл хонукка кубулуйан, холкуоска окко үлэһини сылдыан, Майыарга декадага уоннуу хоно-хоно, таабылсыктар отчуоттуулара. Бүтэһиниги Муомаҕа таһаҕас тирдибит «Колхозник» борохуотунан дириктэрбит Дьячковская Павел Кузьмич корон, күрүөйүх бу сылдыар эбит диги тороһуттэрбэр эни, оскуола аһыылара үйи курдук иннинэ сэттис кылааска салгыы үөрөннүтэ. Хата күгүөтүм Новиков В.П. баар буолан үөрэммитим. Сааһыары (1952 с.) маннайгы хомуурунан аармыйага ынырыллыбытым. Дойдубут сэрингэ эмсэҕэлээбит буолан, быһаччы сэрингэ барар диги дьон-сэргэ долгуйбута. Бэс үйүн 5 күнүтүр кэлэһин диги повестка ылаат, борохуоту да күүнүккэ, Стручков Василий-Баламак Баһылайы кытта биһир тыҕа икки эрдиги эни тийэни, дьомму кереһүбүтүм. Икки хоноот, убайым ийэбин мэргэтэни, мин тусна тыһынан Дружинага кэлбисини. Ийэлээх убай алыстарын ылан, армияга барбытым. 1955 сыл күһүн армиятан кэлибэр сана үлэҕэ ананан үлэһинибин. Ааныканы кытта Уолбукка үлэһитим. Аҕыйах хоноот, Хабаров Н.Н. икки сыарҕа табанан Уолбуттан көһөрөн, Майыарга аҕалбыта. Баара - суоҕа 3 сыл иһинэн дойду утарыһарын көрөн соһуйбуттаабым. Торообут сирим урут «Молотов» холкуос буолан, тигини эни-таһынаан олоһубут бэлитэ да суоҕа. Арай ийэлтээх аҕам сүөһүтээх, ийэм биһиргэ торообут эдьийи (Өлөөнө көргөннэни эрэ эмиэ ынар ынахтаах олоһоллоро. Кэбэргэнигэ) эрэ көһөн баран, кэскилээх үлэ баар буолбута. Сана бөһүөлэк тутуута саҕаламмыта, «Молотов», «Кыһамньылаах» холкуостар холбоһон, түмөсүү, сомоһолоһуу буолбута. Кини эрэ долгуйа үөрүүх түгөнүтэ.

Онно да убай олохтоох сэбинэти бэрэсэдэтэ эһини эни ананан кэлээт, үлэ үөһүтүгөр түснүтэ. Мин олоххо туох да илэм суох кини туту эрэ үлэһирим наада этэ. Хата ону биһиргэ үөрэммит үлэһини эхтэрим Хабарова Евд. Мих. Сутуруохаҕа, Дохунаев Илья Уолбукка тонсуйар радист үөрүүһүн бүтүрүтү, сибээскэ үлэһини олоһоллоро.

Мин эмиз кинилэри көбүйэн, 6 ыйга үөрэнэн, үлэбин сибээскө саҕалаабытым. Кэргэннэнэн, дьиз-уот туттан, оҕолонон, олох оло-рон аастаҕым. Ол бэйэиэр 58 сыл ааспыт эбит. Олоххо туох суоҕуй? Үөрүү үөрдүһэн, өрө көтүтэр, хомолто, кутурҕан холбоһор түгэннэрин ким тумнуой? Ол да буоллар хайабыт да оҕонньор буолан олордорбут, хайабытыгар да кэлэйии, кэмсинии суоҕа буолуодии саныыбын. Бэйэбиттэн ыйытталлар, олохпун хатылыам этэ дииэн хардарарым чаччы. Омос көрдөххө, дьүһүннүүн, хараактардыын атын курдукпут иһин, ис дууһабытынан чугаспыт чаччы. Маны улааппыт оҕолор ситэ өйдөөбөттөр дуу дииэн хом санаалаах кырдыан эрэбин.

Эмиз атын хайысхаҕа эргилинним. Кырдык, кини олоҕо, үлэтэ улахан. Доҕотторо да түһүү, сис дьоннор буолан, бэйэтин этиитэ да ыйааһыннаах, киниэхэ көр-күлүү тыллара тийимтиэ этилэр.

Онно барытыгар туһугар эмиз бөдөн дуоһунастарга үлэлээбит, барыбытыгар бэйэ киһитэ буолбут Степан Семенович Афанасьев Арбын күөлүгэр кустаабыт түбэлтэтин тойотторго кэпсээн күллэртиир, оттон мин тус бэйэбин аһарыммыта буолабын да, өрө көрдөрбөттөр.

Доҕоор, хата бэйэлэрин хаадьылыахха. Көр-күлүү кэпсээнинэн кириэххэ баара. Саатар биригэдьирибит (ити убай Алешаны этэр) итэбэйэн, бэйэтэ да күлүө этэ дэтэлиирэ. Оччолорго суолга биэрбэтэ. Билигин тоҕоос көстүбүччэ, биир саас Арбынна куруук буоларыны Степан Семенович, Егор Семенович Садовников (кыра Гоша), күтүөт Владимир Слепцов (Чермушка) буолан кустаабыппыт. Оччолорго дэлэй (500 уст.) ботуруон, наадалаах ас-танас барыта түмүллэн, биригэдьиир убайга бэриллэрэ. Мэниктиир дьоннор этибит да, бэйэбитигэр тугу да ыларбат. Уопсай хочуол кытаанах сокуоннаах этэ. Барыта режим, былаан бөбөтө. Доруобуйата мөлтөҕө. Сагаан утуйбат, оччоттон эмп күүһүнэн сылдыра. Киһи, сарсыарда кус көтүүтүгэр дурдаҕа олороро. Оччоҕо куһу ытарбыт да хамаанда буолара. Биһиги тобөттөр «Кус көтүүтэ ааста, түргэнник чэйдиэххэ» дэһээчибит. Киһибит чаһыны көрөөт, балааккаҕа ыныран, бэлэм аһы тардан, биир водканы туруораат «Түргэнник, күлбэккэ-салбакка, дурдаҕытыгар киирэн олорун. Бүгүн тымны, ситэтигэр күөл мууһа тонмут, киирэн, мүүһү ыраасты олороорун. Бэйэм көрөн, эрдэ туруоруом» диит, оһоҕун

ускуньбахтаан, оронугар сыншытынан барара. Биһиги сонгон атынны билимми оруолдорбит. Аһаабыга буолаат, иһинни тобовун ильдэ тахсан, дурдабыгыгар олоробут. Киһибит утуйдун диги, күө-дьаа буолабыт. Ол күн, кырдьык, күс көтүүтө буолбуга. Мин сана автомат саабынан сагаан ыһаакка, көгөн иһэн, ыраах баран өлөрө. Ону «Сана аата сана, бэйэн сагаан ыһааккын» диир. «Чэ, атастаһыах» дигэбиннэр, биһрлэ киһэ, сарсыарда ытаат, хайдах эрэ таба тутан ыһаатым диги, көлүн сана автоманнын тутан да көрбөтөҕө. Хага түүнүтэр бэйэтин автоматын уларсара.

Кинигэ маннайы тахсыы буолан, төбинэ үчүгэйэ. Билигин да баара чахчы. Уолаттарыгар да биэрэччигэ суох. Бэйэгэ оҕолуу биэбэйдэни, ыраастыыр идэлээх.

Дьэ, ол түүн күс үчүгэйдик көлүн да буолуо, ытыы да элбэҕэ. Санаабыгыгар хайа да түүнгөн элбэҕи өлөрбүннүт.

Киһибит хаста да тахсан. «Хайастыгыт?» диги, хаһыыгыты сырытта. Көлүн үрдүөхнүт диги курдук «Суох, суох, биһрдинигэни кэлэллэр, угуу, угуу...» дэһэбит.

Киһибит ону эрэ истэрдин, угууар. Сотору буолаат, уонча анды харыал кырытынааҕы пригэххэ үөһэтгөн бырактарбыгыты оро тэйэ түһэллэр. Ону эрэ кэтэснит дьон, утуу-субуу ытан дортутабыт. Эрбил буоллун диги, биһрдин хат-хат ытыалыбыгыт. Ол да үрдүнэн икки, нэһинчэ да буоллар, көтө. Унуор олорооччулар хаста да ыттылар. Уу-чуумну сатыылаага, кэгэһэ олордубут. Туох да биллибэт.

«Чэ, кустарбытын көһөн киһи, уһун киһи Володя ылан таҕыс, таарыччы иһи баата ыстаан эмэһэтин иһит. Иккиэн киһирэммит, били аһыгытан голо туттаран ыһаахпыт» — диги эгээччи буоллум. «Ыстаан, сонгоох этин. Айманыман, буолбут курдук туттуохха, наһаа өрүүкүмэни, биллэҕэ» диги, Кыра Гоша сэрэтэр. Володябын аҕыс күһу кытыыга быраҕаттыыр, биһиги көһөн киһирэн, ылааччы буолабыт. Күөлбүт чычаас буолан, бадараана нрэн, өр турдаххына, тимирэн барарын.

Володя күлү түһэт, аҕыйах хаамыны бараат, алчайан туран, ыстаанын иһитини. Угайбага, «Ычча, ычча» дии-дии, батыччактаан, атаҕын иһинигэ оруу-орую, таҕыста.

Биһиги улаханга уурбатыбыт. Володяны батыһыһанаран, балааккаҕа тахсабын.

«Хайаатыгыт?» – киһибит сэргэх сытар эбит.

– Ээ, бу уол куһу ылаары бадараанга батылынна – диибин.

Кырдык, саппыкытыгар кытта уу киирбит, баата ыстаана уу, ыктыбыта буолар.

Убай ону көрөн ыксаата, дөксө да уоттаах тимир оһоһун күөдүтэн, эбии отунна, чаанныгыгын оһох үрдүгэр бырахта.

«Уларыттар танас суох буолуо. Мэ» – ханнык эрэ ыстааны сыгытыгын анныттан орообутугар, биир аһыллыбыт бытыылка «мин баар, наадалаах» диирдии, күөрэс гынна. Мин ону эрэ күүппүттүү. «Бу уол тымныйыаҕа, бары да бэркэ тоһнобут. Хата, ити иһиккин аҕал» диэн этэн саайдым.

– Ээ, кырдык, бэйэбит эрэ иһимэн, бу уолга хатаҕалаан – диэтэ.

Тута биэрэн, мин үөрбүччэ уолаттарга ыстанным.

Дьоннорум тугу эрэ кэпсэтэ хааллылар да, Володя күлэн-салан кэллэ. Иһит, ас да суох, айабыттан дэһии буолла. Үөрэхпитинэн Кыра Гошаҕа биэрдибит. Түһэрээт, бөтөн, илиитинэн сапсынар. Ээ, бэйэтэ чыппыахаланар дии санаан, аны мин хантатабын. Тыыммын ылаат, Ыстапаанна

– Доҕоор, чыыстай эбит.

Киһим сытырҕалаат: «Бэрт буоллаҕа. Мин баран, иһити, туох эрэ аһы аҕалыым» – диэн, избэннии турда. Утайбатылар, Володялыын кэллилэр. Табыллыбыттар. Киһибит уйгууран, утуйбатаҕа өппүт. Утуйдун, бириэмэ да ырааппыт, үһү ааспыт дии.

– Хата, эрдэ эбит, кусчуттар буоллахпыт – дэһэбит. Хатан ас ханан барыай?! Эмиэ күлүү-салыы, элэктэһии. Төһө да хатаҕаланнар. Володябыт кырдык тоһон, титирээн ыларын Ыстапаан таба көрөн.

– Бу сырыыга бэйэн буруйдааххын. Ыстааннын илитэн эрдэ ыл диэн дьаһал бэриллитин үрдүнэн баччаҕа ууга олоро түһэр диэн баар дуо? – сэмэлээбитэ буолан күлэр. Отгон Гоша биһини күөртээччилэр. Хата ону хам-түм да буоллар, кустар кэлэн арытдыталлар. Бэрдэ суох ытаачыларбыт да, ол түүн табыллыбыппы.

Убай сарсыарда бэйэтэ киирэн, дурдаҕа олорто. Биһиэхэ: «Чэй дии охсон, кустаргытын тыаҕа уурун. Кус көтүүтүн биллэххитин суһаллык кэлээрин» – диэн, дьаһал биэрдэ. Уоттаах ас төһө эмэ хаалбытын киһилии иһэн баран, ирэн-хорон, күнүс өлбүттүү утуу сыттаһытына:

– Кустаатыбыт диги күнү күнигэи утуйуман, Колялын биһини илиммитигэр. Ойгон ой ылан: Ыстанаан, Колялын биһи «Тууччахтаахха» хааларбыт гыныгына Гошалыын баран аҕалаарын – диги барыбытыгар сорудах биэрэр. Суһалык ганнан, сорудах толорогар ҕаһабыт. Арай ыстаан танаһын сымса гына уларытышыбыт.

– Эмиэ тутун Гошатай, сырышыны - айаны тулуйбут киһи бэйэм барыам – диги, дьорҕоотук туттан, этэ.

Ону үөрө истэи:

– Оччоҕо эи, Гоша, маскынан, аһылыгынан дьарыктан – диир. Хата Гоша үлөҕө түбөстө, бачча бадараанна мастаныы, кус да үргээһинэ сыанан аҕаабат, өгтөн Ыстанаан ити куоттарап эһигитин Гошаҕа сибиэ гынабын. Илимнэрбитин корон, сорохун сир уларытан, аҕыйах үчүгэй диибит бадыгы ылаак кэлэбит. Истин эи, толоругас Гоша маһын бэлэмнээн, кустары үргээн түбүтүрө сылдьар.

– Хайа, Ыстанаан кэлэ илик дуу? – диги Гошагтан ыйытар. Эппиэт суох. Күнэ да үчүгэйэ бэрт, таһырдыа отууга оттунар буолан, итииргээн, дыааһык остуолдарын олоһностуу тардан, бэлэм турар эбиэппитин сыныга ууран истэхининэ, убай балааккаҕа кириэн соһуйар.

– Хайа, доҕоор, бачча дааргытыһан баран барбакка, утуйа сытабын дуу? – диги киһитин уһугунаарар.

– Бэ, тохтоо, кырдык, сылайан баран, ойуурга утуйуохтааҕар манна утуйбут ордук иһи – туох да буолбатаһын курдук киһигэ аадыо хоруйдуур.

«Бэрди кордоххо бэттэр» диилэринин, убай күлэи эрэ көбһөр, «Аат уола» эрэ диихтиир.

Убай бу да түбөлгөи сыныга туттубатах этэ. Таба сүүрүүтүгэр тэриллибит остуолга (оччоҕо Ыстанаан сонхуоска бөсхөлөммүт рачочкомунан үлэтиир) убай бу саас куска Ыстанаан «Сырышыны сылдыбыт киһи бэйэм да аҕалыам» – диги баран, күнү быһа балааккаҕа кириэн утуйан соһунутун көсө эи, баар дьону күлэртэбни.

Онуоха: «ҕыаҕа сылдьар киһиэхэ күлэр ханна барыай! Ити кырата буолаҕа - диги өһүргэммитэ буолбут – Володябыт эмһүэтин хайдах илиһитин көсө эбигини буоллар, кор-күдүү тахсыахтаах этэ». Кырдыга, убай Өлоксөй бэйэтэ да эи биһитини чуолаан тойотторго көсө эи күлэрттир үгөстөх. Оһооһор күтүөгүн таһынан хаамтарбат оноро сылдыбыта.

Бэйэбит онуоха киирэн биэрэр идэлээх дьон этибит. Үөрүүлээх түгэни куотгарбат, аһыыр да буоларбыт, ол кэмнэ бэйэ бэйэбитин ынгырсан, төттөрү-таары дьиэбитигэр кэлэр-барар идэлээх дьону убай үгүстүк көрөр буолан, «Нохолоор, хаамаргытын тохтотун! Бу күрүөм кырыытынан хааман, ханааба онгорон эрэйдээтигит» – диэн, мөхпүгэ буолан этээччи. Ону чугас дьонугар эбэн-сабан кэпсээн күллэрээччи (ону билигин тыыннаах доҕоро Анна Саввична өйдүүр буолуохтаах). Кырдык, ол суолбутунан сааскы уу сүүрэр буолбуга эрээри, ол күллэрэллэригэр биир сылтаах буоллаҕа.

Доҕорум Ыстапаан 70 сыллаах үбүлүөйүгэр чугас дьоно бары дьиэнэн сылдыбыппыт. Үгэспинэн хоһоон суруйан бэлэхтээбитим.

*Онно : Күнүс, түүнүн сизиттиһэ,
Күлээт, тэбэ, сэлэхэ,
Хаампыт сирбит хаһыллан,
Хаады тылга таһыллан,
Номох буолбут уолаттар
Номнуо бүгүн оҕонньоттор.*

– диэн ахтыллыбытын сиһилии кэпсээн, бэйэбитин төттөрү күллэртээбитэ бу баар курдук. Онно убай суоҕа да буоллар, атаһа Ю.М. Жирков иилэ хабан, сэйһэргизэ диэт, булка сылдьан, бэйэ-бэйэлэрин дьээбэлэһэллэрин оҕолуу үөрэн, күөртээн биэрбитэ биир туспа номох курдук иһиллибитэ.

Дьэ, оннук көр-күлүү өйдөбүллээх ааспыт олохпут сааһыран баран саныырга күндүтэ, эрчимнээх эдэргэр эргиллибиттии сүрэхти сылаанньыта, дууһаны долгута, санаа костүбэт ситиминэн таһылла дуоһуйууну ыларын туһугар эмиэ көстө түһэрэ дьол кыыма буоллаҕа!

Мам ыйын 4 күнэ, 2013 с. Белей Гора бол.

Ийэлээх абатын кытта

Ханастан Т.И.Слепцова, Николай ийэтэ М.В.Слепцова, Н.С.Слепцов
мангайгы кыыстара биир сааһын туолуутугар. Кэбэргэнэ ээл.

Н.В.Слепцов - Абыйчанин 70 сааһын көрсө

Н.В.Абыйчанин улуус Бочуоттаах олохтоохторун кытта Кыайы күнүгэр

1955 с. армиттан кэлэн илэн учууталбыт Н.М.Слепцовуун корсунуу. Дьокуускай к.

Учебка кэнниттэн. Петропавловской-Камчатка куоракка 1953 с.

Маннайгы ыгырылдыбыт уолаттары армияҕа атаарым. 1952 с. Дружина бон.

Кэбэргэнэ ыччаттара ыһыахха. 1957 с.

Кэбэргэнэ аан маннайгы тыраахтар. Кыһыл үрэххэ айан, 1957 с.

Эдэр саас истин доҕотторо Н.Н.Корякин, В.С.Соломов маннайгы кыһа Лаананы атаахтаты. Кэбэргэнэ сэл., 1960 с.

Күргэнэ Евдокия Ивановнадын

Улахан кыыһа Елена Николаевна дьыэ күргэнин кытта

Булт үгэнэ. Арбын күүлүгэр

Учууталбыт Н.Н.Ефимовы кытта ыһаахха. Белай Гора

Майыар оскуолатын 60 сылыгар

Маннайгы "Хобо" литературнай түмсүү актыыбынай чилиэттэрэ
С.Никуллин, Е.Соломов - Дьүлүг

“Колымторга” ор сѳлларга үлзлээбит ытык бэтэрээниэр

Николай Семенович торообүт күнүн бэлиэтээһин. Дьокуускай к.

А.А.Чиркова "Дууһам кута - Майһарым"
книһиһэ тахсыбыт үөрүүтэ

Уус-уран самодеятельность кыттыылааба

Кыайы күнэ. Белай Гора бөһ. 2012 с.

“Бэс чагда” санаторийга. Москва

Биллибэт саллаакка сүтүрүйүү. Москва к.

Суруйлаачылары кытта көрсүнүү. Москва

**Хоноонор, үгэлэр,
ырыалар**

ОСКУОЛАБАР

(Майыар оскуолатын 70 сылын туолуутугар)

Күһүн күөххэ тийээри,
Көтөр куска маарынныы,
Кыната суох эрэри
Күн-дьыл көтөр далбаатыы!

Байыаннайдыы үрдүк чыыннаах
Майыар орто оскуолата
Үүммүт үөрдэр бочуотгаах
Үбүлүөйэ соһутта.

Боруоктаргын атыллаан,
Бэбэһээ курдук киирбитим,
Буквары арийан,
Букваны билбитим.

Ити санаа ситимэ
Иннэр, тутар илимэ
Хонук ахсын хойдо турар
Хобдох олох хомотугар.

Сүдү тааһы оннообор
Сүүрүк, салгын суурайар,
Орто дойдум олобор
Оннук уостар, умулар!

Арай, кырдык, оскуола
Атын эбит дьылбата,
Кини тэлэр киэн суола –
Киһи-аймах кэскилэ.

Онно уохтаах оҕо саас
Уостубакка түллэнниир,
Умсугутар итии, сылаас
Уйа туттан чэчириир.

ИККИЭН БИРИ БИЛБЭППИТ

Санаатағын ахсын солбуйтарар
Сизним сага суумкатыгар
«Сээкэй» малын бэрийэбин,
Сизммин кытта сэлэһэбин.

– Тоойуом, тугтар малын
Тоџо бачча элбээтэ?
Тутуннахха, эчи, мантын
Туһата суоџун кэриэтэ!

Авторучка арааһа,
Араас өгнөөх харандааһа,
Кинигэтэ, тэтэрээтэ
Кыайыа суоџун кэриэтэ.

– Тоџо аџыйах буоллаџай,
Туһата суох аатырдаџай?
Хаайтарбакка хап-сабар
Хата киһин ыйытар.

– Оттон эн үорэнэргэр
Кинигэлэр, тэтэрээттэр
Ханнык өгнөөх, төһө дэлэй,
Ойуу-бичик этилэрий?

– Оччотооџу бириэмэџэ
Ойуу – бичик суоџа ээ...
Куултан тиктэр суумканы
Куруук илдэ сылдыарбыт.

Хабды хаана, кыната –
Харандааспыт буолара,
Хаһыат хаалбыт кинигэтэ –
Сурук, уруһуй тэтэрээтэ.

Сэри кэмэ... ачык эрэй –
Сизним хантан билиэџэй...
Бэйэлээх бэйэм бэл диэтэр
Билбэтим билигин элбэхтэр.

Көрөөт билигин билбээнийн
Ким, кими үөрэтэрин,
Биирэ – нуорка шубалаах,
Биирэ – боростуой болтуолаах.

Биирэ – коннөрү үөрэнээччи,
Биирэ – үтүүлэх үөрэтээччи.
Тарбана бабар күлүн –
Таайыллыбат тас көрүн!

Сизэмнинин тэн эбиинит –
Иккиэн биيري билбээинит:
Кини билбэт ааспыты,
Огтон бэйэм – билингини!

АҢА БУОЛАН АБЫРАММЫТ

*Буолбут түбэлтэни билэр
Петя уол кэпсээнигэн сүрүлүһүнэ*

Үгэс буолбут Үрүн Хайа
Үтүө салгынын үүтүү иһэ,
Үс эдэр эр бэртэрэ
Күүлэй тэбэ истэхтэрэ.

Киртэн, буортан куотар курдук
Кирин суолтан тэйбиттэр,
Кэпсээпэккэ да, бэрт чуумнутук,
Кэтэх суолу кэрийбиттэр.

Айа эстэр, дьөлө тэбэр
Алдьархайыгар тардыста,
Арыгы гутуурдаах аҕам киһи
«Радугаттан» табыста.

«Дьэ, буо!» диэбит курдук
Дьизлээн истэ бэрт холкутук,
Ону эрэ кэтэспиттии,
Саҕаланна охсуу, тэбии!

Ойон кэлбит уол баара
Оройго охсон сырбатта,
Иһэр киһи талбаара,
Ийэ буорун «сыллыы» сытта.

Эрэбил буоллун диэтэбэ –
Эбии тэбэн истэбэ!
Хоннох анныттан хостоото
Уонна эмискэ тохтоото.

Түргэн туттуу диэтэбин –
Төгтөрү аста «иһитин».
Буруйун тоҕо билиннэ,
Буут быстарынан тэбиннэ?!

Кэтээн турбут уолаттар
Кыыһыран, тыл быраҕаллар:
– Бачча көстөр буодканы
Бэлэх биэрэр буолбут, аны!

– Бара охсуохха...оо...абам...
Аҕам эбит, аҕаккам!
Үнүү үрдүгэр түспүттүү,
Үрүө - тараа сүүрүү.

Аҕа киһи төбөтүн тутта,
Айаккалаан сыыллан турда,
Быстыа дуо – бытаан хаамыы
Бара турда, байааттангыны.

Хааман иһэр барыта
Хайаан буолуой аҕата,
Атын киһи буоллун арай,
Аанныа эбит алдьархай!

ХАТЫНЧААНЫМ БАРАХСАН

Эийшигтэй арахсан,
Ханна, ханна тийбэгтим!
Хатынчааным барахсан,
Хата эийгин билбэгтим.

Хамна күоxxэ сууланан,
Хайдах курдук кэрэжин,
Хайыһаннын, кор эрэ,
Халыан уолгун билбэжин?

Харааһынныанг, халыан уолун
Харах уулаах турарыттан,
Хаамар, сүүр эр атадын
Харды ахсын соспугтан.

«Кырдыы – кырыыс» диилэрин
Кырабыттан негэрим,
Кэмчигэрийэ кистэммэжкэ,
Кырдык, биллим кэлэрин.

ҮӨРҮҮТҮН ҮЛЛЭСТЭ

*Харабым дагылар улааттыт
ауыс кишигэ автора Х.Н.Хабароваба.*

Түгэни булбакка түбүгэр
Горообут тогүрүк күннэргэр
Төлөннөөх тыллары этэрбэр
Түллэниир сүрөжим тигтөгэр,
Кэмчигэрин, кистин да барбакка,
Кыратык киэн тутта ыллахха,
Эн бэлиг олоххор буолары
Элбөхтө үллэстэн үөрбүтүм,
Дьалкыйар толору бакаалы
Дьол туһар үгүстүк түһэртим!

Кыыс оҕо кэргэннэ сүктүүтэ –
Кэлэр кэм кэскиллээх кэмнэрэ,
Кэтэһэр кинигэ кэлиитэ –
Кэмэ суох сүүрүүтэ - көтүүтэ,
Сизиннэнии – сибэтиэй биэриитэ,
Сүрэби иэнньитэр изьиитэ –
Барыта бу күндү түгэннэр
Бу бэлиэ күннэргэ тиэрпиттэр.

Ол онно барыта этиллэн,
Ордубут күндү тыл суох курдук,
Оҕолуу уостары ньимитэн,
Олоруох курдукпун чуумпутук.
Ол иһин хоһоонум судургу –
Биэрбиппэр тэннээх дии... суругу!!
Баҕары туһунан эттэххэ,
Барҕары баар буоллун эйиэхэ,
Кырдьары, кэхтиини билимэ,
Кыратык даҕаны ыалдьыма!
Хомоҕой хоһоонго, сэһэннэ
Хоодуоттук хорута, айан ис,
Күрэххэ куотуһар түгэннэ
Маннайгы миэстэни да ылыс!

Айаргар көрсүөхтүн соло-быыс
Алгыһы кытары Арадьыыс.

КЭБЭЛИИН КЭПСЭТИИ

Кэрэхсии кэтэһэр
Кэм кэллэ, билэбиэн?!
Кэрэ тыа кэтэбэр
Кэбэ этэр – кэрэтиэн!
Кэпсэлгэ киирбитин,
«Кэбэ дуо?!» дэппитин,
Ыйытык биэрэбин,
Ыл, этиий эппиэтин.

«Хас сылга бу сир
Хаамабын элэтэ?»
Ааҕабын, сүүс бири...
Аһара элбээтэ.
Мөккүһэ барбаппын –
Тугу эрэ таайдаҕа,
Айыыбын, алҕаспын
Аахта дии... бадаҕа!

КЫАЙЫЫ КҮНЭ

Күндү түгэни үөрэ - көтө
Кэтэспит Кыайыы күнэ
Дьолу, сору өйдөтө,
Бүгүн эмиэ үүннэ.

Кыайыы күнэ, Кыайыы күнэ!

Хомолто, үөрүү холбоһор
Киһи-аймах олобор
Сорун ахтан, сорох ытыыр,
Сорох үөрэн, изйэн ыллыыр.

Кыайыы күнэ, Кыайыы күнэ!

Суостаах сэрии ахтыллыыта –
Санаа, дууһа айманыыта,
Ыччат бүгүн өйдөөтүн
Ханнык сэрии бүппүтүн!

Кыайыы күнэ, Кыайыы күнэ

Кыһыл былаах аннынап
Кэлбит Кыайыы күнэ
Дьолго, үөрүүгэ ананан,
Бүгүн эмиэ үүннэ.

Кыайыы күнэ, Кыайыы Күнэ.

ҮЧҮГЭЙИЭН, ҮРҮН ХАЙА (Үүммүт Сага дьылга)

Киһи-аймах кэрэни кэтэһэр
Кэмнэрэ бүгүн кэлбиттэр,
Үрдүктэн үрдүккэ көтүтэр
Үөр куба кынатын үүннэртэр.

Үчүгэйиэн, Үрүн Хайа
Үөрүү, көр - нар тэнийтэ,
Күлүмүрдүүр күөх харыйа
Кустук өнүн түһэртэ.

Күммүт-дьылбыт сабаланар
Күүрэр эрчим көтөллөнөн,
Тулхатыйбат дьулуур айар
Түөрэх түһэн, төлкөлөнөн.

Баҕарабыт бу дьылга
Байанай, Айыһыт арыаллыан,
Алдырхайдаах ыар дьылба
Аана өрүү сабыллыан.

«Алгыс – ааттыын үчүгэй»
Аһатабыт Аал уоппутун,
«Үөрүү, көр-нар, элэккэй
Үөрдээн үксүү туруохтун!»

Үчүгэйиэн, Үрүн Хайа
Үөрүү, көр-нар тэнийтэ,
Күлүмүрдүүр күөх харыйа
Кустук өнүн түһэртэ.

ЭЙИЭХЭ

Сир-дойду симэнэр
Сиздэрэй кэмигэр
Сэгэриэм, эн биһи
Сизтиһэн хаамсарбыт.

Ханнык да хаһынна
Хаайтаран хаалбакка,
Хатыннаах чаранна
Хайаан да кэлэрбит.

Сыл ылан буолан дуу –
Сырыыбыт уурайбыт,
Сизн уолбут ол ону
Сэгэриэм, солбуйбут.

Соһуйа көрөбүт
Сыл-хонук сыыдамын,
Баар эбит сөҕөрө –
Тапгалбыт көһөрө.

Кэрэ кэм кэскиллээх
Кизн суолу тэлбиппит,
Ыччакка тийиэхтээх...
Тапталы билбиппит.

АЛИК УОЛБАР

Айдаарар, атаахтыыр Аликтан
Аллараа этээскэ олоробун,
Ааһар күн-дьыл халандаарын
Атабын тыаһыттан арийабын.

Сарсыарда айманар санаттан
Сана күн сандаара сабаланар,
Сыыллараан, сүүрдэн, айдаардан,
Сыыдамнык сыллар ааһаллар.

Сарсыарда олордон соһуллар
Салааска великкэ солбуллар,
Ол аата Аликпыт улаатар
Олоххо дабайдар дабайар.

Оскуола бороугун атыллыыр
Ол күнэ кэлэрин кэтэспит,
«Айыыһыт хотуна арчылыыр
Аартыга арылын» дэһэбит.

ЫАМ ЫЙА

*Маннай Маайы бырааһынныктыырга
Быһаарыммыт табаарыстарга
Дойду киэн болуоссатыгар
Памятник баара буоллар.
Иван Гоголев.*

Ыаммытынан ынах үүтүнүү,
Ыраас күммүт чабылыһар,
Саҕаланар сайдыы, үүнүү
Ыам ыйынан ааттанар.

Быдан былыргыттан сахалар
Бу күнү уруйдуу бэлиэтиллэр,
Дуоһуйа, киэн тутта тоһуоруйар
Дойду киэн болуоссатыгар!

Арай түмүстүннэр памятник бөлөҕө
Айхаллыы, ымсыырда, угуйа,
Кымыстаах чороону өрө көтөҕө,
Кыттыһыа этэ саха ураанхайа!

СААСТЫҢ САЛЛААТ ДОҢОТТОРБОР

Сылаалаах саллаат олобун
Саалыгы сүгэн ааспышыт,
Үйэ анаарыттан орпугун
Үөлээннээхтэр астыммапыт.

Чабылбан уотунан сырдаабыт
Чыпчылыыйы түгэнинэн
Чахчы күммүт-дьылбыт
Чабылыиан кэлэн ааспыт.

Ханна барда халыан уоллар
Хамаанданан хаамсарбыт,
Дорбоон тардан дуорайар
Добуһуоллуур ырыабыт?!

Сирдээби олох сиэринэн
Сүүрдэн-көтүтэн, сыллар ааспыттар,
Ол эрэри күндү бэйэлэринэн
Олох сүппэккэ, инэн хаалбыттар.

Ол иһин күндү түгэннэр
Олоххо үөрдүү түмсэnnэр,
Син тэтиэнэх, «тэбэр-охсор»
Олоробут дии... офонньоттор.

Билигин да «буорах» баарын
Биһиги да биллэрээ инибит,
«Киһи обургу тугу кыайбатаһын –
Этэннэ эрэ буолуохха» диибит.

Илэ биллим иэйиэхсит баарын
Иһиттим, алгыс тылын,
Биһиэхэ анаан бэрт чуордук
Этэ эбээт... бу курдук:

– Олох дьолун, кыһалбатын,
Үйэ диэхтээн, кылгаһын
Илэ билбит эрэстииннэр
Инникитин да эристиннэр.

АЙААЛ АТЫН АЙААҢААБЫТ

*«Уол оѳо барахсан биир күн ат арѳаһыгар,
биир күн ат өрөѳөтүгэр».*

Саха өһүн хоһооно.

Атын омук аллаах атын
Айаал бүгүн айааһаабыт,
Үрүн Хайа үрдүк сыырын
Үрдүтүттэн аттаммыт.

Аспаал суолга үөрэммит
Ата мөхсөн илгиэлэммит,
Онтон ойоот... айдаан буолбут –
Айаал уолбут оһолломмут.
Атас уола көрбүт ону
Абырал буолуон иннигэр,
Атын кытта Айаал уолу
Аҕалан биэрбит эһэтигэр.

Сэттэ уоннаах оѳонньор
Сиэнин сиэтэн дэллэриппит,
«Сосед» буолан олорор
Сиэстэрэ кыыска эмтэппит.

Хата халымыр оһоло –
Хасты барыы, көѳөрүү,
Тосхойбут эбит дьоло –
Тустаахха улахан үөрүү!

Оннук ээ уол оѳо
Орто дойдутун олоѳо –
Биир күн ат арѳаһыгар,
Биитэр ат өрөѳөтүгэр.

САГА ДЬЫЛ САРГЫТА

Сарсыарда сабарды тиэргэннэ
Сана дьыл сыа хаара тэлгэннэ,
Сир-дойду бу сүдү түгэннэ
Саналы сандаара дьэргэйдэ.

Хонугун аайытын илиистээх
Халандаар ыал ахсын ыйанна,
Сана дьыл дьол-соргу кэһиилээх
Кэлбитин дьон-сэргэ эрэннэ.

Олонхо атынан көппүттэр
Олоххо тардыһар күүстээхтэр,
Буйун да, бухатыыр буолбатар,
Бу сиргэ дьиктини айаллар.

Сарсынны күннэрбит саргыта
Саналы салаллан салҕаныа,
Саха омук олобун сайдыыта
Сир ийэ дойдуга аатырыа.

ОСКУОЛАҒА КИИРИИ

Олох бары түгэниттэн
Оскуолаҕа киирбиккиттэн
Орто дойдум үөрүүтэ
Ордук саамай күндүтэ.

Олоххо үөрэн айхаллыыр
Оноһулар улуу бастаан
Олук үктээн агыллыыр
Оскуола боруогуттан.

Оннук буолан сибэккилэр
Олус бүгүн элбэхтэр,
Оһуор анһа тэлгэнэр
Оскуолабыт тиэргэнигэр.

Оџо – аймах утуйбат,
Оџонньор кытта уоскуйбат,
Оттон эбэ, ийэ
Оннун булбат – баалаама!

Ол иһин бу күнгэ
Оџолордуун бары тэнгэ
Ойо-тэбэ үөрэбит,
Ойор күнү көрсөбүт.

Өйдүүбүт – бары айхаллыыр,
Оноһулар улуу бастаан
Олук үктээн атыллыыр
Оскуола боруогуттан.

БАҒАРЫ

Түөртээх сиэммэр Роберт Слепцова аныыбын.

Икки сирэй – эн, ким билбэтин! – диэн,
Итирик доџоругар айдаарда,
Түөртээх сиэним ону истэн,
«Тугун үчүгэйэй!» – сана аллайда.

«Сиртэн быкпакка сирэйдээх ээ...»
Сиэммин саџатыттан харбыыбын,
Киһим холку, эттэ ээ –
«Киртийдэ сирэйим, эмиэ суунабын?»

Куруук буоларыны кирдээх сирэин
Кистээбэккэ, хараџын симэн көрдөрдө,
Сиэммин сэргээтим, өйдөөбүтэ бэргэнин –
Сапшаас чааска наадыбыга сөхтөрдө.

Түөртээх төбөт тугу билиэй,
Түөрэн этэр төрүт тылбытын,
Бири баџардым – судургу, чиэһинэй
Бу сиэммиттэн киһи тахсыабын.

УРУИДААН, ПЕНСИЯМ ҮРДЭЭТЭ

Уруккулуу «Ураа» хаһытыбын,
Уруйдаан, пенсиям үрдээтэ!
Бастаан мин туохха туттабын –
Бизэриэбим иэстэрбин түнгэтэ.

«Мөһөөктөн эрэ тахса – мыналар,
Мантын тугу абырай, толуйуой?»
Хачыгырас харчыны хааламмыттар
Хархтара хаһан туолуой?!

Мөккүһэбин: «Мыыммыттар ылбатыннар»
«Мантын ноолоох – кутуулар –
Сыана үрдүүр, инпилээссийэ...»
Элэктиллэр күлэ - үөрэ, изэрийэ.

«Ыйга икки паастаны
Ылан тиескин ыраастаныан,
Көрөн үөрээр, дьэ аны
Күлүмүрдүүр тиестэниэн!»

Ордьобор да тиһим орпотох
Оһонһор буолбуппун билинэбин,
Тугун абатай, саатар соһотох
Тиеспин ыраастанаа инибин!

Хардаран этэбин: «Хаадылааман,
Хата көрүң, дьон ханыыларын!
Халлааны одуулуу манаан
Харчы хаардыы ыһылларын»

«Мөһөөгүнэн мөлбөннүүр» –
Өс хоһооно буолара,
Чаччы ээ, билигин да санаа үрдүүр
Чыпчаалыгар дайытгара.

Уурайбакка, «Ураа» хаһытыбын,
Уруйдаан, пенсиям үрдээтэ!
Бастатан төлүөбүм иэстэрбин,
Дьэ онтон ыраастыам тиестэрбин.

АЙЫЫ БУОЛУО...

Айыы буолуо «Арассыыйа
Айгыраата, аччык» диирбит,
Бу барыта сымыйа –
Былаас, харчы дэлэйбит!

Былаас ылбыт тойоттор
Бэрик ылан быһаараллар,
Суох ээ... ону тохтотор,
Сокуон онорон, туормаастаһар.

Быһата – былаас харчы
Барытын быһаарар аны,
Билиммэт ким даҕаны
Бизестии сыллаах былааны!

Хас да ыйга хамнас ылар
Хаарчахтанар харчы суоҕар,
«Суохтан сомсон биэрэр»
Баар эбит күн сиригэр.

Көрөбүн дуо күөх экраны,
Көрүдүөстээх көрү-нары?
«Байыам этэ» диэтэххинэ,
Боппуруска эппиэттээ.

Биир тылы таба этиэн –
Тугу ыларгын бэйэн билиэн,
Үс тылы таба тайаныан –
Үс хостооххо таралыйыан.

Айанныан «Дьикти хонуу»
Албастаах аартыгын арыя,
Ананыа атын дойду
Аатырар аллаах ата.

Сэргээн көр, оттомноохтук
Сиһилии кэпсиир телевизоры,
Хайдах курдук дьоллоохтук
Олороруй дьон бары.

АЙХАЛЛАН, АБЫЙЫМ - ЭН, АЙБЫТ УОЛГУНАН!

*(Физико – математической наука докторо
профессор, Ленинский биримийэ лауреата)*

*М.В.Ломоносов аатынан ССРС наукаларын академияты
чилиэнэ Никодим Николаевич Ефимов 75 сааһын туолуутугар)*

Кини этэ...

Аан маннай

Киһи аймах билбэтэх,

Санаа да тийбэтэх

Космос куйаарын

Курдары көрдөрбүт,

Самыырдыы суккуллар

Сардана утаһын

Сап курдук сыымайдыы,

Сиһилии үөрэппит.

Кини этэ...

Аан маннай

Киһи – аймах кэрэхсиир

Киэҕ суолун арийбыт,

Аан дойду үрдүнэн

Ахтылбан Абыйын аатырпыт.

Кини этэ...

Айбыт да айылба

Киэн тутта, астына

Айхаллыыр ол сүдү киһитэ!

Ол иһин көр, бүгүн

Күн уотгаах мичилин

Көтөбөн аймах-дьон

Ахтыһа мусталлар.

Астыныы, хомойуу

Барыта холбоһон,

Аар тайба устунан

Аймана тарбанар.

Ол иһин көр, бүгүн
Кыыдааннаах тымныыга
Кыайтаран көрбөккө,
Кытара ойор күн
Кытыаста сандаарбыт,
Толору ый тахсан,
Төрөөбүт түөлбэтин
Толуугук туттунан,
Түүннэри сырдаппыт.
Айылба кытары
Аймаммыт уобунан
Айхаллан, Абыйым,
Эн, айбыт уолгунан!

ЭН КҮННҮҮ СОБОТОХХУН

Билэбин, элбэх үчүгэйн
Баар барыга дэлэйн,
Ас арааһа эмиэ үчүгэй –
Арыы, күөрчэх, сүөгэй.

Үллэр үп-харчы
Үөрүүнү түстүүрү чахчы!
Ардыгар ол дабаны
Арыйар алдьархай ааны.

Үөрдүбэт чорон соботох,
Саныахха да бэрт хобдох,
Ол эрэри соботох күндү –
Олоххо күндүлүүр мэлдьи.

Күлүмүрдүүр күн соботох
Көбөрдөр Ийэ сири,
Оттон эн «Олобум дьоллоох –
Биллэрдин, күнүм!» дири.

САТААБАТТАН ҮӨРЭБИН!

(*Көр-күлүү кэриэтэ*)

Саха киһи сиэринэн
Сатыырым син элбэх,
Мастан кыһан, кизэргэтэн,
Бизэрэччибин бэл бэлэх.

Эр киһи буоллабым –
Эрбии, сүгэ аалабын,
Мунаахсыһа барбаппын,
Мунха, илим таҥабын.

Харах ириэх диэритин
Хайҕанабын буолан баран...
Хаһан да кыайан кырыммаппын
Уна илиим тыныраختарын.

Ону баара имэрийэ,
Ойоҕум бэйэтэ кырыйар,
Оҕолуу үөрэ, мичийэ,
Олорон дууһам иэрийэр.

Сааһырдабым аайытын
Сатаабаттан үөрэбин,
Истин иэһи сылааһын
Илэ чахчы билэбин.

ДЬУЛУУР МОДУН!

Хайа киһи хара баттах
Хаарды үрүнгүн хайгыаҕай?!
Хаамы ахсын мас тайах
Ханы буолтун астыныаҕай?!

Истибэт илии, атах
Илистиитэ баар буолуохтаах,
Эбиитигэр чуор кулгаах
Эмиэ иһийэ чункунуохтаах.

Ол аата кырдыы кэмнэрэ
Кэлбиттэрэ билиннэбэ,
Киһи бэрдэ – биэс биилээбэ
Кэхтии кэммин да билиниэбэ.

Күөх сайын биэрэр бэлэбин
Күһүн ылар үөрүүлээх,
Кырдыы да бэйэтин кэрэтин
Куду анньар түгэnnэрдээх.

Дьулуур ,баҕа санаа модун –
Олох очуоһун дабайыам,
Оһом оһотун, ол оһотун
Оһолоон баран, аттанам!

ҮӨРБЭППИН

*Бырабыыталыстыба 2000 сыллаабы отчуотугар
«Аны бырайыас түөрт төгүл улаатыа» диин «үөртүлэр».*

Автор.

Баҕарбаппын Путин үөрдэн,
Пенсиябын эбиэбин,
Билэбин биэс төгүлүнэн
Бэйэтигэр эргиллиэбин!

Аны тийбэт пенсия, хамнас
Урут айанныыр алта солкуобайгар
Айыы да танарагтан ааттас! –
Абыраммаккын «антах» да айанныыргар.

Көмүс буолбут көтөр аала
Көстө-сүтэ күрэниэбэ,
Көрүннүк күрдүк ыта
Көлө буолан үөрдүөбэ.

ҮРҮН ХАЙА
(Көр-күлүү кэриэтэ)

Үөрэ көрсөр Үрүн Хайам
Үүт туманы бүрүммүт,
Үүнэр, уостар мин дьылбам
Үксэ манна түмүллүбүт.

Үллэр үрдүк муускунан
Үөрүүлэрбин кыйдаабаккын,
Игитэр итии уугунан
Илитэнгин хаайбаккын!

Хаама сылдьан халтарыйар
Хата халын муустаргын
Хатан тымныы ыйыгар
Хайа-сахха ириэрдин!

Анды түһэр эбэбит
«Арбын» күөлэ үөскээбит,
Олордорбуон күөрэтэ –
Олус күндү буолоуо этэ.

Куһа-хааһа элбээбит
Күөлү санаан үөрдүм ээ...
Кыһыга да баар эбит –
Кыһын көтөр кэлбэтэ.

АБА БЭРДЭ ЭБИШИН!

Видик көрөр кыра уолум
Бэлиэр туолбут уон аҕыһын,
Киһибиттэн ыйытар буоллум
Кими талан куоластыабын.
Уоттаах сытыы тыллары
Утары көрөөт, ыһыгынна:
“Куруук туормас буолары –
Коммуниһы утары.
Агас уолум аҕата
Аҕалбыт иккис массыына,
Котүрэн, сотон көрөргө
Көрдөспүтэ комөҕө.
Аахса турар солوم суох”
Ааны аһаат, ыстанна.

Бизнсийэттэн биэрбэтэхпинэ,
Билиэн, кими быыбардыыргын,
Сокуон дьайыан иннинэ
«Суохтан» эмиз үөрэниэбин!
Бэйэбэр харда бэринэ
Бу турабын аҕа бэрдэ.

ҮГҮС ТАЛААН КИҢИТИГЭР

Убаастанар Уйбаан Ороһуунускайга

Талаан үрдүк иэйиитин
Төһө элбэжин билээрибин,
Ааһыа эбиппин эйигинэн –
Айылҕа биэрбит идэтинэн.

Айбыкка хом саныыра –
Арааһын көрүөҥ аныыра!
Айыы буолуон иннигэр
Айылҕаттан кэлэйэр.
Сороххо олох мэлийиэбэ
Сорун-мунун этитиэбэ,
Анаан атыгна ууннаһына –
Арааһа элбэбэ, улахана!

Атас уолбар Уйбаанна
Аартыктаах уһун айанна
Айылҕа аата айылҕа –
Анаан ааттаан айдаһа!

Ол иһин Ороһун уола
Олус кэтит тэлбит суола,
Үгүс даһаны үтүөлэрдээх,
Үрдүк үөрүү түмүктэрдээх.

Эн диэтэх киһи... чэ...
Эрчимнэн, дьолу билбиччэ,
Сүрэх, идэ баар киһитэ
Сүүс саас – олоһун мэктиэтэ!

ТААЛ - ТААЛ ЭМЭЭХСИН

(Үгэ)

Таал – Таал эмээхсин
Тула кыыран, бу бэрдин!
Таала үрдүк сийһиттэн
Тахсар күннэ гардыста,
Үрүн куба ойуулаах
Үрдүк сыыры табыста,
(Үөрүүтүттэн быһыылаах)
Үөт тайабын бырахта.

Хайдах курдук мичээрэ,
Хааман истэ тэлээрэ!
Соһуччутун, оо, бабат! –
Тэстэр уутган халтарыйан,
Туора - маары далбаагаат,
Тиэрэ кэлэн түстэ,
Тэбиэлэннэ, мөбүстэ,
Тымныы офонньор ыппата.

«Тонон өлөр түбэлтэ
Тоҕо манна түбэстэ? –
Эмээхсиммит эппиэт күүтэ,
Этэ-тыына этистэ –
Тымныы обургу, киэбирэбиэн,
Бэрдимсийэн, бэрпин диигиэн?!
Биэлэй тоҕо эйиэхэ
Бэриммэтин эт миэхэ?»

Хата, офонньор холкутук,
Хоруй биэрэр судургутук:
«Биэлэй, Биэлэй бэрдэ чохчы,
Бэйдие маннык буолааччы.
Билиниэххэ, бэйэм кыпта
Бэркэ диэммин тоҕобун,
Индигиргэ түһэр уута
Итии буолан, тыыннаахпын!

Хам да тонгор, хата син
Хадаардаһар эмээхсин.
Онно оонньуу сылдыбыт
Оҕо истэн сангарбыт:
«Уунан куруук устубут
Уулуссабыт тупсубут,
Халыйарга, ханкылыырга
Хата наһаа үчүгэй».
Уонна сизпкэ уктубут,
Кэмпизт биэрэн уоскуппут.

Онтон ыла оҕолор
Огой өрүү тохтооботтор,
Таал-Таал эмээхсингэ
Талбыт аһын таһаллар.
Саас да кэлэн ириэрдин
Санаата суох турарыгар,
Таал-Таал эмээхсин
Талбытынан таралыйар.

Ааҕааччыбар ситэрэн,
Ахтан ааһыым биллэрэн,
Алдырхайтан ардыгар
Арыт арыы аллар –
Үрүн Хайа үллэр мууһа,
Үөскүү турар үбэ-аһа,
Халбаһалыы анньыллар
Харчы көстөр харахпар.

ХОРУЙ БИЭРИЙ, ХОМУНЬУУС! *(Кырдыаҕас пенсионер ыйытыга)*

Уруккута улуу хомуньуус
Уйгулаах олоххо сирдииринг,
Билигин да биһиги улуус
Биллэр - көстөр баһылыгынабын.

Дьэ, ол иһин эйиэхэ
Кэпсиим олобум эйгэтин,
Баҕар, сиһилии эттэххэ,
Быһаарыан, туохтан эбитин!

Пенсиябар (тынырах да саҕаны)
Бэһис сыла эбиллибэтэбэ,
Билбэппин бэйэм даҕаны,
Биэрэр, төлүүр элбэбэ.

Төлөбүрэ түүнүн-күнүс
Төрүүр-ууһуур тэнийэ,
Туһата суох – баҕар мөккүс,
Баҕар ыгаа, энэлийэ!

Оттуллубат олорор дьиэбэр,
Оттой суох сылаас уубар
Бэрик курдук бэйдие биэрэр
Бэрдэ суоҕун билэрин буоллар...

Сыана куруук эбиллэр –
Сыанан, кырдык, аҕаабат,
Үгүс да үтүө этиллэр –
Үүнүү-сайды барҕарбат.

Аһыыр астан, таҕастан
Аккаастанар кыаҕым суох,
Айбыт Айыыһыт барахсан
Атыннык да айбатах.

Билбитим эрэ – пенсиям
Биэриэх, төлүөх баар атыҥна,
Бэйэтэ да тийибэт муннаах –
Биир да чаастаах айанна!

Хаһаайын – хомуньюус киһи,
Хантан харчы булабын,
Муньюуллубут төлүүр иэһи
Мин туохшунан төлуйабын?

ЭЛБИИ ТУРАР БЭТЭРЭЭН

Бэтэрээнэн бэтэрээн
Бырдах курдук элбээн,
Киһи эрэ бэркиһээн
Кистии-саба кэпсээн!
Пенсия ылаат, Миитэрэпээн
Бэлиэр буолбут бэтэрээн,
«Хайдах маннык эрдэлээн...?» -
Ыйытабын дьиктиргээн.
Хата, киһим мичээрдээн,
Харда биэрдэ, сэнэргээн:
«Сэрии – аччык, издээн
Сылларыгар мээчиктээн,
Сылдыбатабым мэниктээн,
Бороон көрөр, бизбэйдээн,
Биэстээх этим, эдэркээн!
Оччолорго эрэйдээн,
Ааспыт олох элэҥнээн,
Эдэр өттө элэктээн,
Этиэ-тыыныа сэмэлээн!» -
Эмиэ мичээр бэлэхтээн,
Этэ турда Миитэрэпээн.
Үгүс, кырдык үлэлээн,
Үрдүк аатгаах бэтэрээн.
Ол да буоллар үксээн,
Үүнэ турар бэтэрээн
Депутаттар эрдэлээн,
Докумуону бэлэмнээн,
Аны үстээх оҕо, чээн!,
Хаһан буолар бэтэрээн?

МИН КӨЛҮӨНЭМ КЫРГЫТТАРА

Ханнык хатын лабаатыгар
Хайа чыычаах олорботой?!
Хара харах мичээригэр
Ханнык сүрэх долгуйбатай?!

Уолан бэрдин уолутар
Урут баара кыргыттар!

Уот төлөннөөх кырааска
Уостарыгар умньамматах,
Хара дьураа албаска
Хаастарыгар хатамматах.

– Нарын дыкти бэйэлэрэ,
Наһаа кэрэ этилэрэ.

Көрдөөх сэмэй бэйэтигэр
Күндү танас кэппэтэх,
Күлүм оонньуу, киэргэтэр
Көмүс киэргэл иилиммэтэх.

– Талба талыы бэйэлэрэ,
Тахсар күннүү кэрэлэрэ.

«Эн-мин» дэһэн ахтыһар
Эдэр сааска эргиллэн,
Элбэх сылга энээрдэһэн,
Эһигинниин сырыттар.

– Мэлдьи күндү кыргыттар,
Миигин үөрдэр кыргыттар.

Оҕо-уруу төрөтөн,
Олох дьолун билэннэр,
Сиэни сиэтэн, көтөбөн,
«Саамай күндү» дэтэннэр.

– Мэлдьи үөрдэр буоллахтара
Мин көлүөнэм кыргыттара.

БЭЙЭМ КӨЛҮӨНӨ САЛЛААТТАРБАР

*Машнайгы хөмүүр саллааттарыгар
Рудольф Туласыновка, Иван Слещовка, Агит Ефимовка,
Рек Старостинга, Николай Хабаровка, Афанасий Шкулевка
ытык иэли толоон, торообут туоло бүтигэр
аралтан кэлбиккит 45 сылын туолуутунан бүрдэни,
Армия күнүнүн айхалы тиэрдэбин.*

Автор.

Бүгүн буюун күнүгэр
Барыгытын мушьябын,
Толоммүт иэс чигэнигэр
«Тревога» оноробун.
Кэлин, турун, стройдаан,
Хамаанданан хаамыгалаан!
Мигэстэжитин булбакка,
Мүдөр коро турбакка,
Шерешанан сэгэлин,
Туран иһинг, кэжкэлин!
Эргэи эмгэ ыксаатын,
Ишиккени былдыастын,
Агит үрдүк унуохтаах
Бастакынан туруохтаах!
Тулааһынап тордүһүгэн...
Ошүөнһа, ачыккын согтума,
Арбы-сарбы туттума,
Хабааранын, хага бэрдин,
Харбыгалаһан, эрчимин
Төһгөһинг, корон иһинг
Тордүс киһи түөстөрүн,
Уйбаан, олуэ кширбиккин,
Мөһөйдиилэр мөһөүлөрүн,
«Смирно!» хамаанда
Сага буюлан, дуорайда.
Нестин эрэ, таах барбах,
Бүгүн машык сорулах,
Саллаат олоһор эриллини,
Сүүрэн-көгөн эриллини,

Эдэр сааһы эргитэ,
Эстафета биэрэстэ,
Сыыллыы – сүүсчэ миэтэрэ,
Сүгүү-таһыы киилэтэ –
Сэниэ билиэ бэйэтэ!
Хамаанданан хаамын эрэ,
Ханас атаһа, чэ эрэ...
Биир... икки... биир...икки...
Баран иһин, инники!
Хардыы ахсын – атаһа атын
Халтарыйыы – бу абатын!
Сорох эбии тайахтаах –
Соһон туора дайбыахтаах
(Хабарбаһа киһи тыына
Хааллар хобдох хартыына)
Ханас-уна хачайданар
Хантан кэлбит саллааттар?
Союз модун буйуттара
Соһон, үктээн, хаамтаһара,
Манньык мөлтөх этэрээппит
Маршрута биллэр эбит!
Аара суолга атынга
Аралдьыйа барбакка,
Быһа барын маһаһыынна,
Көрсөн үөрэр күннүгүгэр
Көнүл биирдэ түһэрэр.
Хаамын, ырыа хоһоонноох
«Ким доһордоох – ол дьоллоох»
Биир...икки...биир...икки
Баран иһин, инники!

СЫЛДЫАХХА СӨП ЭТЭ...

Саҕахтан саҕарҕа тахсыытын
Саабанныы былыппыт бүрүйдэ,
Кынатгаах санаалар ол ахсын
Кыыл таба кэриэтэ кыйданна.

Өйдөспөт, мөккүһэр өй-сүрэх,
Өргөстөөх үөһүгэр олордум,
Икки атах ситэри билбэтэх
Иирсээннээх олобор уһуннум.

Күкүр Уус күөтүнүү күөртэнэ,
Күн тура кыһалҕа көлүнэр,
Ол ахсын дьол-соргу күрэнэ,
Олох ыар күлүгэр кистэнэр.

Өйдүүрбэр өй уган биэрбитин
Өстөнөн Өктөөппөр абардым,
Анаардас айманар бу олохтон
Анала буолуохпун баҕардым.

Оччоҕо тугу да билбэккэ,
Ордугу, мөкүнү эппэккэ,
Санааҕа-онооҕо киирбэккэ,
Сылдыахха сөп этэ... син бэркэ.

КИИРТИМ КӨХТӨӨХ КЭККЭҔЭР!

(Комсомол 80 сылын туолуутугар)

Оччотооҕу уот-төлөн
Оҕо сааһым эрчимэ
Бүгүн эмиэ хат төрөөн,
Буолла иэһии имэнэ!

Өйдүөххэ, эн кэккэҔэр
Өрүкүйэ киирбити,
Санаабар кэҔэ этэр
Сааскы күнү инэрбити.

Өйдүүбүн, Өктөөп күнүгэр
Өрөгөйдөөх үөрүүтүгэр,
Өстөөххө өргос үнүүтүнэн
Өтөрү түһэрэр кэмигэр

Кииртим көхтөөх кэккэбэр!

Аар тайҕа аҕабар
Аныыр күндү бэлэбэ
Кистээн иитэр хапкааныгар
Киирэн өлөр кэмигэр

Кииртим көхтөөх кэккэбэр!

Ийэм тигэр куобак
Итии-сылаас үтүлүгэр,
Хараастар хара харах
Халытар таммах көрүүтүгэр

Кииртим көхтөөх кэккэбэр!

Кыынньар кымыс утабынан
Кыайыы күнүн ыһыаҕар
Кырдыаҕас эдэр уоҕунан
Кылыйан ойор күнүгэр

Кииртим көхтөөх кэккэбэр!

Бастакынан буйун буолан,
Бочуот иэһи төлүүрбэр,
Бэйэм кытта дуоһуйан,
Бар-дьоммор эргиллибэр

Кииртим көхтөөх кэккэбэр!

Араадыйа, сибээс олохтоно
Аймах дьоммун аймырыгар
Ытык махтал чахчы онно
Ылар сүдү үөрүүбэр

Кииртим көхтөөх кэккэбэр!

Тэнкэ тыаны чугдаардар
Тиһиликтээх тыраахтар
Тимир муоһун эрийэр,
Тизэйэр, соһор кэмнэрбэр

Кииртим көхтөөх кэккэбэр!

Тахсар күннүү сырдатар
Таптал иэйэр, мичээрдэр
Кэтии, көрө кыбыстар
Кэтэһиилээх кэмнэрбэр

Кииртим көхтөөх кэккэбэр!

Аҕыннахха, эн кэккэбэр
Аҕыс төгүл киирбиппин,
Ахсаабат өрүү эдэрбэр
Аартыгы арийбыт эбиккин.

Билбэппин, бүгүн ханнаҕын
Билэбин арай суохтуурбун!
Барба баҕа туох баарын
Бизэрдим, онон дьоллоохпун!

САҢА ДЫЛЛААҒЫ КҮПҮЛҮӨТТЭР

Саҥа үйэ кирбиитэ –
Сүһүөх, санаа күүрүүтэ,
Саҥа дылым кэлиитэ –
Сүрэх, дууһа иэйиитэ.

Куобах сылын көрсөргө
Кутгаммыппыт баар этэ,
Кууһар сэгэр куттанан,
Курун тыаҕа сүүрүөбэр.

Быйыл сылбыт Дракон...
Баҕарабыт баҕа туолуон,
Тугу эппитэ – ол сокуон
Тохтообокко туола туруон!

Уунан «Ураа» хаһытаан,
Уларыйбыт атамаан,
Эстэ быстыы – киэн айдаан,
Эмиэ уунар айхаллаан.

Урут этэ бассабыык
Дьонно дьиннээх баһылык,
Аны байта ынырык –
Коньяк, кыыстаах аһылык.

Урут хонор хоноһо
Уруу курдук буолара,
Быыстаах эрэ дьиэ хоһо
Былаһынан кэниирэ.

Аны саха киһитэ
Аахса барбат үгэһэ,
Кыыл да таба кэһиитэ
Кыайан аспат күлүүһэ.

Урут нарын кыргыттар
Устар куба этилэр,
Аны умса хоруйар
Ууну булан испиттэр.

Пионер мэник сааспытын
Вера кыыспыт санаппыт,
Бодобуоска уолугар
Былаах онорон ыйаабыт.

Эргэ, сана хатыһар
Эргиэн, атыы дэлэйэр,
Бииргэ бэрик – иһэрдэр,
Бииргэ – эбэ бэрсийэр.

Маҕаһыыммыт туола-туола,
Ырыынакка тупсубут,
Ытаабыта буола-буола,
Ыыра байыах курдукпут.

Эдэр саастан мустубут,
Элбэх сылы көрсүбүт,
Эмэҕирбит кулууппут
Эбии бүгүн тупсубут.

Тойук туойа туруохха –
Толоос буолуо, алҕаска,
Уураан-сыллаан ылыахха –
Уоспут наһаа кырааска.

Устар ый, күн уһунун
Умнар гына олорун,
Талба олох чороонун
Тапталынан толорун.

ЭМЧИТТЭРГЭ

Харафым халѳанныы сабыллар
Харага күлүктүүр кэмигэр
Харахнар – хатыннар... хатыннар
Хантан бу бачча баһаамнар?!

Хаар манан халааты кэтэннэр,
Хагыннар бу хантан кэлэннэр,
Өй угар, күүс-уоѳу эргитэр
Өлбөг мэнэ утаѳын куттулар?

Көрөбүн... Көрөбүн... – мичээрдэр...
Көнньөрбүт мичээрдэр элбэхтэр,
Күн тэнгэ күндү да эбиттэр –
Күн сирийн кордорөр эмчиттэр.

САГА КУЛУУП ДЬИЭТИГЭР

Кэбэргэнэѳ сага СДК аһыллытыгар

Кэбэргэнэ кэнии турар
Кэрэһитэ буоланнын,
Кэчээригэ баѳа туолар
Кэскиллэрин түстээннин,
Саѳахтартан арыллан,
Сага кулууп, саргылан.

Эһэ, эбэ сээдьэлии,
Эдэр сааһын атаарбыт,
Истинг майгы ини-бии
Инэн үөскээн барѳарбыт
Эргэ кулууп кэрэтэ
Эргилиннэр бэрт этэ!

Эмиэ түмсэн ылланар
Эһиэкэйбит эйээрдин,
Таала иэйэн, ыал буолар
Таптал манна түстээннин
Сырдыы, ыныра мичийэр
Сага кулууп дьийэтигэр.

СЫЛ – ХОНУК

Сындыыстыы сыыдама бэрт эбит –
Сыл кэлэн, соһуччу ааһара,
Дьулайдым, бэлэбэ элбээбит –
Дьураа да, баттах да арааһа!

Дьыл-хонук түргэнник хорутан,
Диринг да дьурааны хаалларбыт,
Хас биирдии хонугу суруйан,
Халандаар онорон анаабыт.

Ханнык суол үрүнгэ, харата
Хаар манан багтахпар хатаммыт,
Ол да иһин ааспыты саната,
Олус да дууһабын аймаабыт.

Айылба айыытын аахсыбат
Арай эн, дьыл-хонук, эбиккин,
Сылбан да эстибэт-быстыбат
Сыл ахсын барабын - кэлэбин!

Баба баар кэхтибэт, баламат
Бииртэн биир буюмнары ааһыахпын,
«Инчэбэй тирбэбэ быстыбат!»
Иэйиинэн ырыалаах кырдыахпын!

Кистэлэн санаабын арыя,
Көрдөһүүм, толорор кыахтааххыан?
Кырдыыны бытаарда таарыя,
Кыратык эн тохтоон ылыаххыан!.

ХОҲООННО ХОЛОНУУ (Омоним хоҲоон)

Күн, мэлдѳи миэхэбэ кутаѳын
Күүспэр күүс эбиллэр утаѳын,
Хардатын мѳет тылы тиҲэбин,
Минньитэ, дуоһуя иҲэбин.

ТүбэҲиэх кыаллыбат бэл күллэрэр
Тыллары табатык үллэрэр,
Хойуулар хоҲоонно хоргутар
Хомолто иэйиитин оргутар.

Кэнчээри ыччакка хаалбатах,
Кэрэнэн сүрэѳи аалбатах
КиҲи эрэ кураанах куолуттан
Кэлэйиэ мин курдук уолуттан!

Баар чахчы олохтон кэлэйи,
Барыттан сылайыы-элэйи!
Сайдыыны саарбахтыы санаама,
Самныыны, мөлтүүрү анаама.

БАСТАКЫ ХОҲООН – СИЭММЭР

Сандал саас кэлиитэ,
Санаа кынаттана кэтүүтэ
Сарсын үөрэ көрсөбүн
Сиргэ көрбүт үөрүүбүн.

Ону баара сизним кыыс
Отой сыыҲа өйдөөбүт,
«Мантан миэхэ бэлэх кыс»
МаҲы а҅алар ... көнньүөрбүт.

Энэ буолан дуу... эйбэстик,
«Ээх» диэтим хоруйбар,
Бэйэм да билбэккэ дьиктитик,
Иэйии киирэн сылаанныгар.

Сүгэ-балта тылы этэ,
Сэнэнэрим ээ... бэйэбин,
Хардаҕа сизэммин кэрэхсэтэ,
Хахайы кыһан эрэбин.

Түөрт чаас түбүгүрэн,
Тиэргэммэр саайдым ону,
Түүлгэ курдук имэнирэн,
Төрөттүм икки хоһоону.

Онтон биирэ бу – сизэммэр,
Биирэ – таптыыр кэргэммэр.

ИККИС ХОҔООН – КЭРГЭММЭР

Төрөөбүт күннээх тиэргэн тойоно
Толуутук тугтан, тоҕо хаампаппын?!
Тулабар тохтор күн толбоно
Түүлгэ эрэ түһэригтэн хараастабын.

Абарабын күннээҕи барбах түбүктэн,
Аһарабын айыах, онгоруох күннэри,
Ол барыта олоҕу сиппэттэн,
Онорорум да барыта түннэри.

Ону барытын уйан, кэргэним
Олордоҕо миигинниин уһун сыллары,
Отгон бигээбит, биэбэйдээбит оҕолорум
Билэбин – ахтыахтара баалларын тухары.

Бэл диэтэр бэрдэ суох ас
Бүтэригэр минньигэс буолааччы,
Баҕар ахтыллыам итии-сылаас
Истин кэпсэтии быыһыгар таарыччы.

ОЛОХ – ХОТУН

Олох-улуу хотун
Ордоотуоҕа, сымныаҕа,
Оннук омун уоҕун
Уолан бэрдэ кыайыаҕа.

Арыт атаах кыыстыы,
Ааттал көрдөөн аймыаҕа,
Аллаах дохсун аттыы,
Аара суолга быраҕыаҕа.

Оннук ээ... олох – хотун
Олук уурар омооно,
Ону туоруур эрдээх, хорсун
Ойор күнү оонньоото.

Эн көрдөөмө бу сиргэ
Эриэккэс, эгэлгэ олобу,
Эрчимнээх үлэ эрэ
Эргитиэ санаа хоту.

Оччоҕо олох – хотун
Ордук тупсан мичээрдиэ,
Улуу уостубат уоҕун
Утары уунан бэлэктиэ!

ТУОЙУОБУМ

Бүппэт да бүтэһик хоһооннор
Мин өйбөр, дууһабар төрүүллэр,
Үлүскэн үөрэр да, хомойор
Хонуктар күннэрин түөрэллэр.

Билинним – бу сиргэ мин өрүү
Поэттыы туойаары кэлбиппин,
Көрсүһэр хомойуу, дын үөрүү
Кизэ суолун олохпор тэлбиппин.

Ойор күн кэриэтэ сырдата,
Ол баҕа уостубат изйиитэ
Дууһабын ыллага, ытата,
Айар күүс имэнэр тириэртэ.

Үлэ – дьол, олобу төрөтөр
Үйэ саас чэчириир бу сирбэр.
Өлөөрү да сытан, өһөспөр
Туойуобум, баҕардар сирдиннэр!

ЫЙ

Толуутук суоһура, толору ый
Толкуйдуур курдуктук туттубут,
Отгон мин тойугум ханнаний?
Оҕолуу иһийэн, чуумпурбут!

Ый, кырдык, үтүөтэ үгүс ээ...
Ый быыһа харана түүннэргэ
Ымайа ымсыырда, көнньүөрдэ,
Ыраахха ыгырар түгэнэ.

Өбүгэм саҕаттан үтүөлээх
Өй уган, ыраахха ыгырта,
Чабыл күн оннугар эрэллээх
Чахчы ээ... суолларын ыйбыта.

Эйигин бу көрөн тураммын,
Элбэх да санааҕа кэлэбин,
Эрэнэр олохпор тийиэхпин
Эн тоҕо мин суолбун ыйбаккын?!

СЫАҢААННААХХА ҮНҮҮРЫҮ

Тыгар күммүт хайа сахха
Тахсар таала саҕахха,
Таала изэйэр сэмэй саха
Талыы сиригэр сылдыахха!
Сылдыар сири таллахха,
Сэһэргэһэр буолуохха,
Сайдыы суолун баҕардахха,
Сыаҕааннаахха барыахха!
Ордук көрдөөх үһыахха
Оһуокайдаан ыллыахха,
Ойуу-бичик кэрэ лыахха
Ойо - көтө маарыннаахха!
Оччобуна ол сахха
Оһонньор да аахсыбакка,
Ойор күнү саҕахха
Саһыарыаҕа сылайбакка.
Саба түһэр бырдахха,
Самыыры да аахсыбакка,
Оннук сиргэ – Сыаҕааннаахха
Оһолордуун барыахха!

КҮҮҮҮҮҮ ХАТЫҢ

Күөххэ күлэ сууламмыт
Көнө дьураа хатынмыт,
Күөйэн кэлбит күһүммүт
Көмүс өнүн бүрүммүт.
Күннэ тэннии, көбүйэ,
Көрөн үөрдэр көрүңэ.
Сиккиэр тыаллыын сипсигэ,
Сигэн ылан, тэннэһэ,
Сизттиһэннэр кэккэлии
Сэбирдэхтэр сээдьэлии
Сиргэ лыахтыы түһэллэр,
Сага күнтэн үөрэллэр!

Хайдах курдук хатынмыт
Хахсаат тыалга махтаммыт,
Хатырыктыын хастаммыт
Лабаатыттан астыммыт
Эһиил эмиэ үүнээри,
Эдэр саһар түһээри.

ЭЙИЭХЭ

Анаардас үөрүүттэн хоһоону
Ааһарбар көрдөстүн таптала,
Толоруом дуо мин ону –
Киһи ахсын тиксибэт аналы?!
Кырдыһас кылыһыт буолбуттуу,
Кыайыам дуо таптала туойары,
Сонһуйбут сүрэһи угуттуу,
Сүһүөхтүүн долгуйан ылары?!
Санаабын сиһилии саһылаан,
Сэгэрим махталын ылыаһы
«Сай»диэн сананы таһаарыан
Санатыа саадыһай ынаһы.
Баһалаах барыта бу сиргэ
Барһара байбатын кэриэтэ,
Күн тэнэ таптала билэргэ
Киһи ахсын тиксибэт иэйиитэ.
Таһылы таһаарар тапталтан
Таһыччы туттарым мэлдьитин,
Тулабар ол иһин көр-үөрүү
Туппаттар, хаайбаттар күрүүлүү.
Ол да иһин олохпор көрсөбүн,
Таптал диэн сөбүмэр үөрүүтүн
Харахты харыстыыр буоламмын,
Харса суох хоһооммор айабын.
«Үгүстүк үнпүтүм тапталга
Үйэбин уһатта дуу?» диибин,
Арчылыыр, харыстыыр аанһалга
Анаардас кинини тэнниибин!

САГА БӨНҮӨЛЭК

Кэбэргэнэ бөһүөлэгин 50 сылыгар

Илгэ быйаны хоторор
Индигирим биэрэгэр
Икки холкуос холбоһор –
Иллээх кэргэн тэриллэр.

Олох дохсун аартыгар
Охто, тура дабайар
Бэлиэр туола охсубут
Бизһуон сыла соһуппут!

Бэбэһээ курдук өйдүүбүн
Бары дьонум түмсүүтүн,
Сырдык ыра чабыл уотун
Сүрэх эбин күөртүүрүн.

Баанньык дьизни бастатан,
Бөһүөлэкпит саҕаламмыт,
Баараҕай тутуу сайдыыттан
Билигин көрбүт – астыммыт!

Кэрэгэйэ чохчы буолуо...
Кэбэргэнэ эрэ кэпсэнэрэ,
Кэлин да кэрэхсэтэ туруо
Кэскиллээх үлэ кэмнэрэ.

Оччолорго суоҕа, кырдык,
Орто, үрдүк үөрэхтээхтэр,
Ол да буоллар муударайдык
Олох суолун тэлбиттэр.

Хойгуо, күрдьэх көмөтүнэн
Хорон ыыппыт күөллэрэ
Хайдах курдук күөбүнэн
Хамсыыр күнү күллэрэ.

Намы Күөлгэ, Мунгурдаахха
Массынанан сырыттаахха,
Магнай утаа билбэккин
Бадарааннаах бэйэнг сиргин.

Оннук дохсун сайдытган
Оҕо буолар оҕонньор,
Кыайыларга кыттыһан,
Киһи эрэ дьоллонор.

Кэлэр кэмнэ кэрэхсэнэ
Кэни турууй, Кэбэргэнэ,
Көрсөөр, ахтан кэллэхпинэ,
Кийиит кыыстыы киэргэнэ.

УРАҔАЛААХ ОСКУОЛАГА

70 сылын туолуутугар

Уруккутган Ураҕалаах
Уйгуну түстүүр уратылаах,
Ол да иһин өбүгэлэрбит
Олбуор, тиэргэн тэриммит.

Саха дьонун сиэринэн
Сылгы, ынах сүөһүлэнэн,
Сайдыы, көнүү суолугар
Сыһыа киирэн испиттэр.

Олох сырдык кэскилэ –
Оскуолабыт тэриллитбит,
Онтон ыла дьолу билэ,
Олох суолун тэллибит.

70 сылын туолбут
Синпит-хоппут оскуола
Суолдьут сулус буолбут –
Оннук улуу кини суола!

Мантан суолу тэлимитэ
Профессор, учуонай
Дойду бүттүүн билиниитэ –
Улуу чиэскэ тиксиитэ.

Бааллар үөһэ көппүттэр –
Бары үтүөлээх үлэһиттэр,
Ойор күннүү күлүмнэтэн,
Уордьан, мэтээл кэппиттэр.

Бааллар быйан онорор –
Бастаабыттар, чулуулар,
Барҕа тыаттан хоторор
Байанайдаах булчуттар.

Оннук сүдү, оннук улуу
Оскуолабыт олуктара,
Айар-тутар олох чулуу
Аартыктарын аспыттара.

Кэнчээригэ өрүү тыгар
Киирбэт күннүү сырдата,
Уруй-айхал тылын ылар
Ураһалаах оскуолата!

БИЛИННИ ӨЛӨХ КӨСТҮҮЛЭРЭ

(Частушка ырыаҕа аналлаах)

Туохтан маннык долгуйа,
Тула түмсэн турабыт,
Чуордук этэ, чочуйа,
Частушканан туойабыт.

Саҥа олох сайдыыта
Саамай «күндү» дьайыыта –
Сыана босхо барыыта,
Харчы, бэлэх ылыыта.

Байан-тайан барбарых
Баара үөрэн мичээрбит,
Икки «Волга» аттаныах
Ваучербыт мэлийбит.

Элэк-күлүү үөрдэр
Эстибиттэр молүйөөннэр,
Сонун сана солкуобайдар
Солбуйуо суох курдуктар.

Күндү ыччат дьоннорбор
Көнүл үлэ тосхойор,
Үлэ суоҕар, дьэ, үөрүү,
Үрүүмкэлээх үнкүүлүү.

Бастаахтарбыт дьаһайар
Бэргэн өйдөөх эбиттэр,
Баанньыктанар, паарданар
Барса суоҕун билбиттэр.

Быппыт эмиз өйдөммүт,
Быылтан-киртэн күрэммит,
Сырдык, ыраас танаска
Сыламныырын ордорбут.

Балыһабыт балыынка,
Ыга туппут ырыынка,
Ыарыһахпыт баһыылка,
Ылан таһар наһыылка.

Туохтан маннык долгуйа,
Тула түмсэн турабыт,
Чуордук этэ, чочуйа,
Частушканан туойабыт?!

ИНДИГИРБИН ОДУУЛУУ

(*Ырыя*)

Мин бэйэм даҕаны билбэккэ,
Мэлдытин киирэбин биэрэккэ,
Мээчиктээн ойуолуур оҕолуу,
Мэниктиир бааллары одуулуу.

Хос ырыата:

Эн курдук Индигир эдэрдии,
Эстибэт эрчимнээх буолар дии...
Үйэттэн үйэбэ киэргэтэ,
Үрүн күн үөрүүтүн үксэтэ.

Кытылга кылыа оонньообут,
Кыстык хаар тибитин оймообут
Сайына, кыһына ааһаннар,
Саҕахха саһыллыы саспыттар.

Эрэһэ баалларгар дьүөрэлии,
Эрэй да, үөрүү да кэккэлии,
Элбэхтэ олохпор бигээбит
Эйиэхэ тардыһыым элбээбит.

БИЭСТЭН БИИРИ ТАЛЛАХХА

(*Ил Түмэн депутатын кандидата И.Д. Черовка*)

Ахсынны тымныытын үгэнэ,
Айанна ынырар түгэнэ,
Биэс чулуу табаттан
Биэтэккэ ыталлар талларан.
Холлорун эттэрэ хойдубут
Хоройдуун, үөнэстиин холбоспут,
Кыычабыт кытары кыттыспыт.

Аартык суолун арыйар
Аатгаах буурбут бу турар!
Эчи бэрдин, сөбүмэрин
Эмиэ кэппит лээмпитин.
Сырыы-айан мискийбит
Сэбэрэтэ суох эбит,
Күүстээх көрүн – модун кыаба
Күнү киэптии турдаба.

Сирэ-тала туруом дуо,
Сыыстарбатым чахчы буолуо,
Билэр буоллабым кини бэрдин
Бастакынан тиэрдиэбин,
Халын хаарга, буурбаба
Хаайтарбаппын чахчылааба!
Хата бэйэм сэрэниим,
Халы-мааргы туттумуум,
Сытан хаалбат туһуттан
Сыарбабыттан тутуһуум.

ОЛОБУМ СУОЛЛАРА

Олобум очурдаах суоллара
Оҕонньор саастарбар тиэрпиттэр,
Олукпар киэн халлаан дуоллара
Обуойдаан хаардары типпиттэр.

Хаарчахтаах халын сис тыалары
Хайыһар кэтэммин тэлбэтим,
Олохпор көрсөр да ыардары
Олорчу силэйэн эспэгим.

Бааллар ээ балысхан сүүрүктээх
Байбаллыы бааллырар үрэхтэр,
Угугтуур,уолар да кэмнэрдээх
Уйгуну уһаарар күрэбэр.

Олох диэн олуурдаах очуоһар
Ол да иһин мин уоһум тийбэтэх,
Дьол уотун төлөһнөөх суоһугар
Дуоһуйуу имэһин билбэтэх.

Кырдьар саас кырыатын илгистэн,
Кыайар күүс, дьэ, хантан кэлиэбэй,
Этэр тыл, баһардар, илбистэн
Эдэриһ дьэ хайдах эргиллиэй?!

Ол эрэн оһонһьор буолбутум
Оһнуотун көрбөһпүн күн бүгүн,
Олоһпор көрбүтүм, булбутум
Оо, ордук күндүгүн, күндүгүн!

ТОҢО КУТТАНЫАМЫЙ ӨЛҮҮТТЭН

Айбыт айылһам куоттарбатын
Атастарыам, бэркэ билэбин,
Аан дойдуттан букатын
Арахсар чааһым кэлиэһин!
 Үрдүк танара өрүү баарын
 Үйэттэн үйэбэ бигэргэтэллэр,
 Ырайга, аакка бараргын,
 Киһи эрэ ылыныах, этэллэр.

Этэллэр иккис олох
Эргиллэр үһү ол сиргэ,
Айыыта суох уһун, дьоллоох
Аһанар үрдүк үөрүүлэргэ.

 Оччоһо илдьиэм ол дойдуга
 Орто дойдум күндүтүн, мөкүтүн,
 Сирдээһи дьолум ордуга
 Салһана туруо өрүүтүн.
Оннук кэрэ олоһхо тийэртэн
Тоһо куттаныамый олүүттэн!!

САНА ЫАЛГА, ЭДЭРДЭРГЭ

Көһүппэтэх өтгүттэн
Куппут-сүрбүт айманна,
Кыра кыыспыт кэргэннэнэн,
Күтүөт оҕо күөрэс гынна!

Кыра киһи эдьиийин
Күөһүө суоҕун билэбин.
Ыл да буолар ыйаахтаах,
Ыган кэлэр ыксаллаах.

Тахсар чааһы талбаккын –
Таптал ону аахсыбат,
Эргиччи эдэр буолбаккын –
Эдьиий тоҕо ыксаабат?!

Дьолу түстүүр дьоро киэһэ
Дьону үөртэ-көтүттэ,
Дьикти ийии түһүлгэтэ
Дьизэрэн тэбэ кэнээтэ.

Алаһа дьизени тэринэр
Айхалланар күннэригэр
Аймах, атас түмсэниэр,
Алгыс этэн түстүүллэр.

«Эрчимирэн олоруоххут –
Эрэй суолун тумнуоххут,
Эйэ дэмнээх буолуоххут –
Элбэх дьолу көрсүөххүт!!»

Убараабат уруй-айхал,
Уостан сүппэт уруй-тускул
Саргы-дьаалы салалынна
Сана ыалга, эдэрдэргэ!

ЭЙГИН ӨЙДӨТӨН

Оо, тоџо эйгин өйдөтөн,
Үрүг хаар иннибэр тэлгэннэ,
Дьол-соргу чороонун көтөџөн,
Дууһабар угуттуу бигэннэ?!

Соџотох эйгин ахтыыттан,
Сир дьолун астына билбиттэн.

Оо, тоџо ол көстөр хатынмыт
Күһүнү билбэккэ көџөрдө,
Элбэхтэ эн биһи хаампыпыт -
Элэйбэт силиһэ сөхтөрдө.

Соџотох эйгин ахтыыттан,
Сир дьолун астына билбиттэн.

Оо, тоџо күһүнүн күрэнэр,
Көтөр – хаас аймана аттанар,
«Саас эмиз эргиллэн кэлиибэр
Этэннэ буолун» диэн айманар.

Соџотох эйгин ахтыыттан,
Сир дьолун астына билбиттэн.

Айылџа абылан көстүүтэ
Аймыыра бэйэбин сөхтөрдө,
Олохпут соро да, үөрүүтэ
Бу кэмнэ эн суоххун өйдөттө.

Соџотох эйгин ахтыыттан,
Сир дьолун астына билбиттэн.

САНА ОЛОХ СААСТЫЫЛААҒА

Октябрьскай революция 90 сылыгар.

Толору этгээх-сииннээх
Тобус уоннаах оҕонньор
Түүлгэ курдук бэрт сэдэх
Түбэлтэни кэпси олорор:

– Бастаан кэлбитим күн сиригэр
Багталлаах былаас эстэригэр,
Сага олох саҕаланар сылыгар,
Сэтинньи ый санатыгар.

Эстэр-быстар элбэх сылы
Энгээрбинэн тэлэн кэллим,
Ол тухары олох диэни
Оннук күндүтүн, умсулҕанын биллим.

Уоттаах да сэрии ону
Урусхал онорон уураппата,
Көлүйөр кыһалҕа, ачыктааһын
Күүспүн, баҕабын аччаппата!

Чабыламматах бэйэтэ ордук тэттэн,
Чахчы бүгүн сэхэнэ тобуллубут,
Дьоно-сэргэтэ ону билэн,
Дьонунук туттан, истэ тобуоруснут.

Көтүөх курдук көнньүөрэ дайбаан,
Корудьүөстээҕи кэпсээн күллэрэр,
Ол ахсын сулустаах албан аат,
Орденнар, мэтээллэр эскири түһэллэр.

Сага олох саастыыта, буйуна
Сахаттан сорсуннаах булчута –
Ол ааспыт үйэбит сайдыыта,
Олохпут бу тыыннаах туоһута!

ОСКУОЛАБЫТ КЫҤАТА

Ураһалаах оскуолатын 80 сылыгар.

Ааҕарга да син элбэх –
Аҕыс уон сылын туолбут,
Ахтан иэйэр үөрүүлээх
Үбүлүөйэ бүгүн буолбут –
Ураһалаах оскуолата –
Уруй-айхал туоната!

Үүнэр үйэ арбастарын
Үрдүтүнэн үктэллэнэн,
Билии диринг муоратын
Баалларыгар бигэнэн –
Олох модун сайдыта,
Саҕаланар аартыга!

Урут төрдө Ураһалаах
Ураанхай саха удьуордара,
Билигин ураты дьылҕалаах
Биллэр учуонай буоллахтара –
Бастаан олук атыллаан,
Бу оскуола боруогуттан.

Киһи эрэ кэрэхсиир ураты
Кэтэһэр кэмнэрбит кэскилэ,
Космос куйаарын курдары
Көтүтэр билиитин көбүтэ –
Билинги биһиги оҕобут
Эрэлбит, инники олохпут.

Аны да ааннарын арыян,
Алгыстаах ааргыкка дабатыа,
Аарыма кынаттан угуйан,
Аан дойду ньуурунан дайытыа –
Оҕо-аймах биһигэ оскуола
Оо, оннук оһуордаах киэн суола!

СААС ЫЛБЫТ КИҢИЭХЭ...

Олох күнүн аһардабын ахсын
Очуоһун, оһуорун билэбин,
Ол да иһин билэн эттэхтэрэ
Олох хонуу буолбатабын.

Кырдык, ордук эдэр кэмнэр
Кыталык үнкүүтүн түһэрэр
Кытылын эрдээхтик хаамабын,
Кыахтаахтык хантайа туттабын!

Сааһыран, барыттан кэлэйэн,
Сир ньуурун сирийэ көрөбүн,
Сис тыатын илистэ кэрийэн,
Силиһин, мутугун сөбөбүн.

Оһонньор буолбуккун билбэккэ,
Олох киэн хонуутун сөбүүбүн,
Туймаардар сыһыатын булбакка,
Түүн эрэ түһээннин корүүбүн!

Оччоһо санныгар ындыылаах
Очурдаах олох – киэн хонууну
Сөбөбүн – быстыбат дьулуурдаах
Ол ону туораабыт хоһууну.

БОКУЛУОН УУРАБЫН

Улуснут 75 сылыгар.

Эн модун киэн дуолгар
Эбүрдэ этиллэн дуорайар,
Аасыгтан астынан,
Ахтыгтан көннүөрэн,
Айхаллыр бу бэлиэ түтэниэ
Аймахтыы үөскээбит бар дьоннуун
Үөрэбин-көтөбүн биир тэниэ.

Андаҕар этиллэр, алгыстыы иһиллэр,
Алыптаах тылынан ааттаммыт Абыйыам!

Дьүкээбил суһумун дыккы уот толонун,
Сээдьэлини сэтэнини сэгэйэ ойоннун,
Сүрэҕи долгутар, сүһүөбү хамсатар
Сир-халлаан силбэхэр силлиэтин түһэрэн,
Сайдыы киэн аартыгын
Арыйан кэлбитин.

Андаҕар этиллэр, алгыстыы иһиллэр,
Алыптаах тылынан ааттаммыт Абыйыам!

Ириньэх эрдэхтэн иитиллэн үөскээбит,
Ийэлини ийинни истинник иигэрбит
Индигир эбэбит дыримниир иэниэрин
Иинигэр тэлгээннин сир дьолун биллэрбит,
Ааһар кус, аар-тайҕа быйанын
Астына, дуоһута тэлгэшиниг
Айылҕа оҕото дэтэнигин,
Атаахтаан даҕаны иипшиккин!

Андаҕар этиллэр, алгыстыы иһиллэр,
Алыптаах тылынан ааттаммыт Абыйыам.

Ыччаттан ычакка тэнийэр
Ылыктаах суоллары биэрбиккэр
Ытыспар ытык буор ыламмын,
Түлгэниниир түөстэрбэр тутаммын,
Тон ийэ дойдубар тобуктаан,
Тулалыыр үтүөбэр махтанан,
Тонгойон бокулуон уурабын.

Андаҕар этиллэр, алгыстыы иһиллэр,
Алыптаах тылынан ааттаммыт Абыйыам!

КҮНДҮ КЭРГЭНИМ, АҢАБЫТ ДИМА

Кэргэнэ А.Н.Слепцова тылынан.

Күлүмнүүр күн сирийн олобо
Күндүтэ – үөрэрин дуоһуйан,
Көтүмэх санааттан, оо, тобо
Күрэннин бу орто дойдуттан?!

Халын ыар харана былыттыы,
Хас тахсар күннэри хаххалыы,
Хам ылан мин дууһам айманар,
Харахтан хара уу халыйар.

Түөрт түөрэн аттарын туйабын
Түүннэри тизгэннэ кэтиибин,
Тэһииннээх санаа ыар утабын
Түлэй түүн түһээммин хагабын.

Оҕо-уруу тэнитэн озорбут
Оргуйар олохпут ханнаный?
Оноруу, дьылба-хаан онорбут
Оо, тобо дьайыыта суостаабый?!

Түөрт оҕом төбөтүн төнкөтөн,
Турабыт эн көмүс унуоххар,
Туланы сырдатых уот-төлөн
Тоҕо эрэ көстүбэт тулабар.

Хааллабым түөрт оҕо сизтиилээх
Ханыл ат тэһиинин тутардыы,
Бардын дии... бу сиртэн эрдэлээн,
Быдан дьылларга бырастыы...

КУЛУН ТУТАР ЫЙ (Көр – күлүү кэриэтэ)

Киһи хомойуох, кулун тутарга
Кулуну кыйдаһан туппатах кыһыыта,
Арааһа, табыллыбатах тапталга
Абаран, дьүөрэлээн эппиттэр быһыыта.

Сарсыарда дыбара, күнүскү сылааһа
Күүппэтэх өттүттэн арааһа,
Кутурҕан санааҕа холбоммут,
Кубулҕат дьахтарга холоммут.

Саха киһитин саас кэлиитэ
Саҕаланар ыйа үөрдүөхтээбэ,
Ону аахсыбат дууһа изйиитэ
Кубулҕаттаах ый дэттэрдэбэ.

Кытыгырас кулуну кыйдаһардыы,
Кыһырыы уоһун киэр кыйдыы,
Дьиннээх таптал үөрүүтүнэн агаара,
Дьахтар ыйа диэххэ баара.

ААТТАБЫЛ

Суруллубатах ыраас кумаабылыы,
Сага дьыл сыа хаара тэлгэнэр,
Халтарыйа хаамар биирдии хардыы
Хайаан да манна бэлиэтэнэр.

Былырыын баччаҕа баара дии...

Парааттыы хаамсыбыт киэн суоллар,

Буурҕалар ытыйан, киэн тибии...

Билигин сорҕото суох буолтар.

Сааһыран дуу... дьиксинэ куттаным
Суолу таһааран, хааман барыахпын,
Ааттаһабын, айыһыт харысхалым,
Аҕал атыллыыр модун кыахпын!

ҮЧҮГЭЙИЭН ҮРҮНГ ХАЙА

(Ырыа)

Ыраас, сырдык хаарды,
Ыраах суолга ынгыра,
Кэрэхсэнэр кэлэр сайдыы
Кэрэ кэмигэр угуйа.

Хос ырыата:

Үчүгэйиэн Үрүнг Хайа
Үүнэн, үрдээн турара,
Күндү эбэ ньууругар
Куба буолан устара.

Үүт өгүнүү Үрүнг Хайа
Үгүс үтүө дьайара,
Истин иэиин сылаанньыйа,
Ийэ куту кууһара.

Хос ырыата:

Уйгу олох туоната –
Уһун буруо унаарар,
Көччүктэтэр уйата
Көрсөр, арыт атаарар.

Хос ырыата:

Үчүгэйиэн Үрүнг Хайа
Үүнэн, үрдээн турара,
Күндү эбэ ньууругар
Куба буолан устара.

БАҒА БАҒААМ
(Көр-күлүү кэриэтэ)

Сага үүммүт бу дьылга
Санаа баҕата, оо, баҕаам!
Эрэнэ көрсөбүт оноруу, дьылҕа
Баҕарабын эйэбэстик «Эбээ» дэтэр.
Эбэккэ олох кырдымыаҕар,
Хос сизиниин хоһун иһигэр
Хорҕойо оонһуу сылдыаҕар.
Баҕарыы баҕаам – кырдыаҕаска
Байыаннайды хаамыаҕар,
Тайахтанар торуоскатын
Туора илгэн быраҕыаҕар.

Баҕарабын булчут уолга
Байанайа барҕарыан,
Модун тайах тоһуурга
Маамыкталаан туттарыан!
Баҕарабын эдэр кыыска
Бары баар күндү тиксиэбин,
Баһыылканан саатар кырааска
Бэлэх буолан кэлиэбин!

Баҕарабын аһы аһы аһан кутар
Айхаллаһар атастарбар
Сухуой сокуон сулууспатын
Геройдара буолуохтарын.
Баҕарабын билии - көрүү кыраларга
Сыана курдук үрдүүбүн,
Хомойор, ыалдьар түгэннэрэ
Хамнас курдук хаарчахтаныан!

Баҕарабын чиновник
Баргыбыала ыарыабын,
Төлүүр, бизэрэр харчытын
Тэлиэгэнэн таһыабын!
Кэлбит Сага дьылга
Кэмэ суох кэрэ кэккэлээтин,
Тосхойор оноруу, дьылҕа
Толору дьолунан элбээтин!

Күлүктэммэт сырдыгынан
Көрсүн бары Сага дьылы,
Талба талыы тапталынан
Таала иэийн тотуохха диэри!

ОККО КИИРИИ

Сизним Дуня оскуолаҕа аныыр хоһооно.

Оҕолоор, быйыл улаатан,
Окко киирдим аан бастаан,
Оттуур ходуһа кэрэтэ,
Умсугутар уһуна, кэтитэ!

Окко киирэн үлэлиир
Олус, олус үчүгэй.
Киһи көрөн дыктиргиир
Кэрэ көстүү дэлэгэй.

Охсуллубут ходуһа
Оҕолорго олуһа –
Сүүрдэн үөрдэр, көтүтэ,
Сүһүөх уйбат үөрүүтэ.

Оттуур оонньуу буолбатын
Оҕолоор, биллим чахчытын,
Бугулуурга бугул маһын
Булан таһар туһатын.

Омурбанна олорон,
Дьоммут үөрэ сэлэһэллэр:
«Оҕолорбут улаатан,
Туһа дьоно» дэһэллэр.

Хайҕаммыттыы сананаат,
Хата бэйэбит кыбыстабыт,
Үлэ үөрүү буоларын
Илэ билэн, астынабыт.

Окко киирэн үлэлиир
Олус, олус үчүгэй,
Киһи көрөн дыктиргиир
Кэрэ көстүү дэлэгэй.

ОЧЧОЛОРГО...

Оччолорго Ийэ дойду
Иэһин төлүү барарбыт,
Сомоҕо Союз саллааттарын
Сулууспатын ааһарбыт.

Оччолорго оҕо дьонго
Олох ыарын тулуйарга,
Эрчимнээх, модун буоларга
Элбэх этэ үөрэтэрэ.

Оччолорго үрдүк хайа
Очур буолан намтыыра,
Сэрин суостаах алдьархайа
Сүдү күүстэн намырыыра.

Оччолорго Ийэ дойду
Комүскэлэ, харабыла –
Сүдү этэ суолтата,
Саллаат, буйуун сагабыла!

Бүтүн буйуун аатыттан
Бүтүн поруот мунчаарар,
Буомба эстэр буруотуттан
Буруйдаабы булбаттар.

КҮНДҮ КИҢИБИТ ААНЫКА

*Балтым А.С. Жиркова (Слепцова)
комүс угуоҕар... суруйан ыйаатыбыт.*

Иһин биэс тарбаҕыны
Бэһинэ буолан үөскээбиһит,
Соллүбүт сүтүһэр ыар сылларын
Сутуруктуу түмүлүн туоруурбут
Үрүт күн сырдыгар тардыһа,
Үөрүүгүөх түгүни ахтыһа.

Үөр куба үөрүттэн быстарды,
Үөһэттэн аллараа суулуннун,
Аан туман ааспакка ардырды,
Аймаатын барытын соһуттун
 Бу сиртэн букатын араһсан,
 Бары баар үөрүүнү хаалларан!
Билигин турабыт төбөнү төнкөтөн,
Буор ийэ иэнигэр куттаргын туттаран,
Үйэбэ уостубат уот-төлөн
Умайар факслын өрө анһан
 Бардыг эн... айманыы, хараастыы,
 Быдан дһылларга бырастыы...

*Убайдарыг Өлоксой, Ньюкулай,
быраатыг Капитон, балтыг Лиза.*

ТӨРӨӨБҮТ ТҮӨЛБЭБЭР

Майыар оскуолатын 75 сыла туолуутугар.

Элбэх сылга сүтэн баран,
Эргилинним эйиэхэ,
Куппун-сүрбүн туттаран,
Куоппут бүрэ киһиэхэ
 -Күндү эбит төрүт дойдум,
 Көрөөт, эмиэ долгуйдум!
Эгэлгэлээх эдэр саас
Эн томторгор аастаҕа,
Ол да иһин итии-сылаас
Иэийи киирэн куустаҕа.
 -Ааспат дойду ахтылҕана,
 Аалар дууһа аймылҕана.
Кэм кэрдии кэхтэр кэмэ
Кэлбитин билэн туоһулуурдуу,
Төгүрүк толуу томторун
Тобоҕо турар толкуйдуу.

Сааһырбыт бэйэбэр дьүөрэли,
Санныбар ыар санаа сабардыы!
Кэлэр кэм кээмэйэ буоллаҕа –
Кэхтин да, кырдьыы да баар буолбут.
Ол эрэн сирдээҕи дьылҕаҕа
Олус да биһинги дьоллоохпут.
Эн – ыччаккын кынаттаан көтүһүт,
Отгон мин – бу сиргэ уһундук олорбут.

КЫРДЬАРЫ КЫЙДАТГА

Кырдыаҕастар күннэринэн
Кыра сиэним эбэрдэлээн,
Ыһыһыт суруктаах баһыылкатын
Ылан бэркэ соһуйабын.

Элбэх үтүө баҕарыылаах,
Эбинтигэр көмүс дуйдаах –
Эчи корорго кэрэтин,
Эбэрдэтэ истинин!

Умнар буолбуһун биллэбэ –
Уруучука арааһа элбэбэ,
Хараҕым мөлтөбө сыттаҕа –
Халамнаас ачыкы ыттаҕа.

Хайыһар кэтэрдээн баҕарбыт,
Халын да наскыны баайтарбыт.
Хайаан да кырдьары умнарбар,
Хара тыа быһыһынан дайарбар.

Кырдыартан кыйыттар буоларым,
Кыйбаттан кыбыстан ыларым.
Көр, ону кырачаан мин сиэним
Кыйдатга кырдьары... билиһиним!

ҮӨРҮӨБҮМ

Кырасыабай кыргыттар элэстэнэ,
Кэлбит кырдыабастар күннэринэн
Эйбэстик эмиэ да элэктэнэ,
Эбэрдэлээн ааһаллар мичээрдээн.

Кырдыар саас кэлбитин биллэрэн,
Кэрэтин, үөрүүтүн кэпсииллэр,
Мөлтөхлөр, мөдөөммөр сигэнэн,
Минньитэн «Булоухтаах» дэһэллэр.

Хара чох баттабым манхайтын
Хайдах мин кэрэхсии көрүөмүй?!
Эдэр кэм күөх сааһын, сайынын
Солбуйбут кыһынтан үөрүөмүй?

Үөрбэппин, торуоска тутаммын,
Тон сири тонсуйа хаамыахпын,
Ааһар дьон атабын манааммын,
Аһаран, чохчойо сылдыахпын!

Үөрүөбүм, үөр куба буоланнар,
Үөгүлээн ол ааспыт күннэртэн,
Чабыл уот сырдыгын сағаннар,
«Чахчы да, дьоллоохпун» дэппиттэн.

КЫРАЧААННАРБЫТЫГАР

«Кэскил» дьааһыла – саад 50 сылыгар.

Үс сааһыттан үктэллэнэн,
Үгүс үөрүү аргыстанан,
Үллэр үтүө туоната,
Үүнэр, сайдар уйата

«Кэскил» сааһыт биһиэхэ
Кэлэр тускул биһигэ.

Хобо, чуораан тѳаһыны,
Хоһоон, ырыа дьѳээрэтэр,
Үрүмэччи үөрүнүү
Үнкүү-бити түүһэрэр

«Кэскил» сааппыт кыралара,
Көрөр күммүт ымыылара!

Олох бары күндүтүн
Оһолорго аныбыт,
Ол да иһин өрүүтүн
Онтон ордук дьоллоохпут

Көрөр-истэр кыралартан
Күннүү күндү ымыылартан!

Олох дьоллоох түгэннэрэ
Оһолортон саһаланнын,
Сибэккилии тэтэрэ,
Ситэн-тупсан чэлгийдин

-Күннүү үөрдэр кырачааннар,
Күндү кэрэ аанһаллар!

ЭБЭРДЭ ХОҞООН

*Балтым Лиза, күтүөт Миша
алаһа дьѳэ тэриммиттэрэ 25 сылын түүлүүтугар.*

Үрүн көмүс сыбаайба
Үөрүүлэрин үллэстэ,
Тылы этии бырааба
Миэхэ бүгүн тигистэ.

Кыра, атаах балтыбыт
Көрөн кээһин – кырдыбыт!
Хайыы-үйэ ыал буолбут,
Үбүлүөйэ бүгүн туолбут.

Күтүөт, өйдүүр инигин,
«Көттүм бүгүн» диэбиккин,
Эн бүтэник эрэлгин
Эргиллибэттик сүтэрбиккин!

Оччотооѳу уордаах санаа
Умса-төннө охторбута,
«Быһаарыннын – оѳус, дайбаа!»
Бардам санаа холбообута.

Оннук этэ эдэр сааска
Охсус, баѳар эйэлэс,
Сөпкө этии, алѳаска –
Син биир тэнник сэхэргэс.

Санаа хөтү олордоххо,
Сылбыт хонуколоххо!
Ону-маны хостоотоххо,
Бүгүн бүппэт олонхо.

Эбэрдэбин ситэри
Этэн кээһиим бүтэри,
Үрүн көмүс малааһын
Көрө үөрдэр сылааһын!

Унаар буруо субулар
Уйгу, дьоллоох олохпут
Уостубакка солбуйар
Уруу-аймах ууһаатын!

Тосхойобун толору
Толуу, дьикти түгэннэри,
Тиэргэннэргэ дьол-соргу
Тиэстэ турдун түүннэри.

Убай, быраат,
Уруу аймах
Уруйдарын холбооммут,
Уохтаах утах
Уунаммын,
Бары баѳа туоларыгар
Бакааллары көтөѳүөбүн!

МАННАЙГЫ ТАПТАЛБАР

Эргиллэн дойдугар кэлбиккин
Эмискэ долгуйа көрүстүм,
Маннайгы тапталым, эрэлим,
Хоруйу кыайаммын биэрбэтим.

Оо, охтуу ытыллар хонуктар
Олус да сулустуу түргэттэр,
Сүүрбэ сыл сүтэрсэн ахтыһар
Сүрэхтэн сүппэтэх эбиттэр.

Соһуччу көрсүбүт түгэним
Сүргэбин көтөбөр, сууларар,
Олобу олордум дэнэрим –
Обулуу мин дууһам айманар.

Кэргэннээх, обулоох дьиз дьоно
Отон мүөт утабын көрдөөмүөх,
Бу сиргэ тус-туспа дьоллоно,
Сана күн үөрүүтүн көрсүһүөх!

ХОҢООНУНАН СУРУК

Поэт Илья Зверевкэ.

Ылдыаа, «Санаа кылыһаба»
Ылым иккис кинигэбин,
Ыанныйбыккын чахчылааба
Ылан туойдабын эриэккэһин!
Эбэрдэбин этэн туран,
Эн үөрүүгүн үллэстэбин,
Бэйэ киһитэ сирэн-талан,
Бэрт буолбатын билэбин!

Сизэри-туому ситэрэн,
Сэһэргии түһүүм сонуммун,
Бэйэн даһаны сибээстэһэн,
Билэн-истэн олордобун.

Үрүн Хайа хара хаара
Аны сьппат хараара,
Харьа буолбут хачьгаардар
Хата бүгүн хамьһаардар.

Ыллыы, сорох ыгыы,
Ырыынагы син көрсөбүт,
Сүүлүктүүр эргизэн-атыы
Сүллүгэһин сүгүүһүбүт.

Күнүн ахсын уларыйыы
Кимэн киирэр ходуоттук.
Биллэр-көстөр кыайыы
Биһиэхэ да суох курдук.

Хоһоон хойдуох «Хобото»
Хорҕойбута ыраатта,
Хом түһүөх, хомолтото,
Хомуурунньук тахсыбата.

Уулуу киирбит оҕустуу,
Умса түһэн сытаммын,
Уран тылга угуттуу,
Умсугуйа ааҕабын.

20 сыл быраат киһи
Умсулҕанын өйдөнөр,
Уостубакка кыынньар иэйии
Уран тылы төрөтөр.

Сылаас «Санаа кылыһаҕа»
Сайа эппит иэйиитэ,
Дьиннээх таптал ыһыаҕа
Дьизэрэйиэбэр дьол этэ.

Арай анды ардаҕын
Аҕыйахтык ахтыбыккын,
Айар чааскар баҕарабын
Анаан ааттаан арбыаххын.

Тийэн кэллэ түлэй түүн,
Тохтуум, манан түмүктүүм.
Тосхойобун тойуккар
Толбон көмүс ардыаҕар.

ТУОРА КИҢИ ТУҢУГАР

Үгэ

Хаһаайын киһи
Хардаҕас маһы
Хайа таһыйаары,
Харбаан ылан,
Элэйэн бараммыт
Эндир маска
Иттэннэри уурда.

Ханныгын да иһин
Хардаҕас мас
Хамсыыр хааннаах,
Харысхаллаах санаалаах
Харда тылга наадыйбакка,
Хаадылыырдыы сангарда:

«Эндир эрэйдээх,

Эчикийэ сүрүүн!

Элбэҕи эппэт

Эрэйэ тэбэн,

Эргитэ-урбата,

Эмньик эккин

Эттээбиттэриин!

Туһата суоххуттан

Тула кэрдиллэн,

Тулаайах оҕолуу

Туоххаһыйбыккыан!

Хата, миигин көр

Хайдах курдук...» диэн

Хаһыытаан истэбинэ,

Хаһаайын киһи

Ханайа түһээт,

Хардаҕас маһы

Хаба оротунан

Хайа таһыйда.

Эндир эрэйдээх

Этиэх түгэнэ

Эппэйэ тыгына,
Эфирийэн ылла.
Халыан дьоннор
Хаалтыс кэтэн,
Хантайа туттан,
Ханайа хаамтахтарына,
Хардабас маска
Ханыылыы көрөбүн.
Этирик түөстэнэн,
Эмэбирэ кырдыбыт
Эрэйдээхтэри көрдөхпүнэ,
Эндир маска
Энээрдэтэ саныыбын.
Туора киһи туһугар
Толук буолар
Толкуйун тобуллар,
Туһалаах буоллар!

АХТЫЛҔАН

Саҥаспар Мария Николаевна Слепцоваҕа.

«Тиэргэннэр олордон үүннэр» диэн
Тэтин мас лабаатын биэрбитин,
Оччоҕо эйигин ким билиэн –
Олохтон арахсан барыаххын!
Ойор күн сылааһар тартаран,
Ол маһын билигин улааппыт,
Түһэр тыал лабаатын хамсатан,
Далбаатыы тураргын санаппыт.
Тиэргэммэр тиэтэйэн киирбиттии,
Күөх кэтит киистэтэ тэлимниир,
Сонньуйар санааны билбиттии,
Соһуччу уоскуйан ылар дии...
Күннээҕи олобун курдуктук
Күлэбин чабаара, бэрт чуордук,
Дохсун тыал түһэрэр дарбаана –
Долгуйар сээдьэбит дуораана.

Оччоџо бу илэ буолбуттуу,
Оонньуу - көр тэриллэр олбуорбар
Сүр куппун музыка угуттуу,
Сүүрүктүүр сүһүөхпэр, дууһабар.
Ол иһин долгуйа мэлдьитин
Ол маспын одуулуу хаамабын,
Ойор күн кытара киириитин
Олус да сайыһа хаалабын.

КҮТҮӨТҮМ ҮӨРҮҮЛЭЭХ КҮНҮГЭР

Күлэ – үөрэ эбэлээхтик этии
Свешников М.М. 50 сааһын туолуутугар.

Үчүгэй да күн бүгүн үүннэ –
Үйэ аҥаара олоххо бэлиэтэннэ,
Үөрбүччэ, хоһоон айыахха,
Үөрүүтүн – көтүүтүн ахтыахха!
 «Күндү күтүөт» дэтэннин,
 Күнү – дьылы син бараатыбыт,
 Оџоџо, урууга тийэрдии үллэрэн,
 Олоххо үөрүүнү биллэрэ сатаабыт.
Чабыланар диэмэн, кырдыктааџа
Чахчы эбээт уратылааџа,
Сахаттан сэттэ биилээџэ
Свешников дуо дэттэрдэџэ!
 Манна баар бары да мустан,
 Маргыһын-ылбыт араас идэџитинэн
 Аатын ааттаан, ахсаанынан
 Аһарбаккыт чахчы – мин билэрбинэн!
Табаһыт бэрдин биллэрэн,
Туруук тааска дабайбыта,
Милиция үлэтигэр мискиллэн,
Мирнэйгэ тийэ сылдыбыта.
Машинист, суоппар, тырахтарыыс,
Механик, техник, сварщик,
Эргизэн үлэтигэр эриллибитэ,
Эмиэ да ууһут буолан биллибитэ.

Суох..., сиһилии эппэппин
Сири оноруу... эгин идэтин,
Арай альбомна холоуо эбиппин
Аабыллар үлэ киниискэтин.

Кыайан аабыллыбат идэбинии
Кытаат, олоҕо тигинии,
Сүрэх – сылба да баар киһитинэбин
Сүрэх да бэрт...

Сүүс сааскар тийэр инигин!

ХАРДА МАХТАЛ БААР БУОЛУО

Мунатыйы буолбатах –
Муучу буолбут санааттан,
Мунурданы буолбатах –
Муна – тэнэ сылдьартан...

Хоһоон айар дьарыгым
Эриэн ытым элэгэр
Элбэхтик да тириэрдэр,
Айар аатым Арадьыыс –
Миэхэ арыт дьин кырыыс!

Бэйэм биллэр мэтээллээх,
Бэтэрээн бэрдэ бэйэлээх
Үрүн дьыэбэ, хотунна
Үгүстүк да сырыттым,
Күүспүн сүүрбэ хонукка
Көтөр дьыэбэ бараатым!

Ол ахсын омун дьонноҕо

Ох тылынан ыталлар:

- «Автор Арадьыыс эрэри

Аатыраннын биллээри,

Артыстыыгын быһыылаах»

Ахтыма, кырдык, кыһыылаах!

Маһым суоҕар эбии моһуок

Мөккүһүн да туһа суох,

Хонор маһа суох олорон,

Хоһоон айар тойооску,

«Тымныы отчуот» онорон,

Таһы умнубут орооску.

Улуус кииниттэн отут сыл
Ууна сылдьан үлэлээтим,
Дьиэбэ: «Эһиил, чэхчы быйыл
Бэриллиэбэ!» дэттэрэн,
Сүүрэн – кетөн, көрдөһөн,
Сүүрбэ сылы сүтэрдим.

Холоонноохпор, доҕотторбор
Хомолтобун эттэхпинэ,
Хоһоонунан киирэллэр,
Хомпуустуулар, кирэллэр:
«Тойотторго тонхонноон,
Тойук тылын төлө тардыый,
Орон, миэбэл бэрдэ
Бэлэмнээх дьиэ – таралый!»
Этэр эттэбинэ сөп ээ...
Эмиэ киһи ылынар.
Бэйэм даҕаны билэбин
«Бастаахтарга» бэрт бэйэлээх,
Бэрситэр эрэ үтүөлээх,
Хапкаан иитэн, мэниэ ууран,
Билэр киһим бэрик биэрэн,
Бэһис дьиэтин быйыл ылтын.

Хахай хаана, дьэ, кыынньа,
Хаһыат, кумааҕы кыырайар,
Халаанха оһоххо хааланар,
Хара буруо унаарыйар.
Хоһоон, кэпсээн хороу буолан,
Хоруоба суох көмүлүннэ,
Буруо быыһыттан бүтэһик
Бу хоһоон тиһилиннэ.

Бэйээтимсийбит бэйэм курдук
Бэдик булан ааҕыаҕа,
Босхо «бэриллибит» буор дьиэбэр
Букет сибэккени ууруоҕа.
Хоһоон дьарыктаах бэйэбэр
Харда махтал ол буолуоҕа!

БАҢАРЫ

Ымсыырбаппын сатабыллаах
Ылым үгүс малыгар,
Аатырар омук аллаах
Аптамабыл атыгар!

Ымсыырабын уот төлөн
Ыспат сүдү туманга,
Тон буору тобулу көтөн,
Үүнэн тахсар ньургуһунна.

Ымсыырбаппын ыалдыт киһи
Ылбыт дьизэлээх тизэргэнигэр,
Толло көрөр тойон киһи
Тута биэрбит бэлэбэр.

Күндээрэр күн арахсан,
Куула тыаҕа саһарыгар,
Ымсыырабын, ый тахсан,
Ыраас уотун кутарыгар.

Баҕарабын бар дьоммор
Былыттаахха сырдыахпын,
Биирдэ кэлбит олохпор
Баарбын бүттүүн аныахпын.

КЭЛЭЙИИ

Күөрэгэйгэ тэннии холоон,
Күнү күннээн туойарым,
Поэмалыы уһун хоһоон
Бэлэхтээммин аныырым!

Минньигэстик ийэ кууһар
Мичээр бүгүн мэлийбит,
Уйгу олох туһугар
Умсулҕанын элбээбит.

Баайтан ордук ураты
Баарын сиргэ билбэккин,
Малы, күндү кылааты
Бастатаннын сэргиигин!

Обо - уруу дэлэйн
Омнуолуугун, сиилигин,
Хара үлэ киһитин,
Хармаанньыты маньыгын!

Олох үрдүк аартыгар
Омоон суолун биллибэт,
Чэмэлийэ ойон тыгар
Чабыл күнэ көстүбэт.

Харыстаабат ханнык хаһын
Хаһан түһэн ааспыттай,
Хаһан да уулбат халын
Хаара хаһан саппытай?!

ҮӨЛЭЭННЭЭБИМ СОҔУТТА

Сытар ынабы туруорбат
Сымнабас киһинэн аатырбыт
Сэмэним бүгүн соһутта,
Сүрбүн-куппун уолутта.

Харда бэрсэ, үөхсэ-этиһэ,
Хадаар тыла тиһиллэр,
Хаана кыынньа хардан эһэ
Хаһытыныы иһиллэр.

Үөлээннээбиэм, үөһэ көтүөх
Үгүс үөрэр күннээбин,
Хагдарыйбат өрүү күөх
Харыйаны санатарын.

Ханнык да хаһын, буурба
Хамсаппат бигэ тирэхтээбин.
Сэмэй, элэккэй ааттааба
Суохха дылыта тэннээбин!

Ол бэйэн кырагтан кыйытта,
Омуннурдун, оройгунан көрө,
Оннук дуу...! Уларыйыы кыайыта
Ордук буолуох олохпут көстөрө?

САНА ДЬОЛГО ТИЙИЭХПИТ

Торбо буруо аһытын
Түмэн тибэр тынабын,
Тыыммын ыла тыл абын
Тымныы таастан танабын.

Үгэс курдук үүнэр сылы
Үөрэ-көтө көрсөрүм,
Үрүүмкэни тохтуор диэри
Кутан, биирдэ түһэрэрим.

Эргэ сыл кэлэн, ааһан,
Киирбитигэр кэлбиппит,
Бэлиэтээммин, сампаан аһан,
Бэйэм эрэ испэппин.

Үгүс үтүө олохпор
Үөрдүһэинэр кэлбэттэр,
Үрдүү, үөрэ олорор
Үтүө күннэр күрүүллэр.

Дохсун айан аартыгар
Доҕотторум хаалаллар,
Сорох суулан, ардыгар,
Соххор буолан соһулар.

Турар эбээт тиллэр чааһын
Тэһийбэккэ кэтэһэ,
Тротуар тон маһын
Торуосканан тонсуйа.

Быйыл эмиэ бэйэ дьонун
Бииртэн бири мэлитэн,
Бэлэх уунар олох дьолун
Буолар буолтун мэлдьэһэн.

Киһи дьикти, кэһэйбэт,
Кэхтэр диэни билиммэт,
Кэлэр күннэ эрэнэр,
Кэһии курдук кэтэһэр!

Салаллыбыт сана дьылга
Сүрэх үөрэн кынагтанар,
Сана тахсар саҕахтарга
Санаа эмиэ албыннатар.

Сана аата сана диибит –
Сана дьолго тийиэхпит.

БЭЙЭМ ЧААҢЫМ БИЛБЭППИН

Талбыккынан талан ылар
Таағы-таах – дэлэй табаар.
Музей буолбут маҕаһыннар
Бүгүн баҕас баһаамнар.

Арай харчы – хачыгырас ...
Хармаанга да хаалбат алҕас,
Санаарҕаама, сарсын баҕас,
Көмө кэлиэ, ас-танас.

Ким кими иитэрин
Бэйэм чааһым билбэппин,
Тойон эрэ дэлэйин
Тоҕой ахсын истэбин!

Үгүс дьону бииргэ түмэ
Үтүөбэ тиэрдэр үлэ
Үрдүк аата үрэллибит,
Үөбүү курдук иһиллибит!

Эрээт, өлүү араарсан,
Эйэ дэмнээх кыһырсар,
Сатабыллаах эрэ байар
Сабардаабыт тулабар.

Үлэ булбаг үбү-аһы
Үйэтэ кэлбит дии аны...
Сорох хайгыыр былааһы,
Сорох күүтэр Манчаарыны.

ТӨРӨӨБҮТ КҮННҮНЭН, БЫРААТЫМ!

Быраатым Капитон Семенович

55 сааһын туолуутугар.

Быһа үктүүр бытыктаах
Быраатым бүгүн пенсиялаах,
Сүгэ сылдыар «багажтаах» – Сүбэҥит киһи буо-
луохтаах!

Киһи 55 – тээх
Киэн туттар кэрэлээх,
«Олобу олордум» дэтэрдээх.
Ордук санаан үөрэрдээх.

Ахтабын ээ, бүгүн
Аастыйбыт эбэ түбүгүн,
Энэлийэ ытаан өрүүтүн
Эптэрэн тэйэр өлүүтүн!

Баҕарабын, Капитон,
Бары үтүө кыттыһыан,
Кэргэн, уруу кыһаныан,
Кырдыар кырыыс кыйданыан!

Өрүү үөрдэр Өймөкөөн
Өйүү турдун өйдөөн,
Быстах кэмгэ мөлтөөн,
Бааданнаама «көрдөөн»!

Алта күпүлүөт хоһооннор
Туочука туран тохтотор,
Тула сырдык олоххор
Тохтообокко тосхойдор!

БЭРТ ДА БУОЛУОХ КЫЫСКА...

(Ырыя)

Ханнык кыыһым халыаннык
Хаамар-сиимэр бу маннык?
Күндү бэлэх ылардык,
Көрөн ылар кылардык!

Сахам кыыһын баттаҕа –
Саарба, саһыл ааттааҕа.
Уһун хара суһуоҕа –
Умсулҕана аастаҕа.

Хатырыктыы хастанар
Хара хааһын хамсатар,
Уоһа уоттуу умайар,
Уураһарга угуйар.

Бэйэтинэн бэлэм мааска –
Бэрт да буолуох бу кыыска
(Баҕар буолуо... алҕаска)
Биһиллибит кырааска

ЭДЭРБИН ЭРГИТТИН

(Ырыя)

Хоту сир кустуга
Холбоспут куустуһа,
Дьүкээбил дьиримин
Дьүөрэлии тиһэбин.
Сүүс араас өнүнэн
Сүргэбин кобүтэн!

Манган хаар ырааһын,
Манньыйар сылааһын
Барытын мунһанһын,
Бэлэхтии уунаһын.
Сүр куппун соһутан,
Сүрэхпин долгутан.

Толору күн уотун
Түөстэргэр көтөбөн,
Индигир суһумун
Иэдэскэр иилинэн.

Эн миигин көрүстүң,
Эдэрбин эргиттин!

САНАА (Ырыа)

Киирбэт күннээх бэс ыйа
Кистии барбат кэрэтин,
Эмиэ хаамтым кэрийэ,
Эбэм үрдүк биэрэгин.

Хос ырыата:

Илин-кэлин түсүһэр
Индигирим баалыны
Истин, сылаас изйиилэр
Инэн, өтөн киирдилэр.

Сүүрэ оонһуур кулуннуу,
Санаа көнүл көччүйэр,
Сыта-тура киэн хонуу
Сыһытыгар мэччийэр.

Хос ырыата:

Күүстээх санаа күүркэйэн,
Күөх халлаанга тардыста.
Күндү изйии түмүллэн,
Күннэ тийэ табыста.

Хос ырыата:

ХАЙАЛАР

Тугу эрэ кэтиирдии,
Түүннэри-күннэри
Тураллар туруук
Таас хайалар.
Үйэттэн үйэбэ
Билиммэт кэхтэри,
Үөрүүнү билбэккэ,
Үрдүккэ тардыһар.
Өрөгөй туһугар
Өтөрү түһүөхтүү,
Өнгөйөн көрөллөр
Өргөстөөх очуостар.
Баарыстыы тиририлэр
Быралгы былыттар
Быһанар сир булан,
Быарыгар саспыттар.

Халлаанна харбаһар
Хачыр таас хайалар
Халын муус чэнинэн
Хаарыйан ылаллар.
Хамсаабат, хаампат да
Харабыл буоланнар,
Хас үйэ бу курдук
Хам сыстан тураллар?!

ДЬАХТАР КИСТЭЛЭНЭ

*Этэбин эйиэхэ мин бири
Эрэлгин элбэтэ сатаама,
Дьахтар диэн тапталга аналлаах
Таайтарбат тангара кистэлэ.*

Акулина Чиркова.

Былыргы бэтэрээн эрэри,
Бэйээппин дэнэбин биллээри,
Бэргэн ох тылларын тиһээри,
Бэлэх диэн эйиэхэ биэрээри,
Кэллим мин эйиэхэ тиэрдээри,
Кистэлэн санаабын этээри...

Таарыччы кистэли таайаары,
Тангара айыытын таптаары.

Эн сөпкө даҕаны эппиккин
Эрэйи элбэтиэх эрэин,
Эриэннээх кистэлэн дыктитин,
Эрэнэр дьахтарын кистэлин.

Таҕылы таһаарыах айыытын,
Таптыыр, таптаабаг таайыытын?!

Алта уон сыллары аһаран,
Айгыстан олодум дэнэбин,
Атаһыам, ол эрэн быһааран,
Аанһалым бу диэммин билбэппин.

Көр, оннук көрүһүңүк күлүктүү,
Күрэммит күндү кэм көөчүктүү!

Туймаардар иэйиилээх сүр абын
Сүрэхпэр билбэккэ тиспитим,
Тангара тиксэрэр тапталын
Таннараp түгэни билбитим.

Сүлүһүн буоланнар сүрэхпэр
Сүүрүктээн, сөнгүөрэн, инпиттэр.

Ол иһин олохпор омнуолаах
Олобу олорон кэлбиппин,
Анала киһиэхэ аналлаах
Аартыгын дабайбыт эбиппин.

Кэрэ да кэмнэргэ тийбэккэ,
Көр, оннук дьахтары билбэккэ!

САЛЛААТ ДОБОТТОРБОР

1955 сыллаахха сулууспалаан,
Ожогин бөһүөлэгэр көрсөн, сатыы кэлбит
саллаат доботторбор Иван Слепцовка,
Рудольф Туласыновка, Николай Хабаровка,
бокуонньук Михаил Слепцовка
өйдөбүнньүк бэлиэтинэн буоллун.

Бизс уон сыллар саллааттара –
Бастакы хомуур уолаттара
Төрөөбүт сиргэ төннүбүппүт
Түөртүөн сылтан ордубут.

Түөһү таһааран тонсуллубат,
Туох да диэн мөккүһэ барыллыбат,
Туһугар эмиэ син чыыннаах
Төлөөбүппүт биһиги чахчылаах!

Атырдыах ыйыгар аттанан,
Айанна тураатын хаайтаран,
Кэлбиппит Индигир иэнигэр
Кыдьымах кыстаммыт кэмигэр.

Онно эрэ маннайгы көрсүһүү –
Омуннаах куустуһуу, хам тутуу.
Оччоҕо Оһоогун – бөһүөлэк,
Олохтоох даҕаны син элбэх,

Ол онно саллааттаан эргиллэн,
Оҕолуу үөрүүбүт үлүскэн!
Төрөбүт дойдубут түөлбэтэ
Тулуйар түгэни биэрбэтэ.

Анаардас ахтылҕан, айманыы,
Айанна угуйан ынырыы.

«Санаатын – саарбахтыы барбаккын,
Сатыылаан, эн саллаат буолаҕын!»
Эдэргэ итинник элэктии,
Элбэхтик этиллэр киэн этии.

Барыта саллаатгы судургу,
Бэл өйүө үссэнэр курдугу
Билиммэт өрүүлэр этибит,
(Билигин ахтыһан, күлсэбит).

Кураанах хочулуок баайыылаах,
Коляттан туоһапка тутуурдаах
Килбэйбит кирзанан кэһэммит,
Киэн айан суолугар киирбиппит.

Хартыыналыы харахпар
Хааман иһэр саллааттар!
Инники танкист Уйбаан
Иһэр куруук уруттаан.

Атас бэрдэ, биилээбэ
Абдуул Миша истиэбэ,
Синиэл икки энгээрэ
Кынат буолан тэлээрэ.

Туоһапка саа тутуурдаах
Тулааһынап буолуохтаах.
Тимир тиистээх киммитий?
Таайдым – Таһар Ньюкулай.

Хардыы аайы хабдылар
Хаһаайынныы хаамсаллар,
Хааман иһэн, Мэхээлэ
Хата ыппат таах мээнэ.

Биирдии хабды үтэһэтэ
Үссэнэргэ бэрт этэ,
Сиэрэй синиэл сизэбигэр
Симэн сиирбит эрэттэр.

Хаадды тылы ханыылаан,
Хамаанданан хаамсыһан,
Хайа сахха буйуннар
Хаппар сиһин дабайтар.

Дружина уотгара
Чабылыа ынгыра,
Өр да күүппүт көрсүүнү,
Өрөгөйдөөх үөрүүнү.

ТОҖО МИН ЭЙИГИН КӨРҮСТҮМ?!

(Ырыа)

ТоҖо мин эйигин көрүстүм
Туораабыт тумурум кэтэбэр,
Көстөр да дүһүнүм, көрүнгүм
Күлүктүү күрэнэр кэмигэр!

Кэхтибит, кэриэрбит сис тыаттан
Кэрийэн күөх маһы булбаккын,
Уурайбыт ардактан уу ылан,
Уһаакка толору куппаккын.

Күһүнүн күн тыгар эрэри,
Куула тыа күөбүнэн чэлгийбэт,
Күрэммит күлүмнүүр күннэри
Күөдүгэн, куйааһы эргиппэт!

Көр, ону барытын мэлдьэһэн,
Көрүстүг эн күннүү тэтэрэн,
Кыс кыһын куйааһы түһэрэн,
Күөбүнэн чэлгийиэн эрэнэн.

ТоҖо мин көрүстүм эйигин
Туораабыт тумурум кэтэбэр,
Эргиллэн көрүмэ эн миигин
Эйигин атын суол кэтэһэр.

ЭДЭРЧИ ДЭТТЭРДЭР

(*Көр-күлүү кэриэтэ*)

Офонньор буолбуппун

Оботтон истэбин.

Болот Боотур.

Олоҕо отой суох
Оҕолор тыллара,
Кэлэ илик, сөһуйуох,
Кэм, кэхтии сыллара!
Күөх киистэ көөрөттөн,
Көтөр дии... көтөҕө.
Күөдьүйбэт төлөнтөн
Кутаа уөт өстөҕө.

Ол тэнэ ончу суөх
Олоххо уостубат,
Барыта баар буолуох
Барҕарар, бараммат!
Эдэр саас эрчимэ
Эстэрин билэбин,
«Кэхтии да кэм кэмэ
Кэрэлээх ээ» диибин.

Сэрбэйэ сүүрэлиир
Сиэннэрим кэрэтиэн,
Сэһэни сэһэргиир
Сүрэхпэр иэйиитиэн!
Ардыгар сиэним кыыс
Ат буолан көлүнэр,
Көбүөрдээх күөх кырыс
Күөнүгэр көччүйэр.

Кырдьар саас көмнөбүн
Көхсүттэн түһэрэн,
Баҕа баар, олоруох
Бар дьоннуун алтыһан.
Офонньор буолбуппун
Ойоҕум билбэтэр,
Элэктээн да буоллун –
Эдэрчи дэттэрэр.

КӨНҮЛГЭ ТАРДЫҢЫЫ КҮҮНЭ

«Бил балык баһыттан сытыйар!»
Бэргэнник да эппиттэр былыргылар.

Көнүлгэ, эйэбэ сирдээбит хоммунуус
Күн бүгүн уларыта диэн олус.

Уруйдуу, утуйуу кэмнэргэ сигэнэн,
Урукку умнуллар, тэпсиллэр сириллэн!

Барыта утары быһыыга-майгыга,
Бэйэни кытары тутгуна сылдьарга.

Байарга эрэ бағалаах бастаахтар
Барбары суолугар тиэрпиттэр ааттаахтар!

Ол эрэн, доботтоор, олохпут...
Охсуһуу, өлөрсүү күөдьүйэн оргуйбут.

Тулуйан көрбөккүн... депутат түөстэрин
Танкалар түллэгини... тобута тэбэрин!

Бэл диэтэр, биэбэйдик бэйэтин норуотун
Буор хоруо оноро буомбалыыр буолбутун!

Дьибэргизэх иннигэр дын сокуон
Дьиэк биэрбэт, ол ону тохтотуон!

Көнүл диэн күндү да күлүүһү булбуттар
Кэрэни киэр кыйдыыр киэн ааны аспыттар!

ХАРАНЫ ҮРҮН ДИЭН КИМ ЭТИЭЙ?!

Баайы байытан барбары –
Биир эрэ суол үһү, сайдарга!
Баһаалыста, баалаама, бырасты...
Бэйэм эрэ бэриммэппин бу тылга!

Байарга баттахпыт да тийбэтин
Барытын билэбит эрэри...
Биир тылы минньитэ этэбит,
Байяхпыт бэйэни үөрдээри.

Быһаччы быһааран эттэххэ,
Бэйэмсэхпит оҕото сыттаба,
Баайы барбарда эптэххэ,
Бабары мунурдаммат буоллаба!

Барыбыт барбара байдахха,
Баай хара тыа маһа бараныа,
Былыттан түһэр да бырдахха
Киһилии кэхтэр да кэмнээхтэр.

Күн – дьыл күөнүгэр саһаллар –
Хас биирдии киһини байытар
Хапытаал, дьэ, хантан кэлиэбэй?!
Харабы хам баайын, бабардар
Хаары хара диэн этиллиэй?!

БЭЛЭХ БИЭРДИМ КИНИГЭБИН

Эйбэс тыл дьикти абын
Эйигиттэн истибэжкэ,
Элбэби даҕаны эппиппин
Эн тускунан кистээбэжкэ.

Арыт сыыла, арыт сүүрэ
Ааһар күн-дьыл аймана,
Арай сүрэх сөбүлүүрэ
Хаалар аанын хатана.

Этэллэр эбээт бириэмэни
Эмчит бэрдэ диэннэр,
Оччоҕо уоскуйар түгэни
Олохпор тоҕо күрэтэр.

Күүтэр санаа күнүн ахсын
Күөстүү кыынна оргуйар,
Баҕарабын – бүгүн, сарсын
Баҕа санаа туолуоҕар.

Кистээбэппин кэтэһэрбин
Кэрэ түгэн кэлиэбин,
Киһи буолан, күн сиригэр
Күндү киһим кэлиэбэр.

Эрэйдээх этэрин үгэһинэн
Эмиэ эттим дии... элбэби,
Сыаналаа, бэйэн билэргинэн,
Санаан биэрэр бэлэби!

КЭРИЭС ТЫЛ КЭХТИИТЭ

Сүүһүн туолар сылыгар
Сүппүтэ эбэм күн сириттэн,
Салгыны эбирийэн тыынар кэмигэр
Сангарбыта кэриэс этэн.

«Алдьархайдаах ааспыт олох
Абыс оҕоттон араарбыта,
Бизһэ онтон тыыннаах хаалан,
Билинни олохпун салҕаабыта.

Сизн оҕону, хос сизни
Сылын кэриэтэ көтөхтүм,
Кырдык да, дьол диэни
Күн сиригэр биллим-көрдүм.

«Туох баар дьоһу-соргуну
Танара эрэ тосхойор» дииллэрэ,
Түүннэри утуйбакка киниэхэ үнэрим
Туһата суоҕа – симиэрт ильдэрэ.

Айыы танара баара буоллар,
Аһыныа этэ айбыт оҕолорун!
Дуоһуяа билинним – арай баар
Дьон бэйэтэ танара буолбутун.

Ытыктаа, сүгүрүй киһи үтүөтүгэр,
Ыллам, ыраас санаатыгар,
Ыран охтор ыар күннэргэр
Ылан өрө тардарыгар»

Ол эбэккэм кэриэс тылларын
Олох умнубакка кырыйдым,
Ол эрэри билбэппин дьол туһугар
Бокулуону ууран үнэр танарабын!

БҮГҮН ... СИБЭЭС КҮНҮГЭР

Сүтэрбиппин булбут курдук
Сүрдээх күүскэ бүгүн үөрдүм,
Долгуйан, туохтан оннук
Буолбуппун билбэккэ хомойдум.

Саас да буолбутун иһин
Сайынгнылыы бүгүн куйаас,
Айылҕа араас дыктитин
Аҕалла миэхэ кырдыар саас!

Олохпор хаһан да буолбатах курдук
Ойор күн бүгүн суостаах,
«Оҕонньор да буолбутум ордук»
Дэттэрэн, дууһам үөрүүлээх.

Эдэргэ да биллибэтэх эрчим - уох
Эргиллибит курдук бүгүн миэхэ,
Бу барыта сымыйата суох
Баара баарынан эттэххэ.

Бүгүҥнү барыта кырдык эбит –
Буолан ааспыт олох эргиллибит,
Сылы хонукка тэннээннэр –
Сибээстэр бүгүн көрсүһэллэр.

ТОҖО БЭРДЭЙ?!

(Ырыя)

Кыра кыптыйы кынагынан
Кыстык хаары кырыян,
Кыраһынын ыһар-тоғор
Көрсөп сирин тоғойугар.

Хос ырыата:

Тоғо бэрдэй, туллуқ үөрэ
Тула кэлэн түһэрэ,
Тутан ылыах, тэннэ хаамсыах
Туорахтана сүүрэрэ!

Хаайан турбут хатан тымныы
Хаппахчытын киэр тамныы,
Хайыы-үйэ харалдыкгар
Хаары сиһэн тахсыбытгар

Хос ырыата:

Сырдык чабыл илдьиттэрэ
Сааһы илдьэ кэллэхтэрэ,
Сайдам санаа кынаттанар
Саһарбалыын алтыһар.

Хос ырыата:

ЭЙГИН СУОХТААММЫН...

*Тыыл бэтэрээнэ Иван Христоворович Полушкин
сырдык кэриэһигэр.*

Таттарар эрэри курдары...
(Тоҕотун мин бэйэм билбэппин?!)
Тыыннааххар тырымныыр тыллары
Танаммын эппэтэх эбиппин!

«Айылҕа оҕото этэ» диэн
Ааккын дьэ... астына ааттыыбыт,
Айхаллаан көрсүһэр мэлийэн,
Ааспыты аймана ахтабыт.

Сирдээҕи олохпут силигин
Ситэриэ суохпутун билэбит,
Симиттэн турбакка, силлиэтин
Син биир инники кимэбит.

Ол иһин, быһыыта, олоххо
Омсолоох түгэннэр хойдоллор,
Киэргэтэн кэпсэтэр номоххо
Киһи үксэ тардыстан олорор.

Кыстык хаар сырдыгын, сылааһын
Киһиэхэ угуттуу ыһарын
Ханнык да харана былыттар
Халыйан тахсаннар хаайбаттар.
Ол курдук үчүгэй өйдөбүл –
Олоххо өрүүтүн өйөбүл
Дууһаны кынаттаан дайытар,
Дьин истин доҕорго тардыһар.

Анаардас ол тардыы күүһүттэн
Айманыы, хараастыы түмүллэн,
Сүтэрэр хомолто түгэннэр
Сүлүһүн тыллары түмэллэр.

Санаалар, сүгэһэр санаалар
Сарыны самнары баттыылар,
Суохтуубун, эйигин суохтуубун
Сонньуйар тыллары холбуубун.

УОСКУЙУМА, ТУОРААМА!

Үгэспинэн үлэ кэнниттэн
Үрэх үрдүн былдыастым,
Аллар атаһым уолун
Аара суолга көрүстүм.
(Арыгы «доѳоро» буолбутун
Айманар аѳаттан истэрим)
Билигин көрөргө эр бэрдэ,
Бу үөрүү тылларын тистэрдэ!

Сылтан быдан ордубут
Сыллаан да көрбөтөѳө,
Аатын да ааттаабат –
Арыгы аны өстөөѳө!
Тааѳы-таах табаѳы
Тарпатаѳа быданнааѳы!

«Хата, наллаан хаамсыахха,
Ханна барыай, Сутуруоха?!
Кэлий манна, кэккэлэһиэх
Кэпсэтиһиэх, сэлэһиэх»
Аргыс туһун арбыы - арбыы,
Көрдөһөбүн ааттаһардыы.

«Эдэр киһи буоллаѳым
Эмиэ тугун хаамытай?!
Эрчиллэ да таарыйа,
Элэстэниэм дьаарбайа».
Эстэр элбэрээк түгэнэ
Этэ түһээт, тэбиннэ.

Сааһырбыппын санаабакка,
Сампай уопса ойустум,
Алта уоммун аахсыбакка,
Айан суолун тутустум.
Били «буорах», кыһытыан,
Баара тоѳо, кыратыан?!

Тэмтэрийэ, охто сыһа,
Тохтоон ыла, анньыһа,
Үрүн Хайа үрдүк сыырын
Үөрэ-көтө түһэбит,
Индигирбит муус ньууругар
Иккиэн тэнгэ үктэнэбит.

Илбиһирэн, тэттэ сүүрэн,
«Эйэ дэмнээх» диэх курдук
Эбэбитин туоруубут,
Сылбам эстэн иһэммин,
Сыырга кэлэн ингэбин.

Уолум эбии уохтанар,
Ууна түһээт, ыстанар
Үрүг күннэ чугаһы
Үрдүк сыыры дабайар,
Үөһэ тахсан, далбаатыы,
Үөгүлүүрэ иһиллэр.

Сурабырар, суостаах толуу
Суол иннигэр тэлгэнэр,
Эрчимнэрдээх, эрдээх буолуу
Эйигиттэн ээйиллэр.
Уолан бэрдэ, турума,
Уоскуйума, туораама!

САҢА ДЬЫЛЫ КӨРСҮҮЭ

Сылы көрсөр, атаарар
Сыыдам санаа кыната
Умсар иэиин муоратын
Уорбатынан дайытта.

Ааһар сылы тобо эрэ
Астынабын ахтыахпын,
Аймыыр иэиин түгэnnэрэ
Арахсыахпар хараастабын.

Ахтыам кыра кыыһым
Атаах сизни аҕалтын,
Айбыт дьоһус айымньым
Аймах дьоммор тийбитин.

Олус, олус баҕарабын
Олох ыарын умнуохпун,
Төрөөбүт сир сылааһын
Тойуктарбар холбуохпун.

Сага дьылтан эрэйиэм
Сааспын эрэ эппэтигэр,
Дьоллуур эрэ кэрэ кэм
Дьоро күнэ элбиэбэр.

ҮБҮЛҮӨЙДЭЭХ ҮРҮҢ ХАЙА

Үрүҥ Хайа 20 сылын туолуутугар.

Сыллар сылгы үөрүнүү,
Сындылыһа сырсаннар,
Сылайаннар, хоно-өрүү
Сытан, тохтоон ылбаттар.
Сүүрбэ сыллаах үбүлүөйүн
Сүпсүлгэнин көрө-көрө,
Сүрэх эбии үөрүөбүн
Санаа багтыыр, тоҕо эрэ...

Тимир бетон тутуулар
Тирэммиттэр өсөһөрдүү,
Халын хаары саптаннар,
Харысхалы көрдүүрдүү.
Үрүҥ Хайа үүнүүтүн
Үөрэ-көтө кэпсиэхпин
Ааспыт олох үтүөтүн
Аахсыбаттар түөрэтин!

Сүгэ, күрдьэх сүгүүлээх
Сүдү дьоннор олоорторо,
Үөрдэ турар үтүөлээх
Үгүс эбээт оноотторо!

Ааспыт эрэ барыта
Алдьархайдаах буолтун иһин,
Аймах дьоно махтана,
Ахта туруо, мэлдьитин.

Салалынна сана үйэ
Саха дьонун байыта,
Барбарыа дуо Үрүн Хайа
Барыбытын манньыта?!

СУОЛДЬУТ СУЛУС КӨСТӨӨРӨЙ

Харааста, күнүн ахсын
«Хайдаҕый бу?» – дыктиргиибин,
Ханнык олох хагыл атын
Хантаччы тардыалыыбыт?!

Ааспыт олох албаһыгар
Атабастаммыт сордоохтор
Аныгы да олох далбарыгар
Аҕыйах буолсу, дьоллоохтор.

Бэҕэһээ үнпүт тагараҕын
Бүгүн илбистэнэ кырыыгын,
Эһэн, эбэн олохторун
Ордугургуу одуулуугун.

Соһуйбакка, суламмакка,
Сүүс сүбэни холбуохха,
Көнө сүннү тутуохха,
Көнөр суолу тобулуохха.

Оччобуна өрө дабатар
Өйдөөх санаа төрөөрөй,
Сору-мунгу суох гынар
Суолдьут сулус көстөөрөй?!

КЭЛЭ ТУРУОМ, КЭБЭРГЭНЭ

Кэллим эмиэ эһиэхэ
Кэрэ, дьоро киэһэбэ,
Көрсөр, үөрэ кэпсэтэр
Кэбэргэнэм сиригэр.

Хос ырыата:

Күндү түгэн кэриэтэ
Көтөн ааспыт кэмнэрэ,
Кийиит кыыстыы киэргэнэ
Көрсөр үөрдэ Кэбэргэнэ.

Элэстэммит элбэх сылым
Эмиэ үөрдэ, эргийдэ,
Эрчимнэрдээх эдэр сааһым
Эбэрдэлии көрүстэ.

Хос ырыата:

Олох дохсун үөрүүтүнэн
Олорбутум мин бииргэ,
Дьылбам тугу биэрбитинэн
Дьөллоох этим бу сиргэ.

Хос ырыата:

Кэлэ туруом, Кэбэргэнэ
Кырдьар диэни кыйдаары,
Эмиэ көрсөр түгэнигэ
Иэйэ этэн, ыллаары.

АҢЫММАТ ЭБИТ, АЙЫЛҢА!

Атаһым аата эрэ сығарыйа хаампыт,
Арахсыы аана бэлиэр аһыллыбыт,
Айдаара айхалынан көрсөр бэйэбит
Аҕыйах да тылынан кыайан бырахсыбаппыт.

Уулаабынан көрбүт уйан харахтарын
Уйулҕабын уйгуурда хамсаттылар,
Харысхала суох хам ылар ыарыы
Хара күлүктүү ханыылаһан хаампыттар.

Эрчимнээх сыллар элэстэнэ көтөннөр,
Эстии-быстыы эрэйдэрэ көбөллөр,
Төлөрүйбэт дьылҕа – бу сиртэн төннөр
Тиһэх чаас ыар түгэнин төрөтөр.

Тоҕо түргэнэй тэбэнэттээх күннэрбит
Тэһии тугуттуу тэйэ сүүрбүттэрэ?!
Тугу барытын ситиэх түгэннэрбит
Тумул тон буөругар тийэн түмүктэнэрэ.

Мунатыһан даһаны... мунтан арахпат
Мунур чаас кэлэн турдаҕа,
Аһара элбэх кэрэни айарыттан
Аһыммат эбит..., айбыт айылҕа!

КӨМҮӨЛҮН КӨТӨБӨР

Саас буолан, санныыйар санааны кынаттыы,
Сытыы ох сырдыктар сыдыаайа тыктылар,
Көһөнө муустары көһөрөн, кизэр кыйдыы,
Күүс ылан, тыыллааһнаан, Индигир уһуктар.

Бохсубут муус болгуо суорбанын арыйан,
«Булдуосар» оҕуһун муоһатын көһөрөр,
Көстүбэт күүһүнэн күөрчэхтин ытыллан,
Көнүлгэ тардыһан, көмүөлүн көтөбөр.

Харгытыыр хаарчахтаах хатыһар харгылыын
Хахайдыы хам баттыы, харса суох туһунна,
Уостубат уохтардаах уһун тыын –
Улуу күүс бу манна барыта муһунна!

Хам ылан хаайбыт халын муус хаһнабы
Хайыта барчалаан, хайалыы кыстаага,
Хара гыа иччитэ хаһаайын – тыатаабы
Ханыылыыр хаһытын түһэрэн хамсатта.

Күндүттэн күндүгэ күүстөрүн биллэрэн,
Күөбүнэн симэнэр күн келиэн туһугар
Тоҕойун аайытын тоҕута силлэйэн,
Тохтууру билбэккэ тус хоту тутуһар!

Быһанар туһугар модун уох баһыйан,
Буом буолбут муустарын муораба кыйдаата,
Нэйинтин биллэрэн, истинник махтанаан,
Итин тыал илгийэн, Индигир ньуурдарын тараата.

Быһаммыт дьахтардыы уоскуйа налыйда,
Бохсуллан хаайтарбыт халаан уу халыйда,
Күн биэрбит күүһүнэн көгүдүн көмүскээн,
Күндээрэ көччүйэр – коруоххэ кэрэтинэн!

АБЫЙ ДЬОНО АХТЫАҒА

Илья Зверев кэриэһигэр.

*Ама умнуом Абый сирин,
Аламаҕай дьоннорун,
Үрүг Хайа боһуөлгээр
Үлгээбит сылларбын –
Индирикка сүһүмүн,
«Ардаан ааһар» андытын.*

Илья Зверев «Санаа кылыһаҕа» кинигэтииттэн.

Хаһыаттан харахпыт арахпат -
Хараастан, хагылаан ааҕабыт.
Суорума суолланан доҕорбут -
Соһуйуу – соһуччу суох буолбут.
Сааскы күммүт сылааһа
Сойон, уоста тымныйда,
Саба түспүт кыраһа
Саабан буолан тэлгэннэ.

Үөрбүт-көшпүт Үрүг Хайа
Үүт туманы бүрүшнэ,
Иэйэн туойбут Индигирин
Иэнэ кытта кубарыйда.
Төлкө түөрэ түннэстэрэ
Тоҕо баҕас түргэнэй,
Түүлгэ курдук элэстэнэ,
Тиннэх түгэн кэлбитэй?!

Улуу киһи удьуора
Ууһаан кэннэх тустааҕа,
Сайдам «Санаа кылыһаҕа»
Сайа этэ туруохтааҕа.
Хобо, чуораан дорҕоонунан
Хоту дьонго холбоспутун,
Хоһоон уран тылынан
Хоту сирин туойбутун.

Агас буолбут Абый дьоно
Ааккын өрүү ааттыаҕа,
Айбыт антаах хоһоонун
Алгыс курдук ааҕыаҕа.

ДОБОРУМ ЫСТАПААНГА

70 сааһыгар.

Хайыы-үйэ сэттэ уон
Хаара түспүт санныгар,
Долгуйа ууран, бокулуон
Доҕор, атас тайанар.

Тайанабын эдэр сааспыт
Тыкпыт чабыл сырдыгынан,
Үөрүү кыымын саҕан ааспыт
Үктэл буолбут сарыалынан.

Халынҥ хаары тоҕо кэһэн,
Халыан эдэр саастарбыт
Дьолу түстүү кэтэһэр
Дьохун суолу хаалларбыт.

Ини-биили иккиэн сылдыар
Иллээх эдэр сааспытыгар
Көрдөөх кэммит түгэнэ
Күндү сирэ – Кэбэргэнэ.

Күнүн-түүнүн сиэттиһэ,
Күүлэй тэбэ, сэлэһэ,
Хаампыт сирбит хаһыллан,
Хаадьы тылга таһыллан.

Номох буолбут уолаттар -
Номнуо бүгүн оҕонньоттор,
Ол да буоллар утарсар
Олох иһин олоролор.

Бүгүн олох эйгэтэ –
Бүппэт иирсээн бэйэтэ,
Ааспыт олох ахтыыта,
Ааспат санаа айманыыта.

Ааспыты астына ахтыахпын
Айманар иэйииттэн дыксинним,
Айхалы кытары алгыспын
Атыны тугу да эппэтим.

Ойор күммүт чабылхай
Олоххо бүппэтин, оо, арай,
Баламат, итинник баараҕай
Бағалаах хаалабын Ньюкулай.

РТК КУРУУСЧУК УОЛАТТАРЫГАР

Постников Егор Иннокентьевич кордоһүүтүнэн

Гоша уолум хомпуустуура,
«Хоһоон ай» диэн сордуура!
Баҕар буоллун, холтуура,
Бүгүн айыым, уйгуура.

Кыраҕа кыһаммат уолаттар,
Кырдьык, кыахтаах куруусчуктар,
Бигэ-таҕа көрүннээхтэр,
Бииртэн ордук үөрэрдээхтэр.

Үрүүмкэнэн үксэммэккэ,
Үгүһү да билиммэккэ,
Үгүс тылы этишпэккэ,
Үлэлиллэр хата бэркэ!

Ахтыбычча хас биирдиитин
Ааҕа этэн биллэриим,
Айар тылбар эбиитин
Аатын аатгаан сэһэргиим.

Унуоҕунан бөдөн уолу,
Улуу штангист буолуоҕу
Урут ахтыым Гошаны,
Умнубут чыыны-хааны!

Ыарахан дьаакыр дьааһык
Ыар сүгэһэр буолбатах,
Ханнык да «хатан» аһылык
Хаайан, бөтөн турбатах...

Уна илиитин таһынан
Уурбута эрэ баар буолуо,
Саха уола манныгынан
Астына баҕа туолуо.

Учуутал удьуора баһыйан,
Убаастанар сизнэ Уруслаан
Түөһүн таһаарар, туттумахтаан,
Түһүө бастаан, уруттаан.

Эстибэжкэ, элбэжи кетөбөн,
Эбии эрчимирэ үөрдүө,
Эрэйэ баар – испитэ өтөн,
Эрэбил-сарсын «эми» көрдүө!

– Эбээн уола Славка
Элэстэнэ сүүрэр-көтөр,
«Эн-мин» дэһэн аахсыбакка,
Элбэжи сүгэр, кетөбөр.

Уруу да буолуохтаах
Уһун уолу – Жэняны
Умна сыстым... кыһыылаах
(Убаастыа суоҕа дьэ, аны).

Күн сирин көрбүт үөрүү
Күн ахсын көрсүллэр өрүү,
Итэбэйбэкин, төрөөбүт күнү
Түөрт эр бэрдэ көрсөрүн!

Кырдык да, оннук эбит
Көрсүһэр үөрүү күннэрэ,
Чахчы истинник бэлэхтэспит
Чаһыларын көрөн үөрэллэрэ.

Бардамныыры олох билиммэт
Бары бэрт сэмэй уолаттарга
Этэр тылым бүгүн тийбэт
Элбэх сыл саныы сылдыарга.

Баары да суох онорон,
Бачахтаан манан бүтэриим,
Били Гоша баҕатын толорон,
Бу хөһөөммун бэлэх биэриим.

СААСКЫ СААҢЫТТАР

Инигэтгэр Индигир эбэбит
Иэнигэр күн түһэн дьиримниир,
Кыһынын бохсубут, кэлгийбит
Муустарын ытаары түллэнниир.

Сааскы күн утабын ыһардыы,
Саас ахсын сааһыттар элбиллэр,
Хас туттуу, хас хардыы
Уостубат уобунан эбиллэр.

Ол оннук көстүбэт киэн тыыны
Уол оҕо бэрдэ эрэ биллэбэ,
Айылба бэйэбэ тардыныы –
Алыбын инэрбит бэлэбэ!

Мууһулар тымныыны тулуйбут
Мотуордар орулуу түһэллэр,
Кырааска сытынан тунуйбут
Кынаттаах лодкалар дайдылар.

«Эн эмиз дуо?!» дэһэн, этиһэн,
Эмиллэ үөрдэрэ эргийэр,
Саа тыаһа бииртэн биир тиһиллэн,
Салюттаан эрэрдии иһиллэр.

Арай мин харабыл ааттааба
«Авторуч» тутуурдаах хаамабын,
(Билэрим даһаны сыттаба –
Бу кэмгэ ким кэлэн ылыабын?!).

Тулабар биллиргэс саа тыаһа...
Тумул тыа үтүктэн хатылыыр,
Мин санаам көбүйэ, тардыһа,
Сааһыттыы айманан ылаттыыр.

Биэрэккэ туран да хаамтарбын,
Бэркэ диэн билэбин, уолаттаар,
Олордо, көгүтэ ытарын...

Ол ахсын долгуйуум улаатар

Хочойор кумабын иннигэр
Хобуруоп хорҕойо тибнийэр,
Хол баран, холустук тиэтэйэр
Хостообут куһугтан мэлийэр.

Уйбаанап арыгтын утары
Унаарап уһуура көтүтэр,
Хап-сабар ытаатын кытары,
Хатгатан, хапгаччы түһэрэр.

Ааһар кус куотуна, аймана,
Агаспын Агиты таппата,
Аатырбыт автомат саалааҕа
Аһарыа суохтааҕа хааллаҕа.

Эргэрбит мотуорун Эмиэлий
Элбэхтэ истэрим хайгыырын,
Ким ханна, ол хаһан билбитий
Кэлии кус киһини маныырын?!

Көрөрүн иннигэр көр курдук
Куруутун «кыгаабыт» элэккэй
Кор бүгүн, хайдахтаах курдуктук
Күөрэтэн түһэрэр Миитэрэй.

Ааһар кус үөрүтгэн күөрэтэн,
Атаһым Оппуонһа түгнэртиир,
Аа-дьуотук хостонор илимтэн
Араарар балыга килбэнниир.

Манныгы сахалар сөбөннөр,
«Аннынан аһарбат,
Үрдүнэн көтүһпэт» диэбитгэр
Ол сөбүү номоһу өйдөтөр
Олоххо бу илэ кэлбитгэр.

Тэргэннии түллэннээн тингийэр
Түүннэрэ күн буолан эргийэр,
«Тохтообот кус түһэр ардаҕа»
Төрөөбүт Абыйбар түстэҕэ.

Оттон мин «авторуч» тутуурдаах
Олуһун даһаны бултуйдум,
Айар күүс балысхан бааллардаах
Аарыма үрэбин булкуйдум.

ОО, ЭБЭМ ИНДИГИР

Эн эбэм, билэбин, элбэхтэ биэрэккэр
Эгэлгэ тыллары этээри киирэрбин,
Айхаллыыр ол бэйэм эн суостаах бэйэбэр
Абарыы ыар тылын ыһыктан эрэбин.

Эн дохсун, эн уордаах баалгыныы
Энсиллэн кирирэхтин иччилээх эн эккэр,
Тыннаабы, олобу суох гыныы –
Төлөбүр, изстэбил баарын да билэргэр!

Акыйаан уобунан ууларгын аймаангын,
Лан бастаан аҕаттан арааргын,
Балысхан баалгынан бырааппын былдыаангын,
«Бадараан» онорон, биэрэккэр таһааргын!

Уйгуурбат уу чуумпу угуйар кэмнэргэр
Уөскуйан хаалбакка, убайбын суох гынныг,
Ыар тылы ыһыктан, эйиэхэ этэрбэр
Ытатан-сонотон, сор тылын санаргын!

Бу кырыыс, кэп туонуу буолбатах –
Хомолто, хомойуу тыллара уохтанар,
Умсаран уһаарар баҕата туолбатах –
Уордайыы-уодаһын кугаата умайар!

Харысхал, аһыныы эйиэхэ хаалбагах
Халбаһан быыһынан хара уу устубут
Көрөн үөр, көрдөөх тыл хаалбатах –
Көтөбөр көмүөлүн мууһунуу ууллубут.

ӨРҮҮ ӨЙДҮҮР ДОБОТТОРБОР

*Иван Дмитриевич Слепцовка,
Степан Семенович Афанасьевка
үтүө ойдобулунэн аныыбын.*

Бүппүт Маайым үөрүүтэ
Бүгүн эмиэ күөртэннэ,
Бүтэй дууһам күүрүүтэ
Бүппэт сэхэн кэпсэннэ.

Күндү дьоммут көрсүһүү,
Илин -элин түсүһүү!

Аба киһи Ыстапаан
Ааны аспыт аан бастаан,
Ааспыт олох ахтылбана,
Аймалбана сабаланна.

Истин добор көрсүһүүтэ,
Иэйэн кэпсиир үөрүүтэ.

Ефрейтор Уйбаан, кырдык,
Иэйэн этэр, ылынардык,
Түөһүн курдуу төгүрүйэр
Төлөһнүрэн өрүү үөрдэр.

Мээнэ ылбатах мэтээллэрэ,
Манньытар ээ... эрэллэрэ.

Алып тыллаах айымныыга
Аралдьыйбат атастарга
Аахса барбат Арадьыыс
Айар тылын ыс да ыс.

Арыт үөрдэ, күллэрэ,
Атастарга үллэрэ!

ХАГДАРЫЙБАТ ХАТЫН

Е.Н. Макарова сырдык кэриэһигэр.

Күһүнүн мин түөскэм Ньюкулай
Күөл үрдүн батыһа кэрийтэ,
Күлүмнээн тыгар күн чабылхай
Уотун угуттуу испитэ.

Туох буолтун бэйэтэ билбэккэ,
Тугу эрэ кыйдаһан тутардыы,
Тигэтэйн тийибитэ биэрэккэ...
Хатын мас көрүстэ далбаатыы.

Ол маһы оҕолуу бүөбөйдээн,
Олорто олбуорун иһигэр,
Саас ахсын хатына чэчирээн,
Сиккиэр тыал биһинэр бигэнэр.

Күөбүнэн чэлгийбит умнаһа
Күн диэки тардыста үрдээтэ,
«Мин бэрпин» дэсигэ, былдьаһа,
Үөр чыычаах ырыата үкээтэ.

Күннэтэ ырыаһыт чыычаахтар
Күөх лабаа быһыгар мустаннар,
Кэрэбэ, күндүгэ тардыһар
Костүбэт күүс биэрэн дайытар.

Эмискэ силлиэ тыал иһинэрэ,
Силистнин хамсатан эрийдэ,
Долгуйа хамсаабыт умнаһын
Дугалыы эрийэн мускуйда.

Соһуйан, симэммит сэбирдэх
Сир ньуурун сабардыы тарҕанна,
Тутуһан ойонүөх туох да суох...
Таптарбыт кубалыы суулунна.

Ханнаний нуоҕайа хамсаабыт
Хаһынтан харыстыыр хатынмыт?!
Туох кэлэн тохтоуой иэдээни
Түспүт бу холорук силлиэни?!

Силистнин синнибит суох эбээт –
Бэргэнник эшигэ биир бэйэтэ,
Сыл-хонук ааһыаҕа, силиһэ тылыаҕа,
Күөбүнэн симэниэ, көрөөт да далбаатыа,
Көй үгүс чыычаабын түһэрэн чугдаардыа.

БАРЫТА – ФРОНГА

Уот сэрии сыллара умнуулан,
Өйтөн да оһуллэн сүппэттэр,
Эбиитин эбиллэн, мунһуулан,
Эргитэн ол кэмнэ тиэрдэллэр.

Суох, кырдык, биһиэхэ тиэргэннэ
Тэргэннэр түөрүтэ тэппэттэр,
Ол эрэн дойдубар биир тэгнэ,
Сэрии ыар содула кэлбитэ.

Син эмиэ фронга курдуктук
Сор-олүү дыин илэ хаампыта,
Ол эрэн бар-дьонум хоодуоттук
Ол аччык, ыар тыын кэмнэрин ааспыта.

Үнүүлүү хотууру өрө анһан,
Үс төгүл куоһара охсоро,
Кыргызлар остөөбү санатан,
Кэрдибит тиит маһа охторо.

Тииннэри тэһитэ ытыалаан,
Тиспитэ таанкалаах колонна,
Тиййбитэ Саха сир аатыттан
Сидьинтэн ситиһэ ол онно.

Турбуппут ол улуу кыргызска
Биир бигэ баһаһа түмүллэн,
«Барыта фронга – кыайарга!»
Бэйэһэ андаһар бэринэ.

Имири кыр остөөх эстибит –
Инигэр бэйэтэ киирбитэ,
Кыайыттан кыайыыга сирдээбит
Кыһыл уот былаахпыт тэлээртэ.

Ол иһин бу Кыайыы күнүгэр
Кырдыһас көлүнэ көрсүһэр,
Бэтэрээн уордьаннаах түөһүгэр
Күн сырдык чабылын түһэрэр.

БОРОХУОТ КЭЛИИТЭ

*Удууска уу суола арыллыбыта
70 сылын туолуутугар.*

Айдааннаах аҕыстаах уол баарым...
Өйдүүбүн – Майыарга ол сааһын
Икки этии дьон кутун соһутар:
Борохуот кэлиитэ, уот сэрни буолбута.

Сэринни сиһилии билбит суох...
Оттон дуу... борохуот
Дьин кырдьык устар уот:
Буруога хойуута, хаһыта хатана.

Сахалыы ааттаммыт хайдахтаах
Саха эрэ дуоһуйар махталлаах!
Суол аһар катербыт «Индибирисэ»
Соһуулаах борохуот «Куттаммат», «Холкуостаах».

Кыһынын, сайынын оттор мас айдаана –
Кыайыгас уолаттар мотуруос буоланнар,
Эбэни өксөйө ардыгар устаннар,
Тохтууру билбэккэ, таһаҕас тиэйэллэр.

Сайддылаах олоххо кэлбиттэ туоһулуу,
Сыбаарка уоттара чаҕыллар,
Эдэр уол «тимира» уруулуу,
Элээрдэн, сыырдары дабайар.

Көр, оннук, борохуот кэлиитэ
Кини эрэ көрөхсүн кэмэ этэ,
Онноһор кыыл өс сэриитэ
Намырыыр курдуга силлиитэ.

2011 с.

ЧАХЧЫ НОРУОДУНАЙ

С.Т. Рүфова.

Суруйууга суон сурахтаах
Сэмэн бэрдэ алгыстаах,
«Тыыннаах киһи тыыппалаах»
Киһи мыыммат халыгнаах.

Харах үөрэр-хаартыскалаах,
Тутаат биллим, бу - аптаах!
Түүн, күнүс аах да аах!
Онтум баара кыһыылаах.

Бүтэн хаалла, абалаах!
Онуоха «Тиигир таҥастаах»
Буруйдаах Сэмэн буолуохтаах,
Билигин да «буорахтаах».

Буруйун боруостуохтаах,
Быыгабар диэн таабы таах.
Ааҕан ситтэрбэт айымныылаах,
Сүүһүнэн киилэ суруйуулаах.

Суумканы сүгэ сылдыяхтаах,
Сүүс сааһын лаппа ааһыахтаах,
Оччобуна саха тыллаах
Сайда, үүнэ туруохтаах!

2009 с.

ҮӨЛҮЛЛҮБҮТ ҮТЭНЭ

Бэбэһээ куорат битэмииннээх остуолугар
Билинэбин, хаһаайына буолбуппун,
Минньигэс аһын сонуммар
Мэниэстэммин топуппун.

Бүгүн кэлээт, отуубар
Бүгэн, үтэһэ үөлүннүм,
Хатырыктаах хаахынай, алыһар
Хайдах курдук инэмтэлээх аһай!

Сыта кытта сүрэхпэр
Сылаанньыйан киирдэбиэн,
Аал уотум инэрэр
Аптаах күүһүн биэрдэбиэн!

Эһэм, аһам оннугар
Олоробун отуубар
Үтэһэбин эргитэ,
Ааспыт кэмнэ эргиллэ.

Айан-сырыы үгүһэ
Абырыыра үтэһэ,
Саха киһи үгэһэ –
Сылаа аһар чэй иһэ.

Үөлүллүбүт үтэһэ
Үгүс эбит өйдөбүлэ,
Оттон сыта, минньигэһэ,
Орто дойдум эриэккэһэ.

2011 с.

ЭЙИГИН САНААММЫН

(*Кор-күлүү кэриэтэ*)

Кэлии-барыы элбээбит бүгүн
Ордук бэлиэтэнэр Ороһуоспа күн
Оҕонньор буолбуппун олох умнубуттуу,
Орой мэниктии көрөн дуоһуйуу.
 Обуруолуу тиһилибит лаампа уоттара
 Саҥа дылы саната тыгаллара.
 Соһуйа көрдүм көтүөхтүү дайар
 Сулустуу ыгырар кырасыабай кыысчааны.

Кырыата кыһыны санатар
Кынаттыы хамсыыр кыламана,
Эргиллэн корон ымсыырбытым,
Эдэркээн саастарбын санаатым.
 «Миигин билбэккит!» диирдии,
 Биилинэн оонньоон бэрт да кыыс ааста,
 Бэлэҕи биэрэрдии дыктитик мичээрдии,
 Ороһуоспа күнүнэн үөрэ уруйдаата.

Умсугуйа көрөн ымсыырдым,
Уолан саастарбын санаатым.
Хаамардыын, оо, чохчы Хаарчаана
Хаар курдук барыта сырдаата.
 Ханнык уол дьоллононор анала
 Харахпар бу көстөн аймаата,
 Эмиэ да көрөөтүн ымсыырдым,
 Эдэркээн саастарбын санаатым.

Эргиллэн мин дьиэбэр кэлбиппэр
Кэргэним эппитэ соһутар:
«Харабын, сирэйин сырдаабыт,
Хаамарын туһалаах да эбит!»
 Эппиэтим судургу:
 «Эйигин эргиччи санааммын,
 Эдэрбэр мин түһэн кэллэҕим»
Кэргэним дуоһуйан, «Ол чохчы» диэбиттии,
Турда ээ ... мичээрдии.

*Тохсунньу 13 күнэ 2012 с.
Белай Гора.*

СААСКЫ КЭМНЭ САНАА

Сааскы киһи санаата
Сырдыгынан сылаанньыйар,
Күлүмүрдүүр күн уота
Күлэ-үөрэ сылытар.

Санаа уһун ситимэ
Суолун устун субуллаар,
Арыт быстар, силбэһэр
Атынынан солбуллаар.

Сааскы кэмтэн саҕалаан,
Сааһырбышын умнабын,
Сылы мастыы дьаарыстаан,
Саһаанынан мунһабын.

Кэлин ырай сиригэр
Кутум көтөр кэмигэр
Кутаа отгон, тиэргэммэр
Кэриэс тылы эттиннэр.

Төлөнүнэн түөспүн тиирэ,
Төрөөбүтүм бу сиргэ,
Талах бэстиэл биһигэ
Тохтобокко бигиирэ.

Бигээбитэ ийэ сирим,
Иигэр, аһатар Индигирим,
Уйгуурбатым чахчы буолуо...
Уһун уубар утуйуубар.

«Быста-быста салһанар
Быа быстыбат» диэччилэр,
Орто дойду олоһор
Олорбохтуо оһонньор.

Көмүөл хаарым кырыатын
Көхсүбүттэн элитээт,
Сааскы күнүм сарыалын
Санһыларбар инэрээт.

САНА ДЬЫЛГА САҢА СОКУОН!

(Эбүлээх тылынан)

Сорох сүүрэн, сыыллан,
Сана дьылы көрсөбүт,
Саҥаанынан дьаарыстанан,
Сокуон тахсар – сөбүбүт!

Куруук кутгуур тэрэриис
Күн сириттэн эстиэ,
Уоран куотар, күрэнэр
Хоруупсуйа симэлийиэ.

Эрдэ собус быһыылаах,
Эрэнэр эркин былаастаах!
Этимэ, кырдык, кыһыылаах...
Эстэр нагаан баҕалаах.

Төрөөбүт төрүт түөлбэн
Тыата, уута барыта –
Аны модун Арассыыйа
Анаардастыы аймыра.

Өбүгэлэриг отөхтөрүн
Сөргүтэннин, дьиз туттан,
Сүөһү ииттэн, күрүүлэн –
Төлөбүртэн эн сэрэн!

Сүүс да күүстээх мотуордан –
Салгыан бытаан айантан,
Луодкаҕар дьааһыктаах кумах –
Саба быраҕар бобуулаах...

Баһаартан тута быһыахтаах
Барыта баар буолуохтаах!
Хайҕабыллаах – эн тускар
Хайдах курдук кыһаллар!

Тахсар сана сокуонна
Талбыккынан сылдыбаккын,
Бэл агылыыр маҕаһынна
Бобуулаах элбэх, ылбаккын!

Сулар түспэтэх соноҕоһун
Сүүрдүөм диэнгин сордуугун,
Ылар, биэрбэт ырыынак,
Ыччат дьону куттуугун!

Баттыыр былаас кэллэҕэ –
Байар, уорар элбээтэҕэ,
Тохтообокко өрө барыы,
Туора сиргэ үбү таһыы!

«Ким да билбэт Арасыйаны»
Киэн тутта киһиргиибит,
Аан маннай сананы
Айааччылар эбиппит!

Ол эрэри түмүстэххэ,
Күүһү-уоҕу түмтэххэ,
Солууга суох сокуону
Солуо этибит сана суолу!

Быраабынан туһанан,
Бары байан туруохпут,
Барабааны таһыйан,
Махтал этэн туойуохпут!

21.12.2012 с.

КЫСТЫЫРКА ЧЫЫЧААХ

Кыстыырка чыычаах – киһи да аһынар
Уонна суостаах суор обургу
Кыстыыллар тоһуттар тымныылаах дойдубар -
Булбаттар дуу... бу сиртэн ордугу.

Чэ, бабар, хара суор кыстаатын даһаны,
Утуйбат, сылайбат өс хоһоон буолбута,
Оттон бу тобо бу суостаах дьылһаны
Оноруу онорон, кырачаан чыычаахха анаата.

Төрүүр-үөскүүр төлкөлөөх аналын
Толорон бу сырыттаба – сөхтөрө,
Төрөөбүт дойдуга төлөннөөх тапталын
Тыыннаах туоһута буоларын көрдөрө.

Төрөөбүт дойдуга уостубат таптала
Тоһуттар тымныы да тохтоппот төлөнүн,
Кутаалы күөрэтэн умайар аналы
Айар күүс айылба биэрбитин сөбүбүн.

18.01.2013 с.

БЭЙЭМ КӨЛҮӨНЭ САЛЛААТТАРБАР

*Маннайгы хомуур саллааттарыгар
Рудольф Туласыновка, Рев Старостинга,
Дмитрий Никулинга, ытык иһи төлөөн, төрөөбүт
түөлбэжитигэр эргиллэн кэлбиккит 60 сылын туолуутугар .*

Сууллубут модун Сойуус
Саллааттара буолбуппут
(Ааспыт да түгэн олус)
Алта уон сылын туолбут.

Маннайгы хомуур уолаттара,
Сүүрбэ түөрт эр бэртэрэ
Онтон түөрдэ тыыннаахтара
Олорон бүтэн эрдэхтэрэ.

Сир үрдүгэр айыллыбыт
Синнэр, охтор дьылбалаах,
Кырдыкка аймана кыйыттыбыт
Көрбөт-истибэт кыһыылаах.

Саллаат курдук өрүһүйүө –
Судургу кини изһэ.
Өлүүтэ кириэ – өргөһүө,
Өлүүттэн тыыннаах эргиллиэ.

Сылайа сүүрбүт, хаамнат
Саллаат күнүн эргитиэбин,
Истибэт да буолларбыт,
Илиинэн кэпсэтэн билсиэбин.

Хомойуох иһин, дьэ, кырдык,
Хоруппут суолбут хаалбатах,
Оннук кыарабас ыллык
Ыраах тэнийэ барбагах.

Кыһыылааах – өй айан, онорон,
Кэскиллээби айбатаҕа,
Ол эрэри олөх олорон,
Тийэн кэллэпит баччаҕа.

Үс атахтаах да буолларбыт,
Үөрэ-көтө олоруоҕун,
Саатар кыра сизннэрдин
Саллааттаһа оонньооҕун.

2012 с.

СУОР СОКУОНУ ТАҢААРБЫТ

(Үгэ)

Ким билбэтий суор уһуннук олорорун ?
Кэргэнинээн суор булбут дьон балыктыыр хомотун
Сынһалаагнык олорон, сыаланан, бэркэ астыммыттар,
Сүпсүлгэни билбэккэ, манна кыстаабыттар.
Утаакы буолбакка, дьон-киһи
Уйгулаах олобу олохтуу тобуоруспут,
Түүннэри-күннэри тизхиникэ тыаһыттан
Тэнкэ тыа, тумул кытта титирээбит.
Онтон атыгыры соһуйан, соробор өрөөн,
Уксун тыаҕа, күнүс бөһүөлэккэ
Төрөөбүт оҕолорун көрөн, төлкөлөөн,
Төрүт кыһалҕаны билбэккэ олорбуттар бэркэ.
Бириэмэ биллибэккэ, үрүн былыттыы
Биэлэй Гора үрдүгүн устубут.
Эргийэ көттө сөбүлээн, таптыы,
Элбэх суор үөрэ манна мустубут.
Маннай олохсуйбут маанылаах кырдыаҕастара
Тохсунньу тоһуттар томороон тымнытыгар
Толору сүүс сааһын туолара тосхойбут,
Тустаахха, кырдык да, үөрүүлээх кэм буолбут.
Икки атахтаах ньиргиздээх олобуттан
Илэ көрөн билбит буолан дуу...
Бары мунһустан, кырдыаҕастарын ытыктаан,
Быһаарбыттар бэлиэтиргэ – эбэрдэлии, уруйдуу!
Толору сыыстаах тимир дьааһыктарын
Тула хаама, тонсуйа, остуол бэрдин тардаллар.
Туох суоҕуй... салапааннаах ас арааһа,
Туохтан да күндү – арыгы аһа!
Ытык-мааны кырдыаҕас ыйгытыта элбээбит:
«Тохсунньуга тонмут билинни ас
Тонсуйууга бэриммэт, ону хайдах сиибит,
Хантан итии буламмыт, хаһан ону ириэрэбит?»
Эһинэти да эһнэккэ, истэн эрэ кээһэллэр,

Эдэрдэрбит хайыы-үйэ итии паардаах турбаҕа
Эргитэ-урбата, ириэрэ сылдыаллар айдаара –
Экчи үөрүү буолбутун ону сүрэх таайдаҕа.

II

Оҕонньор көрөн сэргээтэ, ордугургуу санаата.
«Өркөн өй, сагабыл оҕолорго үөскээбит,
Туһалааҕы тобулар толкуй киирбит, бэрт эбит.»
Олох көнөр суолламмыт – оҕонньорбут астыммыт.
Үбүлүөйбут үөрүүлэрэ үксээн, хойдон испитэ.
Этэр тыл минньигэһэ этиллэрэ, пиибэ иһэ.
Хайҕаммыт оҕонньорбут хараҕа иирэн олорбут,
Хата эмээхсин көрөн, хонор сиригэр илтэрбит.
Утуйбатынан биллибит улуу көтөр удьурдара
Уһуктаат, киэһэ кэлбиттэр – көрөн турбуттар дөйүөрэ,
Бэҕэһээ эдэр, эрэнэр эрчим өрүөллэрэ
Онно-манна ыһыллан сыталлара өлүктэрэ.
Эдэр - сэниэ уолаттар элэстэнэн кэлэннэр,
Сыыһы кытта тизэйлэр, биллэр сиргэ илдьэллэр.
Хаһан да хайыахтарай... хара суор үөрдэрэ
Тула аймана көппүттэрэ, тиһэх суолга атаара.

III

Үөрүүлэри аҕалбагах үбүлүөйун кэнниттэн
Сүгүрүйэр сүүс саастаах оҕонньорбут сүтэн хаалбыт.
Суордар бары суохтааннар, сураһаллар, ыйыталлар.
Сурах-сальык иһиллибэт, суола сойбут аатырар.
Уонча хоноот, оҕонньор, орой мэник оҕолуу,
Ойон кэлэн соһутар, этэн-тыынан айманар.
Түрүбүөгэ онгорон, барыларын мунһуу
Онтон суһал ынырыылаах мунһах бэрдин оноруу.
Оҕонньор халыг паапкалаах, онно толору кумааҕылаах
Туттара кытта толуга – тойон көрүнэ туттуута.
Көрөргө да бэрт астык, чахчы дьиннээх баһылык.
Бары суордар соһуйаллар, сорох көрөн уолуйар.
Хааман иһэн хардыылаат, кынагынан далланнаата,

Харса суох хаабырҕаата, онтон соһуччу хаһытаата:
«Солуута суох сордоохтор, эстиэх-быстыах тобохтор,
Истин эрэ болҕойон, уу чуумпутук олорон.
Программа огорон, партияны тэрийэбин
Ону олоххо киллэрэн, олоруохпут толорон,
Онно сүрүн сорукупут – ыраас-чэбдик
Олоххо охсуһарга чигиннэйдик.
Онно сүрүн болҕомто Биглэй Гораҕа ууруллуохтаах,
Хайаан да кини манган хаардыы сырдыахтаах.
Икки атахтыын илээхтик кэпсэтинни ыттарга,
Бэрээдэк баар буолуохтаах бырах барбыт ыттарга.
Бырааптара улаанныта – били саһыл ферматыгар,
Бэлиэр бөдөн тэриэтэни тэрийдэр,
Тойон-кулут көстүү этэ добонпук,
Буҕаалтыр да булуллуоҕа судургутук.
Уонна эһиэхэ, бырах сылдыар суордарга,
Уоттаах-күөстээх суостаах сокуон табыста.
Анаардастыы аймыыр аһыыр аскыт аччыахтаах,
Ааҕан-суоттаан, бигэ учуокка сылдыахтаах!
Пинбэ иһини, буодканы булуу,
Табах тардыы кытаанахтык бобуулар!
Толорботоххо, хараҕы оруу, оройу тобулуу
Суута суох тутта толоруулар!»
Хайа быыһыгар төрөөбүт хамсалаахха маарынныы,
Хааман ылла, харахтара хатанна,
Тугу эрэ билбиттени, сэрэнэ, маныы
Тура бизрдэ... кынчарыйа кыырыктанна!

*Белай Гора
Одүһү 12 күгэ 2013 с.*

ИҢИНЭЭБИТЭ:

1. Кирири тыл.....	3
2. Хоту дойду хорсуна Николай Васильевич Слепцов – Абыйчанин туһунан ахтыы	5
3. Кэпсээннэр, кордоох кэпсээннэр, сценкалар.....	19
4. Хоһооннор, үгэлэр, ырыалар.....	107

Литературно-художественное издание

Слепцов Николай Семенович

(Радист)

Вереница мыслей

Рассказы, воспоминания, сценка, стихи, басни

На якутском языке

Корректор Н.И.Карпов

Компьютерная верстка А.С.Заровняевой

Подписано в печать 13.05.2013. Формат 60x84/16.

Печать офсетная. Усл. печ.л. 15,13.

Тираж 100 экз. Заказ №10

АУ РС(Я) "РГ "Хотугу кыым" Абыйского улуса

678890, РС(Я) Абыйский улус п.Белая Гора,

пер. Дизельный, 12/2, тел.: 8(411)59-21-323

Слепцов Николай Семенович - Радист - Саха Республикатын суруйааччыларын союһун чилиэнэ.

Араас кэмнэ тахсыбыт “Аймах дьоммор”, “Байанайдаах булчут - Сэмэнчик”, “Дууһа аймалбана” диэн хомуурунньуктар автора.

Хоһоонноро, лоскуй кэпсээннэрэ улуус хаһыатыгар бэчээттэнэллэр. Киһиэхэ сырдык санааны, үтүнү, эрэли чэхчы сабарын туоһутунан элбэх хоһоонноро ырыа буолан көттүлэр. Ол курдук “Мин үөрүүм”, “Ахтылбан”, “Кэлээр дуу, дойдубар”, “Абыйбар”, “Ийэм уңуоҕар”, “Үрүн Хайа” уонна да атыттар.

Хоһоонноругар төрөөбүт сириҥ айылбатын, дьонун-сэргэтин, Индигир өрүһүн истинник ийээн хохуйар.

